

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 9-10

БЕОГРАД 1953

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О састављеном и растављеном писању речи	281
2. Мил. Павловић: Апстрактне именице с наставком -ост	296
3. Др. А. Ђ. Косић: О грађењу и транскрибовању придева од латинских именица	308
4. М. С.: Око назива нашег језика	316
5. С. Машић: Сложенице са велико-	323
6. Милија Стјанић: О облицима: двама и двјема	329
7. М. С. Лалевић: О употреби облика бише	335
8. А. Пецо: Још нешто о именима Јово и Раде	340
9. И. Појовић: Вештица = штрига „лептирица“	344
10. Ђ. Сп. Радојичић: Лична имена Богомила и Богомил	348
11. Језичке поуке	350
12. П. Ивић: Професору Марку Ж. Ракочевићу	356
13. Регистар речи	363

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1953

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

НАШ ЈЕЗИК

Књига IV

Нова серија

Св. 9—10

О САСТАВЉЕНОМ И РАСТАВЉЕНОМ ПИСАЊУ РЕЧИ

У вези са овим писањем ја сам у своме чланку (Напомене о српскохрватском правопису, НЈ н. с. IV 139—148, в. стр. 144—5) додирнуо и неке стране његове у неким специјалним случајевима. Овде ћу се тиме пространије позабавити. Ја то чиним и поводом књиге д-ра Јована Вуковића „Правопис савременог нашег језика I дио“ (Сарајево, 1952), а нарочито поводом опширног одељка у њему под називом Сложене ријечи (Састављено и растављено писање речи), 45—193. Вуковић је узео да принципе који су досада владали у нашем правопису у том правцу (исп. мој Правопис од 1934 године и Боранићев од 1947) продискутује и изврши њихову примену на опширном материјалу, често знатно обимнијем него што је у поменутих Правописима. Ја ћу узети у обзир и ново издање мога Правописа од 1950/2 год. које Вуковић није имао у рукама када је писао своју студију.

Иако Вуковић назива своју студију „Сложене ријечи“ и одмах у почетку даје теориско разматрање под називом „О сложеним ријечима уопште“, он, уствари, говори о практичним правилима којих се треба држати при састављеном и растављеном писању речи, а не о сложеним речима уопште, иако у његовој књизи, као што ћемо ниже видети, има каткада и читавих малих студија о појединим сложеним изразима и примени у њима принципа о којима говори.

У своме Правопису од 1934 г. ја сам посветио теориском делу овог питања непуних 10 страна (од 19—28), проф. Бора-

нић у поменутом издању од 1947 (под називом Сложенице) свега 9 непуних страна (од 43—51), а Вуковић — 149 страна (не рачунајући речник, 194—221). Истина, велики се број примера и код мене и Боранића налази у речницима који и чине најважнији део Правописа, али ипак теориско разлагање код Вуковића *пешнаесѣ пуша* је веће (чак и нешто више) него у нашим Правописима. У моме новом издању Правописа, којим се Вуковић, као што је речено, није могао користити, тај је теориски део нешто већи него у ранијем издању; он износи сада непуних 15 страна. Дакле је и од њега Вуковићево разлагање десет пута веће. У речнику мога новог издања знатно је већи број примера неголи у ранијем издању.

Ову расправицу своју ја ћу поделити на три дела: у првом ћу говорити о принципима којих се Вуковић држао, у другом о отступањима Вуковићевим од мога Правописа и о њиховој оправданости, а у трећем: о примени принципа у речима (често дијалекатским) и оним које се не наводе у нашим Правописима и умесности или неумесности онаквог писања какво предлаже Вуковић.

1.

Вуковић износи сасвим тачно да се у групама речи које чине изразе мање или више мења значење, долазећи каткада и до потпуне измене. „Унутрашња промјена у садржају израза, на путу до коначног облика нове ријечи, условљава њене спољашње особине по којима је ми као такву у највише случајева лако распознајемо“ (стр. 46).

Вуковић необично цени ова формална обележја и често се њима служи да би одредио када треба писати речи заједно, занемарујући до извесне мере оне унутрашње промене у значењима саставних делова сложеничког израза које су ипак *најважније*. Због тога долази кашто до разилажења међу нама.

Да ме не би ко рђаво разумео, морам, пре свега, ово рећи. У основицу свога разматрања овог целокупног питања Вуковић узима оне принципе који су у нашем правопису одавно одомаћени (и код Боранића и код мене). Зато се Вуковић у највећем броју примера, нешто око 90%, ако се тако може рећи, а можда и више, слаже са овим што је

раније изношено код мене и код Боранића; али мислим да је поменуто свођење целог разматрања у више случајева на формалне критерије и дало највећи број разлика међу нама. Уосталом и у мом новом издању Правописа има ствари које су мало појачале број тих неслагања (в. ниже).

Као први од споменutih критерија Вуковић износи: да се израз мора осећати као једна акценатска целина, тј. изговарати са *једним* акцентом.

Друго, мора бити устаљен и нераскидљив ред речи, ред делова из којих је састављен израз.

Треће, сви делови морају сачињавати основу једне променљиве речи ако се из сложеног израза добија променљива реч као сложеница (стр. 47).

Ова формална обележја имају знатних примена у материјалу нашег језика, али се не може рећи да овако формулисана она могу увек послужити као мерило (уосталом и Вуковић вели „у највише случајева“).

Први принцип, о јединству акцента, проф. Боранић и не бележи међу критеријима, а код мене се о значају акцента није говорило у ранијим издањима, а у новом издању о томе се говори, али са великим ограничењима (којих има код Вуковића само делимично у даљем тексту): „Обично се у реченици или у групи речи које претстављају јединство по значењу развија и заједнички акценат“ (стр. 25). Одмах се затим додаје: „Али заједнички акценат не може бити сам мерило.....“ (ib.) „Потребно је да се развије и јединство значења или извесно јединство службе (функције) у језику, а не да сваки део израза задржава своје засебно значење“ (ib.).

Мислим да се данас, када се већ о томе исцрпно говори, може и више рећи. Ја бих рекао, *само* онда када се две или више речи разликују по томе, да ли се у једном случају развија један акценат или је остало више акцената, можемо поуздано тврдити, наравно, поред јединства значења, да је од две или више речи постала једна и да је треба састављено писати: напр. *мнѡго ѡдшѡвѡнѡ* може дати *мнѡгойѡшѡвѡнѡ* или *многойѡдшѡвѡнѡ* (са варијантом *многойѡдшѡвѡнѡ*) и у свима случајевима са једним акцентом пише се заједно; али може се изговорити и *мнѡго ѡдшѡвѡнѡ*, и тада нема разлога пи-

сати те речи заједно. Исто тако израз *буди-бог-са-нама* (*с нама*) изговара се често *будибóкснама*, против којег се многи буне иако оно несумњиво постоји, и тада се *може* тако и писати; али докле год ко буде изговарао тај израз са акцентом свих појединих делова, треба да га пише одвојено са везицом између речи (исп. ниже). И у првом случају и у другом значење је исто и кад имају заједнички акценат и кад свака реч има свој акценат, а јединство акцента показује само да је дотични израз и морфолошки срастао у целину. Међутим разлика између употребе и неупотребљавања везице долази отуда што је у првом изразу однос прилога *мнóго* и *пóштовáни* — однос прилога и придева па зато и нема везице, у *буди-бог-с-нáма* (у значењу негативног израза „којешта“ или сличног) и *буди Бóг с нáма!* у чуђењу — имамо два сасвим различна значења.

Међутим има много речи у којима и поред јединства значења и јединства облика имамо два акцента: тако је Вук писао *п́рвобро̀шучед*, *свр́зимáншија*, *свр́зигра́да*, *клинчóрба*, *рймáйа* поред *и́зједи-пòгача*, које је могао такође написати као једну реч, или *скòчи-ђевòјка*, које је такође могао написати као једну реч као што је написао *пèцирèй* (пèцирèп) или *пáмшивијек*. Одавде се види да код свих ових речи акценат не игра знатнију улогу, већ је код њих најглавније — промена у значењу, а затим и у облику (о овоме још исп. ниже у 2 т.). Према томе, јединству акцента или његовој многостручности не треба у овим случајевима давати нарочити значај.

Други је принцип да мора бити устаљен и нераскидљив ред речи, ред делова из којих је састављен израз.

Ако се узме ово као строго правило, открива се могућност произвољног тумачења израза, нарочито онда када се узме као закључак који из овог истиче да свака могућност слободније употребе једне од двеју речи, тиме и показује да се она не може писати заједно (наравно, ако је и разлика у значењу између тих употреба наоко малена), напр. Вуковић пише *на жалосѝ* (в. код њега 155—157), али *сасѝране* (ib. 165), и поред *по сѝрани* итд. (в. ниже). За први израз Вуковић наводи *на моју жалосѝ*, *на његову жалосѝ*, *на нашу ве-*

лику *жалосѣ* и сл. Међутим у *на жалосѣ* (тј. нажалост) и тим изразима однос *на* и *жалосѣ* и значење *жалосѣ* нису једнаки. *Нажалосѣ он није дошао* — значи „и поред очекивања“, „противно нашој жељи“, „противно потреби“, и сл. У томе изразу значење *жалосѣ* у правом смислу до знатне је мере ишчилело, док се у горњим изразима сачувало у потпуности. Вуковић се позива на мене и Боранића: „код Белића и код Боранића у правописима (Правописима?) стоји *на жалосѣ*, али се у последње вријеме у београдској стручној литератури редовно пише *нажалосѣ* и чују гласови и преко стручне штампе да је боље, и једино оправдано тако писати“ (155). Међутим ја сам већ у свом Правопису од 1934 г. рекао да се, истина, пише још *на жалосѣ*, али да „израз почиње добивати значење једне речи“ (код мене 28), па сам сада, при новом издању, подвргао новој анализи све такве изразе и нашао да их треба писати заједно, дакле, *нажалѡсѣ* (и *нажалѡсѣ*, в. речник и стр. 35 у тексту).

Према томе, иако се може рећи *на превелику жалосѣ* *моју*, *нажалѡсѣ* значи нешто сасвим друго и зато се пише заједно. Вуковић пише тачно *сѣштрѣне* у значењу „споља“, и поред *с његове сѣштрѣне*, *с лошије сѣштрѣне*, *са сѣштрѣне* су долазили људи, *с друге сѣштрѣне* (165), али *по сѣштрѣни* пише одвојено и пореди га са *држѣши се по сѣштрѣни*, *прећи на сѣштрѣну*, док опет *насѣштрѣну* пише заједно (у значењу „осим“ или сл.). Међутим и *по сѣштрѣни* има често чисто прилошко значење „изван света“, „изван осталих“; чак и *држѣши се по сѣштрѣни* има прилошко значење, и зато би у таквим случајевима ваљало писати тај израз заједно. Дакле, спољашње аналогije са кидањем везе између именице и предлога и овде нам не помажу када значење израза показује јасно да смо добили нов смисао.

Најзад, трећи принцип о томе да делови морају сачињавати основу једне променљиве речи вреди, наравно, за мањи број случајева јер је највећи број оваквих сложених израза прилошког или предлошког карактера, дакле — непроменљив.

Из овога се види да нам ови критерији не могу много помоћи. Несумњиво је да групе речи овог типа *прешѣшѣвају* увек извесно *јединствено* значења. Да од њих постане сложеница, потребан је још који други моменат (губљење једне

речи у слободној употреби, мењање облика групе речи, тј. њено уобличавање, а затим, наравно, и развијање оних услова које наводи Вуковић), али над свим елементима суверено господари развитак новог значења према засебној употреби саставних елемената. Чим се оно у довољној мери развије, реч добија нов, сложенички карактер и треба да се пише као једна реч. Још је питање, као што ће се одмах из даљег излагања видети, да ли треба извршити полуспајање речи помоћу везице или — потпуно спајање. И то зависи, на првом месту, од тога да ли речи и у вези чувају своју самосталност значења и акцента, иако ипак заједно значе нешто друго (исп. ниже).

2.

а) *О употреби везице*. Употреба везице није још устаљена у потпуности у нашем правопису, па није добила дефинитивне обраде ни код Вуковића иако он о њој много говори. Мислим ипак да се и у том правцу може много штошта друкчије разумети него што је код Вуковића.

Вуковић пише *ѡаун-ѡеро* (53), *демир-ѡенѡер* (ib.), *алајбарјак* (51) — онако како сам ја писао у ранијим издањима Правописа и како пише Боранић; али у новом издању свога Правописа ја изреком велим: „Сложенице начињене по турским узорима требало би писати заједно кад год први саставни део одређује други: демирпенѡер, иванѡцвет, алајбарјак и сл.“¹⁾ Познато је да у турском језику кад именице одређују именице имају вредност придева, тако да и овде *ѡванѡцветѡ* не значи просто *Иван + цветѡ*, већ овде *иван-* значи „Иванов“ као што *ѡаунѡеро* значи „пауново перо“. Дакле се у овој вези именица претвара у придев те тако добијамо атрибутску употребу. Тако стоји код мене и *алајбарјак*, *демирѡенѡер* и сл. Сматрам да би тако исто место Вуковићевог *ѡбор-кнѡз*, *баѡш-ѡарѡиѡја*, *фѡкс-идѡја*, *аѡиѡк-мѡмаѡ* и сл. требало да стоји *ѡборѡкнѡз*, *ѡашѡарѡиѡја*, *ѡиксидѡја*, *аѡиѡкѡмаѡ*, и сл. Тако би ваљало писати, по мом мишљењу, и *генѡрѡл-*

¹⁾ Случајном омашком остало је у речнику *ѡаун-ѡеро* м. *ѡаунѡеро* (акц. Вуков).

ѣукоѣвник (м. Вуковићевог генерал-ѣуковник и сл.), социјал-демократи, као што предлаже и Вуковић (67). У свима тим сложеницама прва реч је одредбена према другој и не употребљава се, када је самостална, у истом значењу и облику. Код Вука нема у овом правцу једноликог писања (поред алај-барјак, ѣван-ѣвјеш, скѣчи-ѣвѣјка, бугаркабаница и сл. има и обѣрѣнѣз, Пѣцирѣи, Скѣчѣвѣк, дѣлибаша, Дѣлиград, алајбег, итд.) иако би се могло рећи да се поводио, углавном, за акцентом.

Мислим да сасвим тачно вели Вуковић (стр. 53) да је најбоље писати југоисток, сјевероисток, сјевеозапад и сл., али не зато што први део нема акцента него што је он, као што примећује и Вуковић, одредбеног карактера. У Правописима, моме од 1934 г. и Боранићевом, има исти начин писања, али у новом издању мога Правописа допушта се (у речнику) и југо-исток свакако за случајеве када везица треба да значи „и“ (југ и исток и сл.) јер свезица у извесним случајевима то и значи (штета је што на стр. 31 мога Правописа о томе није говорено, већ је дат само пример сјеверо-источни), али, свакако, знатно је обичније када први део одређује други (дакле, југоисток и сл.).

У случајевима као Никољѣн, Јѣвањѣн и сл. Вуковић допушта само тако (66), а о Никољу дне, од Јѣвања дне и сл. примери били би „необични и застарјели, — као такви остају локални изрази народних говора“ (ibid.). Тешко би се могли сложити са Вуковићем да би први облик (Јѣвањѣн и сл.) био „једини сасвим правилан облик за добар књижевни језик (ако израз не долази да да локалну боју народног говора)“, јер су и сви остали облици (о Никољу дне, исп. о Пѣшрову дне и сл.) потпуно правилни. Истина је да су понеки од њих више или мање застарели, а понеки могу показивати и локалну боју; али је задатак правописа да покаже како их и тада треба написати. Књижевниково је да их зна употребити у складу са оним што износи, а грам-тичарево није да их гони из језика кад они и у добру језику несумњиво постоје.

Вуковић наводи наѣашѣ-срѣца или наѣѣсрѣца и вели да би према „акценатском изговору који овдје треба да од-

лучује“ — требало онако писати како он наводи; али ако наведемо да је код Вука и по другим крајевима акценат друкчији и да имамо *нашће срца*, онда се не бисмо могли позвати на тај аргуменат. Ако се и сложимо да у говорима где имамо *наштесрца*, можемо тако и писати, питамо се да ли је *нашашће-срца* добро написано. Јер ако је *срца* без акцента, требало би написати *нашаштесрца*, а не *нашашће-срца*. Уосталом ја мислим да би тај израз требало увек заједно писати јер *нашаштесрца* или *наштесрца* или *наштесрца* увек значе исто што и *нашће* или *нашашће*.

Вуковић, поводећи се за Правописом Боранићевим, пише засебно *овдје ондје, амо шамо, шамо амо, идшто идшб, гдре ддље, кко шакб, коливо шолйкб, кад шад, данас сущра* (105—106), али се пита „колико би и овдје било оправдано, с обзиром на губљење од потпуности значења дијелова синтагме у напредном синтагматском односу... писати ове изразе и на други начин — са кратком цртом: *овдје-ондје, амо-шамо, како-шако...*“ (105). Мислим да је ово последње исправно, али само као једини начин за све ове случајеве јер овако стављени горњи прилози имају увек друго значење неголи сваки за себе (исп. код мене *идшто-идшб* и сл. на стр. 35 где се наводе и горњи случајеви и многи други сличне врсте: „Када два напоредна прилога чине један појав, а још се осећају као засебне речи, онда се између њих ставља знак везице, тј. мале почивке (полупаузе): *мало-по-мало, простио-напростио, кад-шад*“...). Мислим да је мањевише (103) требало написати исто тако, тј. *мање-више*, као што је и код мене у Правопису, и као што је тачно код Вуковића *хоћеш-нећеш* (182) или *два-три* (95), које се може написати и *два́три* када се тако изговара. Мислим да се и *марксизам-лењинизам* мора тако написати (код Вуковића тачно, 55) када се сматра као једно учење. Исто када су два писца једне књиге могу се симболично, оличени у јединству књиге, саставити везицом (Ристић-Кангрга као писци једног речника, Броз-Ивековић и сл., в. код Вуковића стр. 58). Мислим да у номинативу имена као *Хајдук Вељко, Филиј Маџарин* и сл. не треба везивати цртицом јер је самим великим писменом показано да је то име, а слагањем у номинативу да оба дела

чине целину; међутим у осталим падежима где тога слагања нема (*Хајдук-Вељку*, *Филиј-Маџарине* итд.) треба ставити везицу да би се знало јединство имена, тј. да су везана једном личношћу која их носи (исп. код В. 58, 62). Не може се порећи да међу тим именима има и знатних разлика, напр. између *Сџарина Новак*, *Краљевић Марко* и *Хајдук Вељко*, јер се у последњем осећа повезаност много више него у прва два (*Хајдук Вељко* има у осталим падежима увек *Хајдук-Вељку* и сл. док може бити и *Краљевића Марка* и *Краљевић-Марка*, али само *Сџарине Новака* и сл.), али ради једнообразности правописног принципа треба оставити и *Хајдук Вељко* и писати и ту и друге сличне речи са везицом само онда када је то потребно (тј. *Хајдук-Вељку*, *Краљевић-Марку* и сл.). Мислим да је тачно (стр. 62—3) што говори Вуковић о писању хаџи у *Хаџиосмановић*, тј. када је *Хаџи* (= хаџија) спојено са именом и од њега изведено презиме и *Хаџи-Васиљевић* (62—3) када је *хаџи* само привремено обележје. Исто тако је тачна разлика између *Ченгић-ага* (са обележјем друштвеног односа) и *Ибрага* и сл. (без означавања друштвеног односа, 62).

Мислим да је *дџлабога* (напр. рђав) тачније неголи Вуковићево *дџ-зла-бога* јер су овде саставни делови изгубили своју самосталност и по значењу и по облику; међутим у *на-зло-брз* сматрам да се то још није извршило. Средње писање *назло-брз* не одговара стварности јер одваја *назло* (исп. дало му се *назло*) као засебан појам иако овде и *на зло* и *брз* имају свако за себе своје засебно значење, а све троје састављено — један појам. Ипак би било боље писати ту реч и као целину (*назლობрз*), као што је Вук чинио, а за њим Броз-Ивековић, него је овако везивати као Вуковић.

Напоследку, Вуковић пише *дџн-дџњџ* (179) и полемисе са Боранићем и са мном (179 нап. испод текста) што смо писали *данданас*, а ја и *дандањџ*; међутим тек се из новог издања мог Правописа види зашто сам ја тада тако чинио. У њему стоји *дџнданас* (*дџн-данас*) = *дџн-дџнас*, *дџндањџ*, *-џ*, *-џ* = *дџн-дџњџ*, тако да се јасно виде разлози зашто је раније писано и заједно (јер се полазило од облика са заједничким акцентом); сада када сам се уверио да свака од тих речи

може имати и свој индивидуални акценат и своје индивидуално значење, а заједно значе ипак нешто друго, сматрао сам да их треба у том случају везати везицом, као што, уосталом, ради и Вуковић. Мислим такође да би и изразе који су се досада писали одвојено: *нов новцаџи*, *сам самцаџи* и сл. требало повезати везицом јер се њиховим напоредним стављањем, а они се увек стављају напореда, добија једно ново, појачано значење, дакле *нѡв-нѡвцаџи*, *ѣѡн-ѣѡнцаџи*, *гѡ-гѡлцаџи* и сл.

На основу свега изнесеног јасно је да се везица употребљава међу речима онда када оне и чувају своје посебно значење и често свој акценат, али заједно ипак значе и целину коју без везице не би значиле, или када би само стављене напореда, ипак морале нешто друго значити.

1) Везицу не треба стављати када ова два услова нису испуњена и када сама напоредност речи значи јединство имена и презимена (*Хајдук Вељко*, *Краљевић Марко* и сл.).

2) Место везице треба извршити спајање речи када речи само формално чувају своју аутономију, а, уствари, имају заједно друго значење или функцију (напр. *бугар-кабаница*, *југоисток* и сл.).

3) У свима другим случајевима везица значи јединство појма и поред двојства у значењу или употреби његових саставних делова (*марксизам-лењинизам*, *шамо-амо*, *Краљевић-Марку*, *српско-француски* напр. речник и сл.).

б) *О састављеном писању речи*. Иако овде има знатно више примера него у горњем делу, неслагања су минимална. Узећу их редом. За *укошџац*, *укосџи* Вуковић, иако сматра да се и тако могу писати, ипак предлаже да се пишу растављено (146). Он овде нема права. Пре свега, он пореди *ухваџиџи се* у *косџи*, *ухваџиџи се* у *кошџац* и *смрскаџи*, *сџегнуџи косџи*, па зато што на основу последњег примера сматра да и у првом може писати у *косџи*, пише због тога и у *кошџац*; али трећи пример не може бити аналогија за први, јер *косџи* у првом примеру има сасвим друго значење неголи у трећем, значећи у првом исто што и у другом, тј. око паса (око појаса, исп. руско *рукопашный бой*), дакле, прилог. Зато мислим да одвојено писање ту није на месту. Вуковић предлаже (147) да се пише из *почешка* које пореди са од

почешка, до почешка и сл. изразима; али из почешка, тј. моје испочешка, треба поредити са прилогом спочешка, који и Вуковић тако пише (166), јер испочешка значи исто што и спочешка, тј. „у прво време“, „изнова“ и сл. Зато их једнако треба и писати. — Вуковић, идући за Боранићем, препоручује *пред вече* (138), али у исто време пише *подвече*, *подноћ*, *подјесен*, *подзиму*, *пошшаросш* (140). Разлику између *пред вече* и *подвече* налази не само у томе што се може рећи *пред саму вече*, а сасвим би необично било *под саму вече*, већ и зато што је необичнија веза *под* и акузатива и што је непрецизнија у смислу одређивања времена; ово последње, и једно и друго, може бити тачно, али кад Вуковић правилно пише *увече*, *довече* (131), *ујушру*, *удан*, *уноћ*, *догодине*, *навече*, *најесен*, *напрољеће*, *назиму* (130—134), *нагодину* (ib.), онда зацело нема никаквих оправданих разлога одвајати од њих *пред вече*, у *прољеће*, у *јесен*, у *зиму*, у *љети* (132), у *зору* (132), у *мрак* и сл., већ све то треба писати заједно. Из овога се види како је горње мерило несигурно (тј. то што се може рећи у *саму зору* и сл.), јер се може рећи и *до идуће године* и сл. па ипак Вуковић предлаже *догодине* и сл. По своме значењу све су те речи прилози, и то њихово значење побеђује све друге споредне особине (да ли се могу употребити са придевом, да ли имају више или мање прецизне особине итд.) и тражи њихово изједначавање са осталим примерима у којима је састављено писање потпуно правилно.

Не треба губити из вида да увек када се речи из прилошке везе могу употребити и самостално, оне се тада не узимају из прилошке везе, већ се наново граде од дотичне самосталне именице и какве друге одредбене речи. То вреди за све овакве случајеве. Напр. *То се десило узору* даје опште временско обележје („кад је свануло“, „кад је свитало“, „усвануће“, „усвитање“), а кад се рече *Прву зору провео је мирно*, онда се ту узима именица *зора* према засебном и одређеном значењу те именице, са свима њеним потенцијалним моментима. То вреди и за *нажалосш* о чему је напред говорено; зато за нас *најакосш*, које Вуковић правилно тако пише, али правда његово писање према *на жалосш*, што *најакосш* нема оне слободе у везивању са другим речима коју има *на жалосш*

(исп. код Вуковића и правилно *заѣакошѣ*, 176), — нема значај који му он придаје. — Слично је овоме код Вуковића правилно *узинашѣ* и неправилно *за инашѣ* м. *заинашѣ*, и поред образложења (стр. 176), јер *радишѣ* *нешѣ* *заинашѣ* и *радишѣ* *нешѣ* *узинашѣ* — ниуколико се не разликују у погледу речи *заинашѣ* и *узинашѣ*. — Истина је да у старијем издању мога Правописа и код Боранића стоји у *сѣвари*, али Вуковић, истим формалним мерилем као и код горњих израза, одређује да се при том писању остане (172); али сам ја нашао, при новој анализи, већ и пре мога новог издања Правописа, да уствари у значењу „заиста“, „у суштини“ и сл. треба баш у таквом облику да уђе у правопис. — Вуковић, расправљајући о *ѣало* му је на *ѣамешѣ*, тачност чега нико не пориче, не помиње прилошко *наѣамешѣ* (*auswendig*, *memoriter*) како је Вук писао већ у I-вом издању свог речника), мада иначе *уочи* (*ѣразника*) и *ѣасѣ* у *очи* — правилно разликује. И у другим сличним случајевима Вуковић тачно разликује прилошку употребу од неприлошке: исп. *усусреѣ* и у *сусреѣ* (171), *ѣовоѣи*, *ѣоневоѣи* (161), *заневоѣу* (162), *ѣосрцу*, *ѣодуши*, *ѣобогу*, *ѣосили*, *ѣороду*, *ѣоруке* (162); тако је сасвим исправно: *углас*, *уѣрк*, *ускок*, *укас*, *угроѣ* (— се насмијао, све 170), *узријеч* (177), *безобзира* (177, главом безобзира), *ѣодморање* (167), *ѣоѣсилу* (167), *сасреѣом*, *смуком*, *своѣом* (166), *ѣрековоѣе*, *ѣрекосвијеша*, *ѣрекомјере* (160), *насрамоѣу* (152), *исѣријеваре*, *наѣријевару* (148) и сл. Иако се и овде могао код већине ових прилога применити онај формалистички метод, овде је код Вуковића победило здраво језичко осећање.

Од везивања са осталим речима поменућу да Вуковић препоручује само дистрибутивно *ѣо кѣјѣ* (92—3), а једино *ѣонекѣ*; међутим може бити употребљено *ѣо кѣјѣ* са јачим дистрибутивним значењем и *ѣокѣјѣ* у значењу *некѣ* или *ѣонекѣ*. Истина, код мене у новом Правопису стоји *ѣо кѣјѣ* = *ѣокѣјѣ* и *ѣонекѣ* = *некѣ*, али на страни 32—33 говори се када се једно, а када друго употребљава. — Вуковић одбацује *које о чему* (90), а препоручује само *о којечему*, *за којекакве*. Мислим да је требало поменути и правилно, али нешто застарело, *које о чему*, *које за какве сѣвари*, макар и са напоменом да је данас већ обичније у оба случаја *о којечему*, *за којекакве*

(исп. код мене 32), и то утолико пре што Вуковић исправно пише *ни од кога, ни за какав, ни од коликог* (91) и нарочито напомиње, што тако исто није било наодмет: у западним говорима наћи ће се — с никим нисам о *штоме* говорио; за *никакво благо* не бих *џи* га дао (ib.); исп. код Вуковића исправно од *џко* и од *иког* и *и* од *ког* (91) са подједнаким правом. — Вуковић пише искључиво *ма ко* (93) не разликујући га од *мако* (којеко, исп. код мене 265), које, можда, и нема врло широку примену. — Вуковић има искључиво *сушправчѣ* (178), али у исто време: *сушра ујушру, сушра увече* и сл.; исп. код мене *сушправчѣ* и *сушра вѣчѣ* (479). — Вуковић мисли да „неће бити неправилније да се пише и *а камоли* и сл. него *акамоли* и сл.“; исп. код мене давање преимућства овом другом: *акамоли* (*а кѣмоли*), *анѣмоли* (*а нѣмоли*) Правопис 130—131. Мислим да се тиме јасно обележава и мишљење да се већ у оба случаја развила јединствена супротна све-зица иако има још остатака од несливеног адверзативног и прилошког *кѣмоли* или *нѣмоли* (код В. *нѣмоли*). — У *као год* (192) и *као шѣо* (193) Вуковић пише одвојено *као* и *год* и *као* и *шѣо*; ја сматрам да је *као шѣо* дало један прилог у значењу *како* (*као шѣо он није могао, шѣако нисам могао ни ја = како он није ...* —); а *као год* има значење „исто као“, „као“, „како“ и сл. (исп. *као год шѣо џи ниси знао, није знао ни он = како џи ... = као шѣо џи ...*). — Напоследку, још две напомене. Ја сам већ имао прилике да пишем о потреби писања *мада* одговарајући на мишљење да би било правилније остати при ранијем *ма да* (в. Напомене о нашем правопису, ор. cit. 144—145). Ја ћу додати да је велика разлика међу напр. *ма да је он дошао* и *мада је он дошао ...* У првом случају имамо значење *али да је он дошао ...*, а само у другом *иако је он дошао* (тј. макар да је дошао, премда је ...). Зато сматрам да код састављеног писања нема двосмислености како да се реченица разуме. Што се пак тиче *шѣако да* и *шѣако да*, тешко да би се могло наћи довољно разлога против *шѣако да* јер је оно само појачано последично *да*, наравно, уколико се *шѣако* одвоји од своје реченице и приђе свезици *да* потоње последичне реченице. Исп. Они су *шѣако љуџи да се са њима није могло говориџи* и Они су *љуџи шѣако да се ...* и Они

су љуши *шакода се*... Нема сумње да је најмање изразито ово последње и да има разлике у значењу према различним начинима писања. Тако исто сам имао прилике већ да говорим о умесности писања *да ли* (Н. Ј. н. с. I. с.), а не *дали*, како хоће Вуковић (194). Мислим да *аколи*, како га пише Вуковић (190, 194), не може бити никаква аналогија горњем јер сматрам да и *ако ли* има упитну речцу *ли* и да је треба и писати одвојено од *ако* (исп. Правопис 260 и стр. 29).

3.

Овде ћу навести још нешто материјала из Вуковићеве књиге којему се покашто може и понешто замерити, али који је у већини случајева потпуно исправан: — *богами* у значењу „богме“ (179) — *часџрије* (178) — *џослије рајни* и сл. (73; ја имам *џосљерајни* које тумачим да је постало од *џослије раја*, а *џослијерајни* упућујем на *џосљерајни* као оправданије писање; међутим *џослије рајни* је сасвим неисправно јер се предлогом *џослије* одређује *рај*, и тек се од готове синтагме *џослије раја*, као што је горе речено, гради *џосљерајни*, исто онако као што би се од *џред рај* морао саградити придев не *џред рајни*, већ *џредрајни*; зашто се при састављеном писању *џослије* скраћује, то је засебно питање) — *Шар-Планјна* (51; код мене *Шар-Планјна* и код Вука тако, исп. и Елезовића, Речник косовско-метохиског дијалекта, II *Шар Планјна* и *Шар-Планјна*) — *шакорџи*, исп. и *бољерџи* (код мене *шакорџи*, а дужина је ушла из прилога *шакџ*, исп. и *бџљџ* код Вука са дужином *е*) — *мешчин*, *јамлјм*, *биреко* (181) сасвим су покрајински. — Вуковић предлаже *џријсја седамдесџи-џеџогодишњи*, само мислим да је требало повезати и *џријсја*, *џрисја-седамдесџи-џеџогодишњи*, тако исто и *хиљаду-џеџ-сјоџина-џедесџи-џеџогодишњи* (по себи се разуме да се у оваквој вези везицом означаје бројна целина).

Још неколико прилога међу којима има и покрајинских: *бесџрага* и *бесџрва* (далеко, 176) — *завремена*, *завјека* (137) — *захлада*, *заноџи*, *завида*, *задана*, *засунца*, *заросе* (136) — *заноџас*, *залџос*, *зајесен* и сл. (117) — *задлаку*, *заџричу* (176) — *зајад* (175) — *зазло* (176) — *џџпреко*, *навише*, *наниже* (183) — *искомунa*, *избеглука* (174) — *куџкамо* (107) — *наџуриш*, *накрчму*, *најагму* (151) — *наџродир* (152) — *насриједу* (153) —

најочек (149) — наоџрезу (150) — ђдока (160, код мене ђдока) — ђоисџини (161) — сјесени, сјролећа (141) — слеђа, збока (165), — зглаве (167), сногу (165) — сјорел, сјрема (183) — сјо-мођу (187) — свремено.и (142) — смраком, сазором (ibid.) — смалијем (120) — сјмало (111, исп. сувише) — свјџџ (179, код мене свјџџ) — свузи.му (180 — да ли је постало прилог, тј. свјџџ.у или је свјџџ.у; исп. код Вуковића и свудрагу — зиму и сл.) — убесцење, уџирину, увисину (наравно, у прил. значењу, 173) — увјешар (172) — удлаку (173) — уквас, унаруч (174) — унедођин, уџиклад (168) — укомун, убеглук (174) — уџричек (168) — уџрно (118, уџрно?) — уџричу (175).

Мислим да можемо бити захвални д-ру Јовану Вуковићу што је узео на себе да аналитички прегледа и продискутује примену основних правила о састављеном и растављеном писању речи на исцрпно сакупљеном материјалу нашега језика. Можемо са задовољством рећи да је од великог броја речи, који иде у стотине и стотине, само у изузетно малом броју речи било разлика у погледима, па и ту су те разлике могле бити често оправдане и самом природом речи која зна за многе преливе и код случајева наоко врло сличних.

Можда би се по гдегде могла пожелети већа сажетост излагања, али је дискусија била потребна да се неупућеним људима покаже да се и тако наоко ништавне ствари као употреба везице или састављеног начина писања заснивају на значајним особинама језика о којима се мора водити рачуна.

За Босну и Херцеговину било је потребно да се појаве Вуковићеве књиге које, нарочито онима који се по школама баве наставом српскохрватског језика, показују како треба разумети многе особине нашег правописа на основу позитивних језичких чињеница.

Боранић и ја смо изнели синтетичка правописна правила и показали њихову примену, пошто смо и сами извршили анализу коју нисмо објављивали. Али сада је то учинио Вуковић.

Ја сам му и лично захвалан што ми је дао прилике да још једном прегледам цео материјал и видим како други о њему мисле. Ја сам се још једном уверио да су позиције на којима смо досада стајали чврсте и потпуно оправдане. Иако циљ рада Вуковићева није био да њих потврђује или одбацује, он је дао ипак у највећем броју примера и своје аргументе који су их још једном потврдили. Такве књиге, и кад не дају нешто сасвим ново, врло су потребне и корисне,

А. Белић

3. АБСТРАКТНЕ ИМЕНИЦЕ С НАСТАВКОМ -ОСТ

Беома бројна и продуктивна група апстрактних именица са форминтом -ост представља вишеструк интерес за семантичко-структуралну проблематику, као што је интересно и посматрати кретање ових именица, од најстаријих епоха, а нарочито у складу са савременог књижевног језика. Остављајући на додизе да у потпуности обрадим материјал о овим питању, обавијамо га за прелазе на -ост, мислим да се у овом дијалогу задржим само на ужој дискусији о семантичком регистру и кретању тежишта семантичког потенцијала код извесног броја карактеристичних примера.

Именице на -ост, несумњиво, означавају нешто апстрактно и врло опште, тако да се у извесним речницама третирају углавном као именице са значењем појма нечега, а у то се кретање истиче и означавање особине; некад, и то ретко, дају се лексичке еквиваленце с глаголском именицом или другом речу. Међутим, при обрађивању речи за речник Српске академије наука често се код оваквих и сличних речи наилази на врло велики број примера са семантички јасним помереним и конфигурационим значењима, варијантима и варијететима, која се сва не могу подвести под ограничени број стандардних значења. Једна покушај да се омогући лакши приступ било је тапизирање значења терминима особина и својства, поред термина *својство* према се имала примењивати за реч која се односи на човека (*благост*, *хороств*, *чест*), а други за материје и сл. (*кавалост*, *ошторност*, *радишност*). Међутим, овакво успостављање разликовања, пре свега, ван семантичке природе, није по суштини, јер уствори облик значења квалитет, било код људи, било код ствари. Ова диференцијална предизира другостепености или трепетствености однос значења, али неосновни принцип семан-

тичкога гранања не решава суштину проблема. *Течносѣ*, например, не значи ни особину, ни својство, ни стање, то је ознака за *текућину*, *материју* у *течном стању*; *узетосѣ* никако није особина, чак ни стање, већ пре појава, резултат неког ненормалног процеса у организму; *пролазносѣ* није стање, — делимице може значити особину (*пролазносѣ* је карактеристика свих појава у животу), али би ближу ознаку дала реч *манифестација*, тј. изражај особине.

Анализа значења речи овог типа треба управо да покаже сложеност регистра потенцијално датих значења и основне линије кретања семантичког потенцијала, тј. семантичко реализовање. Како и ово, као и свако друго лингвистичко питање, не треба решавати једнострано, ни само структурално, ни само семантички, већ комбиновано, — ја сам пошао од првог мерила, па даљу дискусију водио према битно семантичким појавама.

За огроман број примера *-осѣ* је карактеристика извесне општости семантичког изражаја апстрактне вредности именице као ознаке претставе (тј. предмета) и појма. Отуда је унета реч *појам* и у дефиницију, мада такав термин не прецизира значење. *Храбросѣ*, *честитосѣ* и др. имају и појмовну вредност, али и друге вредности у реализовању; међутим *узетосѣ* није онако изразито појам као *срећа*, *слава*. — Свако означавање је и појам онда када се односи на оно што је апстраховано: *проугао*, *четворугао*, *круг*. Као речничка дефиниција, реч *појам* не обухвата чак ни све тзв. апстрактне именице овог типа: то би пре личило на логичарско и логичистичко одмеравање.

Међутим, полазећи од вредности основног дела који учествује у формацији именица на *-осѣ*, уочава се рефлектовање тих вредности у значењу саме именице, и то је битна појава значајна и за семантику. — Оpozитно се истичу две групе: једна активно-динамичка, друга пасивно-статичка. Именице изведене од придева (*-ав*, *-ив*, *-љив* и сл., *аљкавосѣ*, *видовитосѣ*, *грабљивосѣ*, *марљивосѣ*, *наметљивосѣ*, *покрећљивосѣ*, *проницљивосѣ*, *распегљивосѣ*, *стишљивосѣ*, *шопљивосѣ*, *благосѣ*) у основи означавају особину, а ако хоћемо можемо рећи и својство. — Супротно овоме, именице изве-

дене од глаголских трпних придева (*узбуђеност̄*, *зamuћеност̄*, *заст̄рашеност̄*, *ограниченост̄*, *увећаност̄*, *ушученост̄*) у основи означавају стања. — Ипак, овакав однос компликује се, јер се кроз структурално усмерено значење проплићу психолошко-семантички процеси, — тако да се паралелно испољавају вредности ова два основна типа. Од придева — некадањег глаг. трпног придевског облика изведена именица *ученост̄* има као главну вредност особину, а не стање; напротив, од обичног придева *слей* изведена именица има као основну вредност *с̄тање*, дакле *слейило*, мада није потпуно изгубила ни друго значење. Има их, даље, потпуно самосталних, као *свечаност̄*, која не значи ни једно ни друго, већ „израз свечаног расположења“, често најзгодније казано глаголском именицом *прослављање*, дакле „свечана прослава“.

Читав низ семантичких процеса компликује односе, јер се значења и нијансе њихове на разне начине укрштају, увек у зависности од опште фонолошке вредности реченице. Да би се уочили извесни правци асоцијационих односа, овде ћемо анализирати значења свих карактеристичних речи из једног преведеног дела — Плава обала од Кристиана Гундмундзена. Овај избор је погодан зато што се при превођењу често јављају и нове речи апстрактне вредности, а то открива интензитет семантичког потенцијала; ту не може бити речи о утицају језика с кога се преводи, већ само о потстреку. Овај пак превод је један од нових, близак просечном језичком осећању нашега доба. Други узети примери чине само неопходну допуну, потребну за што потпунију анализу.

Реч *радос̄т̄* је карактеристична да покаже комплексну семантичку природу: осећање човека који се нечем радује (његова *радос̄т̄* на послу, 107); затим стање у коме се налази обрадовани човек, или онај који је због нечега радостан; потом израз таквога стања — сад је... избијала у њему весела и паганска *радос̄т̄* (203); трудио се да умери своју *радос̄т̄* (106); у целој тој беди остала му је једна *радос̄т̄* — вечери код Ејалине, дакле оно што изазива радост — *сићне радос̄ти* (181); најзад — резултат расположења онога који се радује, динамизирано стање — цело његово тело је обузимала врто-

глава *радосѣ* (115). — *Свеѣлосѣ*, међутим, није ни особина, ни стање, већ у првом реду „оно што светли“ и „осветљење“, лампа, електрично осветљење, светлост као ефекат осветљења (98), упор. *јуѣарња свеѣлосѣ* (196), *свеѣлосѣ дана* (158), а уз то долазе нијансе фигуративних значења. — *Младосѣ* може значити и особину, а има у једном делу наше језичке области значење „омладина“, па преко тога је и име некадањег часописа за омладину „Младост“; али та реч може значити и стање са изражајем тог стања — „поступци какве срећемо код омладине“, пр. То је код њих само *младосѣ*, у томе нема зла, тј. „знак и израз младости“, али постоји и значење „доба које проживљује у свом развиту млад човек“ (177).

Од придева активистичко-динамичке вредности изведене именице на -осѣ повлаче такву вредност — *брљавосѣ*, *врљавосѣ*, *брљивосѣ*, *варљивосѣ*, и сл.; али оне често семантичким процесима, асоцијационим путевима иду ка значењу стања. Доживљено осећање доводи до стања као резултата доживљаја, — дакле код ових речи често имамо резултативно значење: неосетљивост је особина, али у примеру Био је утонуо у неку врсту мрачне *неосеѣљивосѣ* имамо значење стања (211). — *Поѣиуносѣ* је стање онога што је потпуно, целовито, дакле „укупност“, а и „целина“, — например Могоа је да окуси највишу срећу душе, ону која се издваја из вољеног бића и лежи у својој сопственој *поѣиуносѣ*, срећу која је сама по себи вечни живот (205). — *Пожрѣвованосѣ*, односно *пожрѣвовносѣ* и *увереносѣ* су резултативна значења глаголских именица *пожрѣвовање*, *уверење* (186). — А у примеру *Виѣија*... му је испуњавала душу својом преобилном *издашношћу* — ова реч значи исто што и архаизам *шѣедросѣ*, *обиље*, али у резултантном значењу активног „радо давати из онога што човек има обилато“.

Именице овога типа изведене од глаголских придева, и карактеристичне по свом резултативном значењу везаном за основно значење глаголске динамике, и саме се ослањају на глаголску а не на придевску вредност. — У примеру *Решеносѣ*, ова неумитна решеност убијала је у њему сваку другу мисао (200) именица *решеносѣ* има

значење стања у коме се налази човек који је нешто одлучио, а не — одлучног човека, мада има и значење особине — „одлучност“. У примеру Већ сутрадан је понова падао у *ушученост* (212), ова реч, супротна речи *веселост*, означава и осећање поред значења стања, али означава само осећање у примеру Дани су личили на празник — *ушученост* и *шуга* наишле су на затворена врата (212). Све ово показује изразиту унутрашњу динамику, у већој мери него код других група овога типа, — оно што се, недовољно прецизно, обично назива „кретање значења“. Већ у примеру — Јесте, уметници... нас је ђаво узјахао, демон *сујеше* и *несћалности*, — та реч означава принцип онога што није стално одређено, а до тога значења се дошло преко значења особине онога који није сталан. — *Уравношеженост* духа је и стање, али и особина која проистиче из таквог стања, резултат „равнотеже“, као у примеру Нашао је такав унутрашњи мир, такву *уравношеженост* духа (207). — *Сигурност* очевидно показује стање, али проткано осећањем које прати такво стање — У његовој души је завладала *сигурност*: циљ према ком је управлио свој живот по цену хиљаду борби, тај циљ је сад постигнут (200); или са јаче израженим тежиштем на осећању — Корачао је поред ње, пун *сигурности*, знајући да им ништа не може нашкодити или их одвојити (204).

Међутим *одвраћеност* показује осећање, расположење, и то не „онога који је одвратан“, већ „према некоме који је одвратан“, и јавља се као еквивалент речи *гађење*, управо као резултат гађења. — У примеру Према свима осталима *равнодушност*... (88), имамо код ове речи значење *сћања*, које је резултат осећања равнодушности, тј. расположење човека који је равнодушан према нечему; али у примеру — У односу са осталима, навлачио је оклоп поносите *равнодушности* (177) налазимо значење „понашање, држање, изглед човека који је равнодушан, коме је нешто свеједно“. — Не „стање усамљеног човека“, већ сам „факат да је неко усамљен“ имамо у примеру Живео је усред неке сталне *усамљености* и трудио

се да издржи (176). — Именица *зашегнуѣостѣ* (164), као и од придева изведена именица *нежностѣ* (На његовом лицу црте добише детињу *нежностѣ*, 164) обе означавају израз изазван динамизираним стањем, тј. преко осећања. — У овој групи речи на -остѣ се примећује и највећа продуктивност, — управо у вези са ширењем регистра семантичког потенцијала. У примерима Људи су с привидним миром посматрали ову битку, али у страховитој *најешостѣ* (199), и Умору се придружила она болна *најешостѣ* (196) — та реч значи *сѣћање*, стање напрегнутих нерава. — *Помиреностѣ* не значи стање човека који се с нечим помирио, ни „мирење“, него крајњи моменат мирења, а који се јавља као стање, и то *субјективно* рефлектовано, као осећање које проистиче из стања у које је човек дошао навикавањем на нешто и резигнацијом. То нам показује пример Утону у меки слој снега, и осети како га обузима *помиреностѣ* са судбином (172—173), дакле типична комплексна семантичка вредност. — У примеру Она *изгубљеностѣ* и стрепња које је прочитао у Гујдиним очима, именица *изгубљеностѣ* значи осећање беспомоћног очајања, кад се човек осети као изгубљен.

Тако у овом тексту реч *храбростѣ* на с. 186 значи „јунаштво“, а на с. 213 значи „јачина духа“, мада иначе може имати вредност осећања и резултат тога: поступак храброг човека и његово дело. — У изразу Она се налази у *ојасностѣ*, та реч значи „оно што је опасно“, „опасна ситуација“, тј. оно што у себи садржи, скрива нешто опасно, иако та реч некад може значити и стање (он живи у сталној *ојасностѣ*). У примеру Велике промене на његовој *спољашностѣ*, ова именица не означава ни врсту стања, ни неку особину, него резултат семантичког скретања, „спољашњи изглед“. — *Важностѣ* (придавао је томе извесну *важностѣ*) нема значење ни појма, ни особине, већ вредност онога што је важно, дакле „значај“. — *Складностѣ* (*складностѣ* њеног тела, 168) има значење еквивалента *склад*: хармоничност, правилан и естетски пријатан однос делова целине, хармонична сразмера. — *Фиг. нагостѣ* (самоћа), значи „нагота“, „голотиња“ фигуративно, дакле „потпуна

усамљеност“. — *Незајосленост* у примеру *Незајосленост* је бацила у беду хиљаде људи (156) значи стање као ефекат, чињеницу, а такво исто значење може имати *узнемиреност*, као у примеру У том крају било је доста *узнемирености*, где означава немире и честе сукобе. — *Умешност* има значење „вештина“ у реченици Бринка га је с необичном *умешношћу* довела до тог да ради све што она хоће (107), а може изразито означавати и особину. — *Неусиљеност* у понашању (113) је особина човека који се природно, неусиљено понаша, и испољавање таквог понашања као резултат. — *Углађеност* у изражавању (113) је понашање, поступак углађеног човека. — *Стварност* (106) је оно што је стварно. — Дакле, код извесног броја последњих примера преовлађује адјективска оријентација.

Преко осећања које неко проживљује наилази се на семантичку вредност при таквом поступку, и на резултативно значење *искреност* и *ошвореност* као у примеру Његово лице неодређених црта било је сам осмех и срдачност (211). — *Опрезност* је напор психичке способности да човек буде, односно остане опрезан (196). — *Извесност* је „оно што се зна као сигурно“, а тек секундарно има значење везано за придевску вредност — „осећање човека коме је нешто извесно“, док је *неизвесност* и стање, па и осећање човека коме нешто значајно није познато, у вези са таквим стањем. — Реч *привлачност*, у примеру Но мала, травом обрасла хумчица имала је за њега необичну *привлачност*, могла би се превести са „снага која привлачи“, јер има тежиште у глаголском динамичком моменту, иако је образована од придева. — Типично конкретизовано значење има и реч *усамљеност* у примеру Човек би могао помислити да је пао на неку угашену звезду и да лута по њој у слепој *усамљености*, — дакле не „сам“, него „где ничега нема“, па према томе „где се човек осећа усамљен“, мада у даљој линији може имати и значење стања, и најчешће значење „самоћа“, и нијансу осећања које из овог значења проистиче. — *Доследност* је и поступак и резултат. — Такође су веома интересантне именице на *-ост* изведене од радног глаголског

придева, показујући резултат који одговара глаголској динамици, а преко кога имамо прелаз на значење стања, као у примерима: Ово буђење у стању *промрзлости* било је увод у срећан дан (104); Поново се спријатељио са својом вереницом, о којој се није бринуо за све време *клонулости*.

На тај начин, укрштеним односима, долази се до обрнуте ситуације: оно где је по структури могла бити завршна тачка, то постаје *почетна*, а *почетна* постаје *завршна*, као у примеру У Ејалинином гласу било је нечег што му је одједном повратило сву његову *веселости* (213), где је и јасно и интензивно значење „стање у коме се налази весео човек“, тј. „расположење“ у јачем интензитетном степену, супротно значењу „чамотиња“, па се данас осећа да се из таквог значења изводи „осећање које проživљује човек у таквом стању“ и „израз таквог стања“.

У самим дефиницијама везу речи са прецизирањем стања треба давати не формалистички, већ према конкретној ситуацији. Дакле, за *веселост* — не: стање веселог човека, већ стање у ком се налази човек који се развеселио, односно кад је весео. *Равнодушност* није стање равнодушног човека, већ стање човека који се осећа равнодушним, који је постао равнодушан (према некоме, према нечему), а уз то и став човека коме је свеједно шта се и на који начин се нешто догађа, врши и сл. Значи: са адјективске еквиваленције прелази се на глаголско-адвербијалну еквиваленцију. *Ушученост* није стање утученог човека, већ стање у коме се налази потиштен човек, — а при томе се појављује семантичка *комплицираност*, дакле: комплетивни однос, као резултат везе *фиг. биши ушучен = биши пошшиштен*. — Тако је и при формулисању у другим нијансама. *Озбиљност* је и особина и стање: особина коју има озбиљан човек, а стање које је карактеристично за озбиљног човека, одакле је лако разумљив прелаз ка ознаци *ситуације*. *Неуслиђеност* (у понашању, 188) није особина онога који је неуслиђен, него особина онога који нешто чини неуслиђено, онога који без усиљавања нешто чини, и — онога што се чини без усиљавања: *неуслиђено понашање*, дакле скретање ка адвербијалној еквиваленцији

израза, уз глаголски активитет; а уз ово може означавати и изражај такве особине као резултат у понашању: начин понашања такав да нема усиљавања. Слично и *неуглађеност* (у понашању, у изражавању) није особина неуглађеног човека, већ особина човека који поступа на неуглађен начин, који се понаша, изражава неуглађено, тј. без углађености, грубо. — *Напетост* није ни стање, ни особина човека који је напет, већ стање а и особина човека напрегнутих нерава, напрегнуте пажње.

Нијанса значења мора се каткад сасвим слободно интерпретирати, али увек са глаголском усмереношћу кад год се ова довољно осећа у радном или трпном придеву при извођењу именица овог типа од таквих облика. Дакле, како се испољава ширење ове категорије, могло би се чути напр. *Како да човек на то мисли без очајности!*, — али уствари значење целе реченице остаје: *Како да човек на то мисли без очајања*, тј. *а да не буде очајан*. Значи: апстрактног типа наставак *-ост*, ширећи се и на друге, мање карактеристичне ситуације у апстрактном смислу — добија нијансу реченицом, дакле општом ситуацијом условљеном изражајем са тежиштем на вредности саме глаголске радње, резултативно изражене глаголском именицом, односно еквивалентном реченицом. Овакву реципрочност потврђује обрнут случај, какав имамо и у тексту одакле примере углавном и анализирамо: очекивало би се да буде употребљена именица на *-ост*, *обесхрабреност*, а имамо реализовање у глаголској именици — Сваки час је прелазио из љутње у *обесхрабрење* (174).

Према свему овоме што нам показује анализа не тако малог броја примера, семантички моменат, стварност значења условљеног реченичком ситуацијом, односи превагу над формалном некадањом вредношћу структуралног елемента *-ост*. Али сам тај факт није језички спонтан, већ је условљен и другим језичким процесима, у првом реду фонетском структуром речи. — Заиста, нормално, *-ост* значи апстрактни моменат, уз регирање основног дела: *раздражен + ост*, казује стање, преко њега осећање, најзад као резултат — изражај осећања тј. *раздражење*; *раздражљив + ост* казује особину, преко ње осећање, најзад као резултат — стање, тј. *раз-*

дражење. Преко оваквог потенцијално двоструко могућног значења глаголске именице могу се разумети преношења тежишта семантичког потенцијала и конкретно анализирана замењивања. Али те могућности већ уносе слабљење у специфичност самога наставка, а то се појачава ефектом који за собом повлачи управо *раскидање* наставка у слоговном односу, *неочекиван* + ост, а *неочекива-но-сти*, *неочекива-но-шћу*. Ова појава добија појачан степен код многих изведеница придевског основа: *радост*, а *ра-до-сти*, *ра-до-шћу*, и још више код оних комбинација где се усталила у јачој мери: *-ност*, а нарочито *-еност*, *-шост* и *-љивост* и сл.: *осећај-ност*, *неизве-сност*, *раздра-же-ност*, *узе-тост*, *раздраж-љи-вост*. Али слоговним еманциповањем карактеристичног *н*, односно *љ* и сл. од самог основног дела, смањује се и семантичка јасност специфичне вредности основе, па и то повећава могућности скретања тежишта значења. Дакле, двоструко се делује на рушење специфичности структуралних вредности и то у овом случају слоговним односима.

Како ови закључци изгледају при обради ових речи за Речник Академије наука, могу нам показати два конкретна примера које ћемо овде анализирати. Обрађујући реч *бај-ност*, сарадник г. Коста Дошен ову је реч објаснио просто еквиваленцијом „заносна лепота, чаробност“, управо „*чар*“ — не само оно што садржи изразиту лепоту, него што делује као изражена лепота, што очарава. *Бајност* је „заносна лепота“ — Зар сам могао бити такав да предам ову дивну жену у свој њеној *бајности* суровим рукама ... полицајских чиновника (Бранково коло, 1898, 369). *Бајност* као лепоту природе потврђује пример — *Бајност* овог усхитног места мене је очарала (Драг., Гласник српског ученог друштва 43, 342), као и пролећа у стиховима Јована Јовановића Змаја: Али [пролеће] *бајности* брзо своју збаци, | Брзо оду нежни весне знаци (Певанија I, 4). Нијансу с активним моментом, оно што очарава, показују лепо примери: Тена је сјала у потпуном женском блиставилу ... *бајности* младе-начких сила [њезиних] повећавао [је] безбрижан живот (Козарац Ј., *Izabrane pripovijetke*, 197); Радо се

одијевала лијепо ... и знала је увијек одабрати нешто ... што је кројем истицало ... *бајношћ* њезина стаса (Трешчец Владимир, Novele, 1915, 37). — У примерима које је одабрао г. Јов. Бабић за обраду речи *заузетост* пак налазимо нијансе које дозвољавају утачану анализу да би се значења диференцирано приказала. *Заузетост* није особина, не може се рећи ни да се јавља као изражај стања, али вредност врло блиску томе значењу треба да нам открију сами примери: Маса људи збуњених послом ... који се, *због заузетости* у раду, не сећају ког празника (Цариградски гласник 1896, 25) показује да и овде та реч уствари има једну нијансу блиску стању, а то је *положај човека* и *факаш* да је неко заузет нечим, *чињеница* да неко све време употребљава у неком правцу. Ту израз *због велике заузетости* управо значи „као много заузет“. То потврђује и наредни пример — Списе новијих српских писаца, *због велике заузетости* ... једва стигао да разгледа (Ј. Продановић, Босанска вила, 1900, 82), а инструменталску нијансу исте синтаксичке вредности имамо у примеру Успех Врангелових трупа треба тумачити ... *заузетошћу* црвене војске у борби са Пољацима (А. Јелачић, Нова Европа 1924, 12, 180). Као друго значење треба истаћи вредности „бављење нечим“, „запослење“, „запосленост“, што показује пример — Мазалачка *заузетост* не гледа ... да ли је политура била потребна, и да ли се њоме не замењује каква стара и можда лепша од ње (Дело, 4, 65). — Треће пак значење јавља се као „заузимање“, „заинтересованост“, у примерима: Морам унапред казати ... да ћу писати без ... сваке пристрасности и *заузетости* с друге стране (И. Руварац, Бранково коло 1897, 534). Најзад у примеру Ту дакле не умемо да оделимо од *заузетости* која долази од тамнога осећања неке може бити личне потребе своје (Кујунџић, 5, 183) — ова реч од значења *запослености* прелази у значење особине — пристрасност. Овакве нијансе значења показују и примери за варијанту *заузетности*. — Управо овде је кључ за разумевање мешања значења „запослен“ и „заинтересован“, из-

ражено контаминованим обликом: *заузе̃т̃* „ангажован“, „упо-
слен“ и *заузе̃т̃ан* „заузимљив“, одакле се то пренело и на
основну варијанту *заузе̃т̃ост̃*.

Не може се рећи да је наставак *-ост̃* изгубио у пот-
пуности своју основну вредност, али је она потиснута ком-
плексним односима условљеним реченичним склопом, као
што смо видели у анализи придевског форманта *-аст̃* (Наш
језик, Н. С. IV, св. 2—8). Ово се компликује нарочито скре-
тањима значења глаголско-придевских вредности — *узнеми-
реност̃* је особина, поред стања, а *изнемоглост̃* скреће ка
пасивној нијанси, као што видимо и у најновијим текстовима:
Поред њихове невероватне *осе̃тљивост̃и* и *о̃пре-
зност̃и* оне [срне] се толико уплаше, да, сироте,
беже кроз шуму управо до *изнемоглост̃и* (припо-
ветка Патрола, Политика, 6 јула 1953, с. 6). Сви ови анали-
зирани процеси, комплексно, омогућују, преко резултативних
значења, специфичне нијансе, као еквиваленте значења
других именица: *видљивост̃* „дневна светлост“, *будност̃*
„пажња“ (ibid.); затим *важност̃* „оно што је важно“, „значај“,
реткост̃ „оно што је ретко“, *свечаност̃* „прослава“, *различ-
ност̃* „разлика“, *појединост̃* „детал“, *личност̃* „лице“, и др.
(примери из превода Сага о Форсајтима I од Џона Голс-
ворти-а).

Увек, дакле, уз студију садржаја, у интерпретацији
реченице и ширега контекста, једино се може доћи до
правилног разумевања вредности реализованих значења име-
ница овога типа, при чему доста комплексни структурални
односи могу давати само почетни правац оријентисања.

Мил. Павловић

О ГРАЂЕЊУ И ТРАНСКРИБОВАЊУ ПРИДЕВА ОД ЛАТИНСКИХ ИМЕНИЦА

По нашем плану излагања која имају за циљ да претресу проблем транскрибовања латинских речи с медицинским значењем на реду је проблем транскрибовања латинских придева и њихова грађења од латинских транскрибованих именица¹. Да је тај проблем за наше лекаре од практичке важности показао нам је и осврт Св. П. -а у „Нашем језику“ (св. 1—2, књ. IV). Св. П. је подвргао критици неке изразе и речи пронађене у једном нашем познатом медицинском часопису, али је при томе открио непознавање потреба медицинске терминологије: њени проблеми су много сложенији него што се томе критичару чине. У сваком случају њихово решавање захтева, поред језичке, и стручну спрему, јер медицински термини нису само језички проблеми, него и медицински, стручни. Семантичка страна је често претежнија од етимолошке. У питању су облици *експериментни*, *бронхни* и *дијагностни*. Св. П. тврди да су ти изрази погрешни „јер су противни духу нашег језика и дугогодишњој општој употреби“, одн. „правилу које је освештано дугом и општом употребом да стране придеве примамо с готовим наставком“. Изгледа ми да Св. П. није ни за тренутак застао пред овим изразима, питајући се зашто су ови придеви овако саграђени, пре него што их огласи за „новотарије“. Док њему ствар изгледа проста, она, нарочито са семантичког гледишта, није нимало проста. Св. П. тврди да „с потпуним (страним и њему додатим нашим) наставком они одавна гласе: *бронхијални*, *експериментални* и *дијагностички*“ и „да смо те придеве примили готове, а нисмо их

¹) Види мој чланак: „О транскрибовању латинских именица с медицинским значењем“, „Наш језик“, IV, 5—8, стр. 229—237.

правили од именица од којих су изведени“. Похвална је тежња Св. П. -а да напоре наших лекаре у стварању медицинске терминологије помогне и да их упуту правилним путем, али у овом случају, као што ће се видети, Св. П. није у праву (сем за *бронхни*, иако тај облик не може да гласи, као што ћемо одмах видети, ни *бронхијални*).

Пре него што бисмо се упустили у ближу анализу поменутих придевских облика и транскрибовања придева уопште, желели бисмо да се обазremo на сувише подвучени значај, малтене неприкосновеност „опште и дуге употребе“. Ја тај значај не потцењујем, али сматрам да дуга употреба, нарочито кад је била погрешна, не сме ниуколико да буде кочница за правилан развој језика и за исправке у њему. Живот језика, нарочито стручног који има да устопце иде с развитком науке, налаже да дуга, чак и врло дуга употреба (напр. вековима) никако не може и не сме да освештава неподесан или погрешан облик. Никад није доцкан да се погрешно исправи. У прилог таквом схватању најубедљивије говоре напори Међународног друштва анатома које је утврдило, после дуге и свестране студије, да су неки латински анатомски термини, у *ујошреби* већ више векова, погрешни и да их треба заменити исправним и то је на Међународном конгресу анатома у Оксфорду 1951 год. и усвојено. Међу таквим погрешним облицима налази се баш и придев *bronchialis*, који исправно треба да гласи *bronchalis* (јер се гради од речи *bronchus*¹⁾, одн. од њене основе *bronch* — додавањем придевског наставка — *alis*). Према томе, у конкретном случају, чак и кад бисмо увек градили транскрибоване придевске облике од латинских придева, тај облик данас не би више могао да гласи *бронхијални*, како то мисли Св. П., него *бронхални*. Други латински медицински термини, у употреби већ вековима, претрпели су још дубље исправке (напр. *articulus* уместо *articulatio*, *lymphaceus* уместо *lymphaticus*, *ilicus* уместо *iliacus*, *mastoides* уместо *mastoideus* итд.), а неки су чак потпуно избачени из номенклатуре: ни вековна употреба их није могла спасти.

1) У латинској медицинској терминологији не постоји именица *bronchia*.

Ти похвални и храбри напори анатома јасно указују да не смемо упорно остајати при погрешним или неподесним терминима само зато што су они у дугој употреби. Претстоје и исправке многих клиничких, погрешно саграђених латинских термина (нарочито сложеница) и сигурно је да и томе вековна употреба неће бити сметња. А шта тек да речемо за употребу транскрибованих медицинских израза у нас, где се они употребљавају једва неколико деценија?! Погрешно транскрибоване, а има их подоста, морамо без устезања заменити исправним, без обзира на дугу употребу. Толико о значају „дуге употребе“ као фактору стабилизације, непроменљивости термина.

Мени није познато правило у транскрибовању на наш језик да стране придеве примамо *гошове*, с *гошовим* *нашавком*. Колико ми знање каже, на *нейошјуни сшрани* (латински) додаје се наш наставак: *lateralis* — *лаштерални*, *frontalis* — фронтални итд., пошто смо од латинског придевског наставка избацили крајње — *is* и додали наш наставак — *ан*, одн. — *ни*. Али у Белићеву Правопису (под 274, стр. 119) стоји за неке грчке речи, да „нема потребе градити од њих према грчким основама придеве.... већ према облицима промене који су се код нас одомаћили“. Зашто сад Св. П. од тога отступа и открива да ни наши језички стручњаци не поступају сагласно? Горње правило, по нашем мишљењу, треба усвојити и за транскрибовање латинских именица у нашем медицинском језику кад се од њих граде придеви. Дакле, ако је једна *лашинска* именица или *лашинска штранскрипција* грчке именице унеша у наш језик у *правилном штранскрибованом* или *штранслишерованом* облику, *придев шреба градиши*, где год је *шо* могућно, од *шог* облика, а не од *лашинског придева*: *syphilis* = сифилис: *сифилисни* (а не сифилитични, а још мање сифилистични), *pancreas* = панкреас: *панкреасни* (а не панкреатични), *bronchus* = бронхус: *бронхусни* (а не бронхијални, ни бронхални, а још мање бронхни), *ascites* = асцит: *асцишни* (а не асцитични), *bronchitis* = бронхит: *бронхишни* (а не бронхитични), *carotis* = каротида: *карошидни* (а не каротични), *aorta* = аорта: *аоршни* (а не аортични), *systole* = систола: *сисшолни* (а не систолични), *epithelium* = епител: *еиштелни* (а не епителијални), *arteria* = артерија: *аршеријски* (а

не артеријални, ни артеријелни), *exanthema* = ексантем: *ексантемни* (а не ексантематични), *anthrax* = антракс: *анџраксни* (а не антракозни), *anthracosis* = антракоза: *анџракозни* (а не антракотични), *diagnosis* = дијагноза: *дијагнозни* (а не дијагностички, придев који се изводи од супстантивизованог придева *diagnostica*, *ars*), *diagnostica* (*ars*) = дијагностика: *дијагностички*, *bacterium* = бактерија: *бакџеријски* (а не бактеријални, ни бактеријелни), *genesis* = генеза: *генезни* (а не генетички), *genetica* (*ars*) = генетика: *генетички*, *experimentum* = експеримент: *експериментни* и *експериментални* (*експериментни*: оно што се односи непосредно на сам експеримент, напр. експериментна техника или животиња¹), док се *експериментални* односи на резултате постигнуте експериментом, напр. експериментални дијабет), *isthmus* = истмус: *истмусни* (а не истмични), *tragus* = трагус: трагусни (а не трагични, који, у обичном говору, има пренесено значење: тужан), *haemato-roësis* = хематопоеза: хематопоезни (а не хематопоетичан, незгодан облик јер се *поеџичан* односи на поезију) итд., итд. Па и поред тога има придева који се још граде од латинског придевског облика, иако изворна именица у нашем језику има свој транскрибовани облик: *femur* (*femur*): *феморални* од *femoralis*, *papilla* (*papilla*): *папиларни* од *papillaris*, *alveola* (*alveolus*): *алвеоларни* од *alveolaris* и др. Али нам изгледа да ће и у тим случајевима освојити исправнији и краћи облици: *папилни*, *алвеолни*, *фемурни* и т.сл.

Али када се у нашем медицинском језику латинска именица не уџошребљава као технички термин, ни у транскрибованом, ни у транслитерованом облику, придевски облик изведен од те именице постаје, у неку руку, самосталан. У том случају, изворни именички облик се може занемарити: о њему не морамо водити рачуни. Зато се у транскрибовању таквих латинских придева можемо служити њиховим скраћеним обликом коме се додаје наш придевски наставка: *letal* = *летални*, (од *letum*, *i*: смрт), *viril* = *вирилан* (од *vir*, *i*: мушкарац), *lat* = *латерални* (од *latus*, *eris*: бок), *inguinal* = *ингвиналан* (од

¹) Животиња може бити *експериментна* и *експериментална*. Експериментна служи за оглед, а експериментална је постала из експеримента напр. вештачким партеногенезним путем.

inguen, inis: препона), lumbalis = лумбалан (од lumbi, orum: слабине), frontalis = фронталан (од frons, ntis: чело), facialis = фацијалан (од facies, ei: лице), brachialis = брахијалан (од brachium, i: мишица), branchialis = бранхијалан (од branchiae, arum: шкрпе), sagittalis = сагиталан (од sagitta, ae: стрела), visceralis = висцералан (од viscus, eris: дроб), adiposus = адиџозан од adeps, ipis: маст), lacrimalis = лакрималан (од lacrima, ae: суза) итд. Истина, многи од ових транскрибованих придевских облика могу се избећи и заменити нашим речима: смртан, мушки, бочни, препонски, слабински, чеони, мишићни, утробни, сузни, итд. У сваком случају сасвим је излишна претпоставка коју чини Св. П. да би неко од „реформатора“ могао рећи морбан уместо морбидан, летан уместо леталан, виран уместо вирилан. Примери евентуалних облика сшеран и ојеран које Св. П. наводи нису добри, јер облик оперативан на који он указује не долази непосредно од opus, eris, него од operatio, opis, одн. од operativus, придева изведеног од те именице, иако и од орега постоји придевски облик ојерни (оперни ансамбл), као што и од opus (музичко дело) може да се сагради придев ојусни (опусни ред). Уосталом, придев од operatio гласи ојерациони (операционо поље, операциона техника и др.), док придев ојеративан значи, више, активан, у вези с радом. Не знам зашто је Св. П. навео опасност да се изгради и облик сшеран. Од кога корена би се овакав придев градио? Колико се нама чини корен речи sterilis и sterilitas је steril — и придев може да буде само сшерилан. Али постоји могућност да се у нас изграде 2 транскрибована придевска облика: сшерилан = неплодан од sterilis и сшерилишешни, од именице стерилитет (неплодност), за оно што се односи на то стање: сшерилишешни знаци у сшерилног човека.

Али колико је горње поступање при транскрибовању придевских облика у складу с изнесеним поставкама види се на примеру именице facies и транскрибованих придева изведених од ње. Та се именица као анаџомски појам у нас не ујошребљава и зато се усваја транскрибовани облик придева фацијалан (од facialis). Али се та иста именица ујошребљава у клиници где значи израз лица (фацијес) и у том случају и због тога њен придев гласи фацијесни (фацијесни тип, али фацијални живац).

Овакво поступање нас наводи да усвојимо и придеве *физиологиски* (од физиологија) и *патологиски* (од патологија), утолико пре што је придев *физиолошки* (од физиолог) добио и значење нечег што је нормално, као што *патолошки* означаје и нешто што је болесно. Према томе, за институте тих дисциплина исправан назив би био *физиологиски институт*, *патологиски институт* (или бар институт за физиологију, институт за патологију), а никако физиолошки, одн. патолошки институт. Исто тако, исправан придев од *атрофија* био би *атрофиски* (оно што припада процесу атрофије: атрофиски процес, атрофиски тип): док би *атрофичан* означавао стање изазвано атрофијом. Морамо бити задовољни што нам наш језик омогућава да градимо од страних речи две, семантички различне врсте придева: *пракћички* и *пракћичан* (*пракћичке* вежбе могу бити *пракћичне* и *непракћичне*); *пластички* и *пластичан* (*пластични* резултати *пластичке* хирургије), *реуматична* и *реуматичан* (*реуматичке* појаве у *реуматичног* болесника), *микроскојски* и *микроскојан* (*микроскојски* преглед открива у органима *микроскојне* промене) итд. Нешто што припада неком својству не може да се означаје истим придевом којим се указује на обиље тих својстава: зато је неправилно казати *кавернозно* дисање него *кавернско*, док неко ткиво, с мноштвом шупљика може бити *кавернозно* ткиво. Из истих разлога не треба говорити *интравенозно* убризгавање већ *интравенско*. Ако придев *шуберкулозан* означава својство неког или нечег што има карактере болести чија је анагомска суштина појава туберкула, чворића (*шуберкулозан* болесник), онда бацил који изазива то обољење не може бити *шуберкулозан* него *шуберкулни* или бар *бацил шуберкулозе*.

У последње време показало се да се у медицинској терминологији неправилно употребљава придевски облик с наставком — *ideus*, кад се хоће да означи сличност. Утврђено је, међутим, да придеви на — *ideus* означавају припадање нечему, а да придеве који треба да означе сличност треба градити наставком — *ides* (грч. — εἰδής од τὸ εἶδος, облик). Према томе, за мишић који има делтоидни облик казаће се исправно *musculus deltoides*, делтоидни мишић, а не, као досада, *m. deltoideus*. За сисасту израстао слепоочне

кости казаће се mastoides, мастоидна израстао, а не, као досада, processus mastoideus, затим coracoides за оно што личи на гавранов кљун. Али то не значи да се облик на -ideus коначно избацује из употребе. Он остаје, али га треба употребљавати семантички исправно: напр. foramen mastoideum, отвор који припада израсли која има сисаст облик. Јасно је, дакле, да нас у транскрибовању таквих придева семантички разлози нагоне да градимо 2 врсте придевских облика: *мастоидни* и *мастоидеусни*, *сфеноидни* и *сфеноидеусни*, *коракоидни* и *коракоидеусни* итд., јер сваки од њих има своје значење.

Посебан случај претставља придевски облик за оно што се односи на лимфу. Досадашњи анатомски термин lymphaticus, од кога је саграђен наш транскрибовани придевски облик *лимфатичан*, проглашен је за неправилан и замењен је исправним обликом lymphaceus и од њега би сад требало изградити придев. Полазећи од именице *лимфа* придев може да буде *лимфан* одн. *лимфски*, а *лимфатичан*, и поред дуге употребе, мора се одбацити. Умесно је да се горњим термином веже и придевски облик *лимфоидни* који треба да се употребљава само за означавање сличности с лимфом. Према томе, неисправно је казати *лимфоидна леуцемија*, него *лимфоцитна леуцемија* (као и *миелоцитна леуцемија* уместо *миелоидна леуцемија*).

Латински придеви на -apus и -ipus у транскрибованом облику губе -us и гласе: *хуман* од humanus, *бовин* од bovinus. Придеви на -atus ретко се транскрибују (изузетак *облигатан* за obligatus), већ се обично само преводе: *издужен* за oblongatus, *прстаст* за digitatus, *зубчаст* за dentatus итд.

Из досада излаганог види се да најтеже проблеме претставља транскрибовање латинских придева изведених од именица. Придеви изведени од глагола не претстављају тешкоће у транскрибовању. Они с наставком -bilis и -ilis транскрибују се од основе додатком нашег наставка -ан: *мобиан* за mobilis, они на -idus наставком -ан: *фригидан* за frigidus (други придеви изведени од глагола наставком -idus обично се не транскрибују него се преводе: madidus = влажан, calidus = врео итд.; исто тако, и придеви на -ax и -ulus: fugax = кратко-трајан, pendulus = овесни итд. Од прилога времена садашњег

(на -ens, entis и -ans, antis) граде се у нас транскрибовани придевски облици од основе додатком -ан: ascendens = асцендентан, resurgens = рекурентан, perforans = перфорантан, alternans = алтернантан итд. (уколико се не преводе: усходни, повратни, пробојни, наизменични). — Придеви изведени од прилога завршецима -tinus, -ernus, и -ignus с временским значењем (matutinus, diurnus) не транскрибују се него се преводе. Исто тако и они на -icus с локативним значењем (anticus, posticus).

Dr. A. Ђ. Косић

ОКО НАЗИВА НАШЕГ ЈЕЗИКА

У последњој свесци НЈ (стр. 149—170) било је речи о разликама у правопису код Хрвата и Срба. Тамо је изнето мишљење да би, поред осталог, и с обзиром на малобројност тих разлика и на њихов карактер, требало што пре изградити јединствен правопис, којим би се служили сви они што пишу српскохрватским књижевним језиком. Тако се, разумљиво је, не може мислити и о разликама у језику, управо у речнику, и стилу српских и хрватских писаца, јер ове разлике не прелазе оквире онога што је и у појединих других народа обично код писаца који својим животом и радом припадају различним културним центрима са истим језиком. Ово се, међутим, не би могло рећи и за терминологију појединих области науке и технике. Уједначена терминологија несумњиво би била значајна олакшица за ученике и студенте, као и за све стручњаке, зато што се они не служе стручном литературом која се објављује само у једном, него у више културних центара земље, који често за исте појмове имају различите термине. Али и питање процеса уједначавања терминологије и питање организованог посла око тога уједначавања нису тако једноставни, и ја о томе проблему овде не мислим говорити, него сам, како се и из наслова види, хтео нешто да кажем о називу нашег језика. Било би, управо, тачније рећи о називима, јер се наш језик зове: и само *српски*, и само *хрватски*, и *српскохрватски*, и *српско-хрватски* и *хрватски* или *српски*. Све ове називе срећемо у свакодневной употреби, у дневној штампи, у стручној литератури и у насловима уџбеника и приручних књига о нашем језику. А ни као званичан термин још није устаљен један назив.

Поставља се, прво, питање да ли би било потребно постојање толиког броја термина за означавање једног појма и

када би сви они лингвистички подједнако били оправдани. Ја ни на то питање овде не одговарам, него само износим своје мишљење о томе да ли су сви ови називи с лингвистичког гледишта у једнакој мери оправдани.

Заједнички језик Хрвата и Срба (и Црногораца) код Срба се најчешће зове *српски*, а код Хрвата *хрватски*. И ови прости називи, мада очевидно непотпуни, као скраћени још и могу задовољити. Ипак су они због своје непотпуности, зато што обухватају само по један део појма, све ређи у употреби, а остала се три назива за означавање појма нашег језика, схваћеног као заједничког језика Хрвата и Срба, употребљавају напореда, можда један чешће од других и обично један у једној средини а други у другој, али је тачно да су сва три у живој употреби, и многи се питају који је од тих назива бољи, па ћу се ја — иако сам о њему рекао своје мишљење у одговору на анкету Летописа Матице српске — и овде баш на томе, и то нешто опширније, задржати. А можда ћу покоју своју формулацију и покоји доказ и у целини поновити.

Назив *хрватски* или *српски* (с једнако оправданости се каткад, али знатно ређе, говори и *српски* или *хрватски*) узео је Хрватски сабор као званични термин за језик Троједне краљевине године 1867. Овај назив усвојили су тада и оснивачи Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу. Први секретар ове Академије, један од најзаслужнијих људи за проучавање нашег језика, Ђура Даничић, управо отада наш језик зове овим именом. У насловима његових дела о језику из времена после ове године налазимо термин *српски* или *хрватски* (ако су штампана у српској средини), односно *хрватски* или *српски* (уколико су објављивана у Хрватској).

Велики речник Југославенске академије, који је Даничић почео обрађивати, зове се *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Тако исто и познати речник Броза и Ивековића, а тако и велика граматика Тома Маретића, Правопис Д. Боранића и низ средњешколских уџбеника, нарочито оних што су објављивани у Хрватској између два светска рата. А и уџбеници издавани после ослобођења у Загребу називају се уџбеници хрватског или српског језика. И можемо рећи да је код

Хрвата скоро искључиво овај термин у употреби. Она два друга сложена термина: *српско-хрватски* и *српскохрватски* су знатно чешћи код Срба, а њих, из разумљивих разлога, много чешће од оног првог употребљавају и странци.

Год. 1866/67 своју граматику нашег језика писану на талијанском П. Будмани је назвао *Grammatica della lingua serbo-croata*. И у насловима још неких дела о нашем језику налазимо термин *српско-хрватски* језик (једнако би био тачан и термин *хрватско-српски*). Између осталих у делу А. Лескина: *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* 1914 и у књизи А. Мејеа и А. Вајана *Grammaire de la langue serbo-croate* — да друге не набрајамо. Али и поред тога што су и Лескин и Меје и Вајан врло познати научници и што су били (односно јесу) изврсни зналци, између осталих и нашег језика, — они у проблем наших сложеница, изгледа, нису били свестрано ушли, или нам се бар, по овоме термину судећи, овакав закључак намеће. Свесни тога да пишу граматику колико језика Срба толико и језика Хрвата, тј. језика којим се служе и Срби и Хрвати, они су сматрали да узимају термин који то означава. И кад ништа друго њим не би требало означити, он би то несумњиво казивао. Зато што се то, ваљда, има на уму, и код нас се често овај термин пише с цртицом између једног и другог дела ове сложене речи. Пред Први светски рат, у времену кад је идеја о јединству Срба и Хрвата све више сазревала, — идеолози овога јединства, међу њима и понеки језички стручњаци — употребљавају термин *српско-хрватски* (језик). С њим се срећемо код М. Решетара (в. словеначки часопис *Veda* за 1913 г.), Фр. Илешића (Српски књ. гласник 1914, књ. XXXII, стр. 115) и других. Али ниједна грамика нашег језика, не бар познатија, правопис или речник у касније време, уколико су их састављали домаћи писци, не зове се грамастиком (правописом или речником) српско-хрватског или хрватско-српског језика. То се свакако може објаснити осећањем значења сложеница. Јер полусложенице, тј. сложене речи састављене из два напоредна дела између којих се пише цртица, означавају, додуше, један заједнички појам, али такав појам у коме су посебни делови тачно разграничени и још увек се осећају и као посебне

целине. *Хрватско-мађарска* нагодба је, напр., нагодба између Хрвата с једне и Маџара с друге стране, нагодба са условима хрватским и условима мађарским, и зато овај израз није права сложеница већ полусложеница, коју, баш зато, и пишемо с цртицом између посебних делова; *српско-хрватски* односи су били односи између Срба и Хрвата у којима се знао став српски и став хрватски; *црвено-бела* заставица је једна (чешка) заставица, али са тачно одређеним црвеним и тачно одређеним белим пољем, која се лако уочавају као посебни делови. *Моравско-вардарска* долина је долина која се, правцем север југ, пружа кроз Србију и Македонију од ушћа Мораве у Дунав до ушћа Вардара у Егејско Море, али се тачно зна докле иде долина Мораве, а одакле почиње долина Вардара (њихова је граница на развођу и међу ових двеју река).

Сложеница *српскохрватски* (односно *хрватскосрпски*), као одредница појма нашег језика, сасвим је друге врсте. И у њој имамо два напоредна дела од којих сваки као засебна реч означава нешто посебно, али ова сложеница означава један јединствен појам са неразграничивим деловима. Иако се у српскохрватском књижевном језику може наћи понека реч (њих има већи број), или по која стилска особина која је више хрватска него српска, или чак и искључиво хрватска а не српска, и обрнуто, — ипак се не може никако рећи да је у томе језику ово српски а оно хрватски део; границу између онога што је српско и онога што је хрватско у нашем језику није могуће повући (исп. објашњење Ј. Вуковића у књизи *Правопис савременог нашег језика*, I део, Сарајево 1952, стр. 81); те границе никако и нема, јер је ово језик који је хрватски колико и српски, а српски колико и хрватски, управо хрватски који је и српски, односно српски који је и хрватски. Ову реч друкчије не могу схватити, нити је писати са цртицом између саставних делова они што им је познат принцип грађења сложеница у нашем језику. Међу правим сложеницама је, дакако, налазимо и у *Правопису* А. Белића као и у *Правопису* Д. Боранића (в. у њиховим последњим издањима на стр. 31/32 — код првог, и на стр. 47 — код другог).

Доста дуга употреба (од близу 100 година) термина *хрватски* или *српски*, скоро искључива његова употреба код

једног нашег народа, код Хрвата — наравно уколико они свој матерњи језик не зову хрватским, чињеница што су га употребљавали врло познати филолози и граматичари, почев од Ђ. Даничића преко Т. Маретића и И. Броза до најновијих, као и то што су му исправност признавали и они који га сами не употребљавају (в. Наш језик VII, 1940, стр. 269/70), — свакако даје извесно преимућство овом термину. Лингвистички му се, међутим, могу чинити оправдани приговори. Поред тога што одредница *хрва̑шки или ср̑шки* (односно *ср̑шки или хрва̑шки*) уз именицу *језик* може казивати да је то један исти језик, што несумњиво и каже кад се употреби, рецимо, у наслову неке граматике или било какве књиге или расправе о језику — у другим везама он то не казује; и по овоме називу се у таквим везама никако не може закључити да је у питању један исти језик, већ би се, напротив, из њега морало закључити да су хрватски и српски два међусобно различна језика; термин *хрва̑шки или ср̑шки* (одн. *ср̑шки или хрва̑шки*) има, дакле, два супротна значења: једно у коме је *хрва̑шки* = *ср̑шки*, а друго значење у коме *хрва̑шки* није исто што и *ср̑шки*, већ нешто друго. Ова двојност значења је у дисјунктивности самога израза; дисјунктивна свезица *или* не везује речи и реченице, као изразе појмова и мисли, које се могу везати знаком једнакости, већ оне што су једнаке само ако се с једне стране гледају, а у суштини су различите — оне које су само за дату прилику истоветне, а иначе су друкчије. Лако је схватити да иако се у стиховима (народне песме) каже: Ил' ћеш дати коња на размену *ил'* ћемо га на силу отети — „отимање на силу“ — никако није што и „давање на размену“ (значи од добре воље), него је суштински друго супротно првومه. У наведеним стиховима овде се износи да је ово двоје једно другоме једнако за оне који хоће да по сваку цену дођу до коња; за њих је, по њиховим речима, сасвим свеједно, потпуно једнако, којим од ова два пута ће остварити тај свој циљ. Тако и анализом реченице: Јуче сам видео тебе *или* твог брата — долазимо до закључка да је за говорно лице, према ономе како је оно „јуче“ видело, тебе = твог брата, иако је свакако јасно да су „твој брат“ и „ти“ два различна лица.

Да ли ће се схватити да је у термину *хрва̑шки* или *ср̑шки* (*језик*) — хрватски = српски, или да хрватски није исто што и српски, већ да су то два језика, зависи од тога на какву се истоветност мисли. У наслову граматике, на пример, како смо већ рекли, термин *ср̑шки* или *хрва̑шки* (*језик*) говори да је то један језик, јер граматика даје систем једног језика, а то је у овом случају српски или хрватски, — двојство је, дакле, само у називу, а суштина је иста. Међутим, кад би се рекло: XZ (страни писац) са нашим издавачким предузећем N направио је уговор да се његово дело изда на српском или хрватском језику — за оне који не знају да је то исти језик, ово би значило: дотични писац је направио уговор да се његово дело изда или на језику српском или на језику хрватском — на једном, дакле, од два различна језика; испоредимо са овим: XZ је направио уговор да се његово дело изда на српскохрватском или словеначком језику (овде нико неће помислити да је у питању издавање дела само на једном језику, него на једном од два различна језика). Стога се, управо, при склапању уговора (споразума, конвенција и сл.) са страним државама у њих никада наш језик не зове *хрва̑шки* или *ср̑шки* (одн. *ср̑шки* или *хрва̑шки*). Никада се, наравно, неће рећи: Утврђено је да се текст споразума објави на два језика, на језику народа с чијом земљом се споразум прави и на *ср̑ском* или *хрва̑ском*, — јер би то значило да дотични текст поред једног страног језика треба да буде објављен и на једном од језика наших народа, на језику српском или на језику хрватском. А пошто то нису два него један језик, сасвим исправно се за њега у свима оваквим случајевима употребљава термин *ср̑скохрва̑шки* (могло би се с подједнако права рећи и *хрва̑шкоср̑шки*), па се редовно каже, рецимо: Текст споразума је објављен на два језика, на енглеском (за случај да је реч о неком споразуму с Енглеском) и српскохрватском. А било је језичких стручњака који су од назива *хрва̑шки* или *ср̑шки* (односно *ср̑шки* или *хрва̑шки*) баш због овога зазирали и у насловима дела о нашем језику. Тако је М. Решетар своју граматику издату на немачком језику у Загребу 1922, где је онда већ био уопштен термин *хрва̑шки*:

или српски, назвао *Elementar-Grammatik der kroatischen (serbischen) Sprache*.

Према изложеноме се може извести закључак да је по нашем мишљењу термин *српскохрватски* (односно *хрватско-српски*) у служби одреднице нашег језика лингвистички најисправнији. Он је, можда, од сва три сложена назива и најчешће у употреби за последњих 30 година. У научној и стручној литератури почео се употребљавати одмах после Првог светског рата и врло брзо је уопштен у свим крајевима где се говори нашим језиком сем код Хрвата, код којих се врло ретко употребљава. И баш зато што је уопштен у Србији за време старе Југославије, и што се некако стицао утисак као да га отуда неко жели наметнути другима — термин *српскохрватски* (односно *хрватско-српски*) још до данас није могао потиснути из употребе остале термине. Стварно се, међутим, овај термин сâм својом исправношћу наметао. А диктаторске владе после 6 јануара (1929) покушавале су да уведу бесмислени термин *српскохрватско-словеначки* (језик), и наш матерњи језик се по диктату овако морао звати; тако се неколико година звао у школским књигама и сведочанствима ученика, али га је општа свест о његовој апсурдности брзо угушила.

М. С.

СЛОЖЕНИЦЕ СА ВЕЛИКО =

Није било давно кад је један универзитетски професор и академик, германиста по струци, тврдио за неке наше речи да су више или мање „превод с немачког“¹⁾. Такве речи су имале да буду например: *великодушан, великодушност, добровољац, искључив, посредан (и непосредан), правоис, самовоља, својеручни* итд. Та тврдња заснивала се само на сличном склопу наведених и одговарајућих немачких речи: *великодушан — grossmütig, искључив — ausschliesslich, рукопис — Handschrift* итд. Али као што ове немачке речи не морају бити превод француских *maganime, exclusif, manuscrit* итд., тако ни наше не морају бити превод немачких, него се по том заједничком кроју њиховом у три језика може с вероватноћом закључити да оне потичу из заједничког извора. Наведене и многе друге наше речи јесу заједнички европски изрази, европеизми, управо кристијанизми.

Утицај немачког језика знатан је и на народни и на књижевни језик наш, али се не може све уписати у културно дуговање Немцима. Има и дуговања старијег од немачког. Иако је Даничићев Рјечник из књижевних старина непотпун²⁾, у њему се ипак налазе неке од горе наведених речи, разуме се, у њиховом старословенском облику.

Даничић нема реч *рукойис*, али има *рукойисание*: према томе, реч *рукойис* пре ће бити створена прекрајањем српско-

1) Страни преглед VII/VIII, М. Тривунац, Немачки утицаји у нашем језику.

2) Непотпун је, најпре, зато што је Даничић хотимично изоставио из грађе обредне књиге хришћанске на српскословенском (па и све књиге из старих штампарија наших). Зашто је то урадио, Даничић је оставио необјашњено: обећани предговор уз последњу свеску изостао је. Затим, време је учинило Даничићев речник још непотпунијим: од појаве његовог речника објављено је још много ствари из наше старине.

словенске речи на српски облик (према *зайис*), или је можда и српскословенски имао тај краћи облик. Разуме се, могла је доћи и из руског. — Даничић нема ни *правойсание* (према којој би стајала реч *правойис*) али је има у руском, што показује да наша реч може бити из руског или, још вероватније, да смо ту реч имали у нашем старом књижевном језику. — Речи *самовоља* нема код Вука, али има *самовољан* и *самовољац*. Према томе, језик је могао лако створити реч *самовоља*, кад се за њу јавила потреба. (Разуме се, више је него вероватно да су сложенице са *само* = постале под туђим утицајем, али тај утицај је био грчки: у Даничићевом речнику има их неколико). — Ни реч *својеручни* Даничић нема, али има *својеручио*, што је скоро иста ствар. (Вуков речник опет има *својеволно*: зацело су и сложенице са *своје* = постале према грчком узору). — Вуков речник нема реч *добровољац*, али има: *добровољно* и већ поменуто: *самовољац*. Већ из њих би језик сам могао створити реч *добровољац*; али та реч постоји и у руском, а то значи и могућност позајмице из руског, као и могућност наслеђа из старог књижевног језика.

Ни реч *искључив* не мора бити преведена с немачког. Истина је да Рјечник ЈА њу налази први пут у Јуридикко-политичкој терминологији (службеном термилошком речнику некадашње Аустрије), у њеном издању за Србе, Хрвате и Словенце од 1853 године. Али пре тога речника имамо код Доситија *искључаваши*, и цело јато сродних речи у руском језику. Да ли је Доситије њу узео из руског или из српскословенског, не може се лако рећи, али је српскословенски у доба Доситијевих година учења још прилично владао. Осим тога, хронолошки ранији од Јуридикке терминологије, Стулићев речник има *искључиваши* и *искључиши*. Код речи *искључиши* Будмани, уредник треће књиге Рјечника ЈА, каже: „начињено у наше вријеме“, „према латинском *excludere* и њемачком *ausschliessen* и може бити по Стулићеву рјечнику“. За Стулићево сведочанство да је та реч узета из бревијара вели да је „сумњиво“, не објашњавајући зашто. На крају Будмани претпоставља и четврти извор: руски језик. — Као што Будмани није могао да се

лако одлучи који би извор узео као основни (код речи *искључиши*), тако и код речи *искључив* не би требало немачки језик одредити као њен извор. Можда је немачки језик био само последњи потстицај.

Речи *посредан* и *непосредан* имају још више извора у прошлости него реч *искључив*. Даничићев речник их нема, али Миклошићев речник има читаво јато: *посредан*, *посредство*(*ваши*), *посредник*, као и *непосредшван*. Ова последња се јавља, узета из руског (*непосредшвен*), у Србији 1825. (према Рјечнику ЈА). У Србији се јављају и речи *посредство* и *посредственик*, у Србским новинама, почевши од 1834 године. *Посредник* се налази од XVI века код приморских писаца, а *посредан* се јавља од XVIII века у Хрватској. Реч *посредник* уноси Вук 1847 у Нови завјет; а 1853 године у Јуридичкој терминологији се јављају *посредништво* и *посредоваши*. Пре немачког утицаја био је руски, а пре обата културна утицаја постојала је упогреб старосрпска и старохрватска.

Код речи *искључив*, па и код речи *посредан* и *непосредан*, остаје мање или више сумње, несигурности и испрекиданости у историској линији утврђивања њиховог порекла, али код речи *великодушан* и *великодушност* српска прошлост речи је несумњива. Даничићев речник их нема, али има *великодушије*, и као што има *великолепан* уз *великолепије*, тако је очевидно стари језик морао имати и *великодушан*. (Руски језик је има такође). Ту, дакле, потпуно отпада немачки утицај. Реч *великодушије* била је употребљавана и у нашој старој књижевности и у новој (где је једно кратко време имала и облик *великодушје*), а после Вука замењена је речју *великодушност*, изведеном од *придева*.

И та и још доста других сложеница са *велико* = (и са *веле* =) потичу из језика наше старе просвете, из српскословенског. Даничићев речник, осим *великодушије*, има још неколико таквих. Међу њима су и речи *великомученик* и *великомученица*. И довољне су те две хришћанске речи (којима такође одговарају немачке речи *Grossmartyrer,—in*) да покажу да, као што оне не могу бити немачког порекла, него воде порекло из оног језика који нам је дао хришћанску просвету, тако и многе друге наше речи имају то исто, грчко порекло.

Осим поменутих пет сложеница са *велико* =, Даничићев рјечник има још и ове: *великоможа*, *великославан*, *велико-срдчан*, *великоцени*. Вукова реформа, дижући народни језик на степен књижевног, уклонила је те и многе друге речи црквеног језика. Од сложеница са *велико* =, речи *великодушност* и *великодушан* (које Вук није унео у свој речник) биле су потребне књижевном језику и спасле су се из поплаве народног језика. Осим њих, употребљавале су се после Вука само још речи *великомученик*, — *ца* и *великодостојник*. Иначе цела та архаична стилска група суперлатива није се спасла од поплаве и потонула је у прошлост.

Пре Вука, међутим, сложенице са *велико* = биле су честе у употреби, најпре оне старословенског порекла, а доцније су за њима и према њима скројене ушле у књижевни језик и нове речи немачког порекла. Гаврило Стефановић (који се због употребе народног језика може сматрати као прво име нове књижевности), превodeћи беседе Лазара Барановића, назвао је Соломона не „*премудри*“ него „*великопаметни*“. То показује јасно колико су обичне биле те сложенице. Доситије је у Етици говорио о „*великоважној* ствари познавања човека“. Код Стерије Турци зову султана „*великомоћни* владатељ“; исти писац говори о „*великоможној* судбини“, и дарежљивог назива *великодарним*. Говорити кличући било је тада: „говорити *великогласно*“. Најобичније речи пре Вука биле су *великолепан* и *великолепност*. Данас се те речи сматрају за русизме, зато што је руски језик те речи сачувао. Оне, уосталом, и јесу чист русизам кад се нађу код Цесарца. — Овде треба додати једну једину сложеницу тога тица записану у народној употреби: *великоумије*, коју је, у значењу: понос (као и реч *високоумије* у истом значењу), записао у Кучима Стеван Дучић. Дучић није ништа подробније казао, али зацело је та реч била употребљавана од старих људи, и то, сигурно, прво од свештеника.

Вукова реформа књижевног језика дала је свим старословенским речима нијансу смешног. Један од значајних ученика у срозавању и исмевању старословенских речи, па и ових сложеница са *велико* = био је 80-тих година Милорад Шапчанин. Да наведемо једну његову реченицу: „Чиновници,

и великоплатци и великопензионарци... озбиљно, али мукло и благочино ступају". Његов учитељ (у Сањалу) натиче „великоокнасте наочари“. Он се потсмева „великоговорничким беседама“ као и „великођуластој грби“. Тако је Шапчанин поступао и са другим речима старог књижевног језика, говорећи, на пример, о „благонадлежним перецијама и благопоште-
народним господарима берберима“.

Обично се ове сложенице са истим тоном потсмеха, иако у врло реткој употреби, налазе код новијих и данашњих писаца. Душан Радић говори о „великоученом доктору“ (Кроз живот, 1935, 107) (Обичнија је у тој стилској боји реч „велеучен“); Крлежа о „великосвештенику“ науке (Излет у Русију, 1926, 38). Такав је тон и у Лалићевој реченици: „Како бјеше дигао главу, чињаше се великосилом“ (Изабр. прип. 1950, 263). Тај тон је и у Давичовом „великоидејашу“ (С Марк. парт., 380). Редак пример лирски узбуђен јесте епитет „великонамерника“ дат Прометеју (Димитрије Митриновић, Бос. вила 1913, 50).

Српскословенске сложенице са *велико* = биле су углед. по коме су израђиване нове преведене с немачког: великоварошанин, великоварошанка, великоварошки (овај придев доцније је замењен са: великоградски, на пример, „в. промет и врева“ код Андрића), великопоседник (једно време била је у употреби и великопосед), великозакупац, великопродаја. Била је занимљива реч великокупац (трговац на велико), која је, уз економско разликовање, служила и за задовољавање сујете: „Ако је неко купац, може му се слободно написати великокупац“ (Јов. Илић, Целок. дела, 345).

Једновременно с овим преводима с немачког стварала се највећа група ових сложеница, сложених у духу нашег језика више него досадашње групе, поређаних овде по историском реду стварања њиховог: *великогоспођински*, *великовезирски*, *великошколски* (и *великошколац*), *великожујански*, *великомождани*, *великобриџански*. Овде иде и група придева за означавање шовинизма: *великобугарски*, *великонемачки*, *великосрпски*, *великохрватски* итд. С њима заједно иде (и по смислу) русизам „великодржавни“ („в. идеје“, Туцовић, Срб. и Алб. 1945, 12), који се сасвим слаже са овом групом српских сло-

женица. У духу њиховом су још два русизма: 1) *велико-свешски*, који је у једном преводу, не сасвим срећно, замењен са „великодруштвен“ (Кецмановић, Волтер и његова школа, 115), и коме је близак по значењу придев „великоживотни“ (Велимировић, Религија Његошева, 192); 2) *великојосни*, који су два преводиоца, можда и независно један од другог, пренела у своје преводе: Хрват С. Крањчевић, Петар I од А. Толстоја, 363; и Српкиња Наталија Лукић, Шchedрин, Поше-хонска старина, 88.

Основне речи код великог броја ових сложеница су задржале (у Београду) свака свој акценат, са јачим нагла-ском на другој речи: великодостојник, великомученик итд. Некад је тај нагласак друге речи једини (опет по београд-ском изговору): великошколац, великошколски (према типу: Црнобóрац, црнобòрски, како се те речи наглашавају у Бео-граду). Акценат: великодóшан, дат у речнику Ристић-Кангрџе, у Београду је, мислим, мање обичан него: великодùшан.

С. Маџић

О ОБЛИЦИМА : ДВАМА И ДВЈЕМА

Некада је двојина исто толико била људима „у крви“ колико и једнина и множина, тј. употребљавала се исто тако нормално као и данашња два броја наша. Међутим, током времена почело је све више закржљавати осећање двојине, а функцију двојине је преузела множина. У нашем данашњем књижевном језику двојина је и сасвим ишчезла. То се, у првом реду, односи на семантичку страну питања и на наше језичко осећање, док се двојински облици у множинској функцији овде - онде и данас могу срести у нашем језику, као *руку*, *ногу*, *костују*, *очију*, *свију* итд. место множинских облика *рукā* (ретко), *нога* (ретко), *костѝ*, *очѝ*, *свиѝх* итд. Исто тако се још и данас употребљавају двојински облици бројева *два*, *ѝри* и *чеѝири*. Они, на пример, од броја *два* гласе: ном., ак. и вок. *два* за м. и с. р., а *двѝ* (ј. *двѝје*) за ж. р.; ген. *двају* за м. и с. р., а *двѝју* (ј. *двѝју*) за ж. р.; дат., инстр. и лок. *двāма* за м. и с. р., а *двѝма* (ј. *двѝјема*) за ж. р.

Нема сумње, ти се облици све ређе и ређе употребљавају. Језик тражи и налази разне могућности да избегне те облике. Данас је далеко обичније: Узео сам новац од два друга него: Узео сам новац од двају другова; или: Шетао сам се са два друга него: Шетао сам се са двама друговима.

Али се на томе нећу задржавати; ја сам овде хтео указати на једну другу ствар.

Као што је већ речено, датив, инструментал и локатив броја два гласи у нашем источном књижевном изговору *двāма* за м. и с. р., а *двѝма* за ж. р. И то је у реду. Тако ти облици живе, уколико живе, у осећању људи који говоре екавски; тако су утврђени и у екавским граматицама (Љ. Стојановић, А. Белић, Ж. Стефановић, М. Лазаревић,

Д. Алимпић, Д. Мусулин, Р. Алексић — М. Стевановић, Жежељ — Драгутиновић — Мамузић, М. Стевановић и др.); тако су те облике већ поодавно употребљавали и тако их и данас употребљавају, уколико их употребљавају, писци екавског дела књижевног језика. Ево само неколико примера:

Ако се исплата одрекне у *двама* предреченим члановима, притежатељ изгубљене менице задржава сва своја права (Трг. законик, 1860, стр. 27). У *двама* тим домовима укрштају се дакле и мешају разне класе друштвене (М. Миловановић, О парламент. влади, 1888, стр. 15). Насеља су на овим *двама* елементима језерске пластике (М. Драгић, Српски етнографски зборник XXI, 1921, стр. 167). Види се по *двама* записима на његовим књигама (Т. Остојић, Захарије Орфелин, 1923, стр. 25). Према овим *двама* правилима у концесију могу доћи... (М. Тодоровић, Економист, 1912, 1/2). Дискусија се задржала на тим *двама* питањима (Гласник Југосл. проф. друштва XII, 1931, 338). У стварном стицају буде осуђен *двема* пресудама (Ј. Авакумовић, Стицај злочина, Београд, 1883, стр. 177). Тако су носни ходници обдарени на разним својим местима *двема* различним осетљивостима (М. Ђ. Милићевић, Физиологија и хигијена, Београд, 1878). Предлаже се нов избор у овим *двема* општинама (Народна скупштина 1890). Једино је тачно и потпуно [назвати ногомет] *двема* речима: лоптање ногом или метање ногом (НЈ, књ. II, св. 8, 1934, стр. 251). Снимања се врше са *двема* новосаграђеним камерама (Борба од 1 априла 1953, стр. 7).

Истине и потпуности ради треба рећи да има екавских писаца који облик *двѐма* у дат., инстр. и лок. употребљавају не само за ж. р., већ и за м. и, нарочито, с. р. Тако имамо:

Заповеди господ бог *двема* трима анђелима (Вук, Срп. нар. пј. књ. 1, стр. 127). Да би се омогућило хајдуковање *двема* хајдуцима, расељава се Драгачево (Одјек, 1886, бр. 26, стр. 2). Лако је увидети да је овим *двема* захтевима крајња супротност сав правац наше садашње

политике (И., бр. 52, стр. 2). Јаков I је... 1606 дозначио *двѐма* друштвима... за колонизацију обилно подручје у Северној Америци (Воља, 1926, стр. 501). Господ бог заповеди *двѐма* анђелом да се преобуку у просјачко одело (В. Чајкановић, Срп. нар. прип., 1927, стр. 370). Само пристаниште није најзгодније постављено према овим *двѐма* теренима (Сл. Сиришћевић, Наше морске луке, Београд 1927, стр. 23).

Па ипак се са сигурношћу може рећи да савремени екавски писци употребљавају, уколико употребљавају, за м. и ср. род само облик *двѐма*, а за ж. р. само облик *двѐма*; то се у екавском књижевном изговору може сматрати као дефинитивно у овом тренутку развитка нашег језика.

У јужном књижевном изговору ствар, на први поглед, изгледа нешто друкчије, наиме да се у том говору употребљава (уколико се употребљава) у дат., инстр. и лок. облик *двјѐма* за сва три рода. Наш познати научник Ђуро Даничић у својим „Облицима српског језика“ (1852) успоставља облик *двјѐма* за сва три рода. Затим Тома Маретић, у својој Граматици хрватског или српског језика за средње школе даје тај облик за поменута три падежа и за сва три рода, дакле *двјѐма* и за м. и с. род, и поред тога што је у својој великој Граматици хрватског или српског језика углавном констатовао да се облик *двѐма* употребљава за м. и с. род, а *двјѐма* за ж. р. То исто чине и А. Лескин (Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache, Heidelberg 1914, стр. 393), и Броз и Ивековић у свом познатом речнику хрватског или српског језика. Облик *двјѐма* за сва три рода у дат., инстр. и лок. дат је и у Граматици хрватског или српског језика коју су ту скоро написали и издали Иван Брабец, Мате Хрaste и Сретен Живковић (Загреб, 1952). Овај облик у функцији за сва три рода може се наћи и код других научника и писаца граматика из западних крајева наше домовине. Чак је Стојан Новаковић, екавац, у својој српској граматици (Београд, 1902, стр. 183) дао облик *двѐма* за сва три рода. И не само код научника и граматичара, тај се облик у поме-

нутој употреби налази и код писаца. Ево неколико примера и од једних и од других:

Хрватска... стара књижевност поноси се *двјема* прекрасним рукописима (Т. Маретић, Бранково коло, 1898, стр. 373). Мојсије даје *двјема* племенима 14,3 (вер. Даничић). Шта је учинио *двјема* војводама (Ст. завјет 19 38, 277). Дошло је међу њима *двјема* (мушкарци) готово до свађе (Косор, Миме, 1916, 97). Дао сам *двјема* ученицима, женама; одрезао *двјема* ножима, сабљама (Маретић, Граматика хрв. или срп. јез., Загреб 1923, стр. 86). Мрковић је управљао *двјема* манастирима (Дубровн., 1868, 139).

Али има и писаца-ијекаваца који, поред употребе облика *двјѐма* за ж. р. у дат., инстр. и лок., употребљавају и облик *двѧма* за м. и с. р. у тим падежима. Ево неколико примера:

После ће се кајати (...) Кад ме види прво јутро | Међу *двама* дјеверови (Вила, 465). Кад ће се то поравнати међу њима *двама* (Маглајић, Из старог вилајета, 1905, стр. 48). Мора бити нешто међу њима *двама* [мушкарцима] (Исто, стр. 55). С њима *двама* пет стотин четника (Нар. пј. бос. и херцег., 1858, стр. 320). Дјевѐрима *двама* анђелима, | И њима даше свету Духијану (Петрановић, Срп. нар. пј. I, 1867, стр. 2). Те је шаље *двама* Војновићем (Исто II, стр. 662). Писаѥ пасошъ Антониѐмъ *двама* момцима (Дјеловодниј протокол Карађорђа Петровића од 1812—1813). Флавијан... сазвао је сабор... да рјеше неспоразумљење њеко међу митрополитом Лидије и *двама* епископима (Милаш, Правила прав. цркве, 1873, стр. 60)... О равноправности може се говорити међу *двама* народима или више њих (А. Цесарец, Књижевна република, 1923, 2/82).

Како онда да се реши ово питање? Хоће ли се и за јужни говор облик *двѧма* задржати за м. и с. род, а *двјѐма* за ж. род у дат., инстр. и лок. или ће се у тим падежима за поменути говор задржати облик *двјѐма* за сва три рода? Откуд то да се облик *двјѐма* употребљава, поред ж. р., и за м. и с. род?

Број *двѣ* гласио је у старословенском језику *дѣва* за м. р. и *дѣвѣ* за ж. и с. род. Тако су гласили и ак. и вок., док је за ген. и лок. постојао облик *дѣвою* за сва три рода, а за дат. и инстр. облик *дѣвѣма* за сва три рода. Али се доцније, у процесу језичког развитка, ти односи мењају. Још пре 15 века почео се употребљавати облик *два* за с. р. мјесто дотадашњег *дѣвѣ*, тј. тај се облик одваја од ж. р. и изједначаје се са обликом м. рода. Тако је створен однос *два* за м. и с. род, а *две* за ж. род. И поред тога што је стари облик *двѣма* дао *двѣма* и *двјема* за све родове, глас *а* из ном. м. и с. рода продро је и у остале падеже та два рода, те је добивено *двају* и *двама*. Ови се облици за поменуте родове употребљавају већ од 17 века. Како утврђује проф. А. Белић у својим универзитетским предавањима, облици *двѣ* (> две и двије), *двѣју* (> двеју и двију) и *двѣма* (> *двѣма* и *двјема*) почели су се осећати као облици ж. р. према облицима *два*, *двају*, *двама* као облицима м. и с. рода.

Као што се види, сасвим је оправдано и законито што код наших ранијих писаца налазимо облик *двѣма* и *двјема* за сва три рода, пошто су они, у нашим условима развитка гласа *ѣ*, једино и могли настати од облика *двѣма*, употребљаваног тада за сва три рода.

Ослањајући се на већ јако сужену деклинабилност бројева *двѣ*, *три*, *четири* у савременом му народном говору, Вук Карацић је 1818 године, у својој граматичи пред Рјечником, рекао да се ти бројеви мењају само у ж. роду.

Међутим, као што је већ речено, Даничић је — ослањајући се на Вука: да се мењају само облици ж. р. — успоставио облик *двјема* у дат., инстр. и лок. за сва три рода (у ген. *двѣју* односно *двѣју* за ж. р., а *двѣју* за м. и с. род; в. код Вука у Рјечнику под *два*: Она поји по путу путнике, / А за здравље *двају* браће своје). Треба одмах нагласити да је то успостављање облика *двјема* за сва три рода било неоправдано с обзиром на стање тог облика у народном говору који је у оно време уведен у књижевност; стихови:

„Заповеди господ Бог
Двѣма трима анђелом“

из Вукове народне песме, у којима је, како се види, облик *двѐма* употребљен за м. р. — нису у стању да одрже тај облик за дат., инстр. и лок. м. и с. рода у савременом језику, пошто су ти стихови, како мислим, свакако настали у оно време кад се тај облик још употребљавао за сва три рода и не претстављају доцније стање у нашем језику, већ су се, једанпут тако језички оформљени, снагом народне песме и доцније одржали у том облику. И богата грађа наведена у Рјечнику хрватског или српског језика Југославенске академије знаности и умјетности, као и грађа Српске академије наука, показују да су, углавном, старији писци употребљавали облик *двјѐма* (односно *двѐма*) за сва три рода, што не важи за наш савремени књижевни језик, тим пре што се ни он, као ни облици *двáју*, *двѐју*, *двѝју* итд. готово и не сусрећу у народним говорима, већ само код учених људи. Облик *двјѐма* (*двѐма*), као и облици *двѐ*, *двѝје* и *двѐју* и *двѝју*, осећа се данас, уколико се осећа, искључиво као облик за ж. р., док се облик *двáма*, као и облици *двá* и *двáју*, осећа искључиво као облик за м. и с. род. И Св. Марковић констатује да „су данас облици ж. р. *две* уз именицу м. р. сасвим изашли из употребе“ (НЈ, нова серија, књ. II, св. 5—6, стр. 161).

Зато ја и мислим да су се они ијекавски писци и граматицари који облик *двјѐма* употребљавају и у м. и с. роду неоправдано повели за Даничићем и чак, као по некој инерцији, до данас одржавају нешто што у језику и језичком осећању не постоји.

На основу свега реченог, треба дефинитивно уклонити облик *двјѐма* за м. и с. род из књижевног језика и утврдити: *двá* за ном., ак. и вок. м. и с. рода и екавског и ијекавског изговора, а *двѐ* (и.) и *двѝје* (ј.) за исте падеже ж. рода, *двáју* за ген. м. и с. р., оба изговора, а *двѐју* (и.) и *двѝју* (ј.) за ген. ж. р., *двáма* за дат., инстр. и лок. мушког и средњег рода, не само екавског, већ и ијекавског говора, а *двѐма* (и.) и *двјѐма* (ј.) за исте падеже женског рода.

Слично треба поступити и са бројевима *дба* и *дбадвá*, уколико се одржава њихова промена.

Милија Станић

О УПОТРЕБИ ОБЛИКА *БИШЕ*

Наша школска граматика прописује да се од глагола *бићи* за грађење кондиционала узима облик аориста *бих*, *би*, *би*, *бисмо*, *бисће*, *би*. Исто тако каже да се облик III л. множине „*бише*“ узима у пасиву, напр. они *бише* питани, они *бише* прозвани и сл. Међутим, облик *бише* може бити употребљен и у једном особитом случају, па о томе треба да води рачуна и наша школска граматика. О томе ћемо овде говорити.

У употреби облика аориста глагола *бићи* (у кондиционалском склопу, разуме се, јер је ту глагол *бићи* у функцији помоћнога глагола) запажају се две карактеристичне црте: с једне стране, имамо све више упрошћавање и уједначавање, потом свођење на један јединствен облик за сва лица и оба броја — *би*, те имамо у кондиционалу: *ја би* читао, *ти би* играо, *ми би* певали, *они би* спавали итд.; с друге стране, имамо чување гласа *х* у I л. једнине, а такође и особите облике за I и II лице множине (*бисмо*, *бисће*), док се у једном правцу за III лице множине задржава књижевни облик *би*, а у другом се узима облик *бише*. — Маретић (Грамматика и стилистика II изд., 214) наводи аорист од глагола *бићи*: *бих*, *би*..., *бише*, а потом, дајући преглед сложених облика глаголских (249 стр.) истиче за кондиционал „да сва лица другог дијела свезе онако гласе као аорист глагола *бићи* осим 3. лица плур., које не гласи *бише*, него *би*.“ Сем тога, он с правом каже да се поради стиха у народним песмама налази каткад и облик *бише*. Али је употреба и облика *бише* у трећем лицу множине кондиционала потпуно обична појава у неким говорима (црногорским напр.), о чему се мора водити рачуна, што не значи, опет, да треба отворити врата и тој језичкој црти и просто рећи да и ти облици могу ући у књижевни језик.

Даничић у Рјечнику Југославенске академије (под *биџи*, II, 3, а, б и др.) говорећи о кондиционалу каже: „Кад аорист стоји у том сложенеом облику, онда је у свијем лицима осим 3 мн. онаки какав је кад стоји сам, и то свега времена и данас.“

За грађење кондиционала у старословенском језику имали смо два начина: узиман је облик бимъ, би, би, бимъ, бите, бж и бѣхъ, бѣи, бѣи, бѣихомъ, бѣистѣ, бѣиша. Проф. Белић претпоставља да је вероватно тако било и у општесловенском језику (Историја српскохрв. језика, књ. II, св. 2, Б. 1951, 142). Он не сумња „да су се у старим епохама“ употребљавала оба начина, тј. бих, би, би, бисмо, бисте, бише и бим, би, би, бимо, бите, бр. Потом је наступило контаминавање и распрострањавање једног на рачун другог. Овоме је помогло што су оба типа имала једнаких облика (2. и 3. једнине). Тако се уједначавање у штокавском дијалекту извршило у правцу аориста типа *бих*, у чакавском пак у правцу типа *бим* итд. Али ни то није у свему стабилизовано. Тако је тенденција уједначавања свих лица аориста настављена, па смо, особито од почетка губљења гласа *х*, имали и прво лице изједначено с другим и трећим лицем једнине. А прелазом бр у облик *би* по угледу на завршно *и* у другим лицима додало је још једну црту у правцу уједначавања. Тако се дошло и до поновног потискивања облика првог и другог лица множине у правцу *би*, те смо већ данас добили широку употребу и код образованог света облика *би* за сва лица оба броја кондиционала.

Нас овде занима у првом реду облик *бише*. У српским писаним споменицима облик *бише* јавља се у далекој старини. У XIII веку постојала су два облика III л. мн. — *бише* и *биху*. Прво долази само двапут, и оба пута код Саве (Аште могли бише исправити). Потом облик *бише* имамо у једног писца XVIII века. Тај се облик доцније јавља све чешће. Али доцнији појав облика *бише* као да нема везе са старим обликом, јер размак од неколико векова казује да је овај облик настао према првом и другом лицу множине аориста — додавањем наставка III лица множине аориста (уп. *би-смо*, *би-сте*, *би-ше*: према *ради-смо*, *ради-сте*, *ради-ше*). Али и појав овог облика у XVIII веку свакако је дијалекатски, како је запазио Маретић, а исто тако и доцније (у Његоша

и сл.). Али се и о тим дијалектским облицима у неку руку мора водити рачуна, што опет не значи да им треба просто отворити врата за улазак у књижевни језик (уп. Његошеве примере: Како *бише* с војском ударили, Сасвијем се *бише* помамили, Не *бише* ли закон прихватили и сл.).

Тенденција уједначавања у правцу употребе само облика *би* за сва лица и оба броја запажа се изразито и у старим споменицима. Тога (по АРј) имамо још из XV века. Већ се тада јавља облик I л. ј. без *х* (Хотел би да ми га даш), што показује да се тај глас већ био почео губити. У процесу уједначавања ово је важан моменат, јер сад већ имамо за сва три лица једнине облик *би*. И даље, од XV века имамо да се облик *бисмо* узима раздвојен уметањем које друге речи (енклитике), па имамо: Без тога не *би их смо* послали (крај XV в.), а доцније и још чешће (Да *би ви смо* дали, Не *би ли смо* познали и сл.). То је већ јасан знак да се облик *би* издваја и у прва два лица множине, а наставак *-смо*, *-сте* узима се као да је то одговарајуће лице презента *јесам* (смо, сте). Такво се раздвајање уметањем енклитике и сад може у брзом говору запазити и код образованих људи (Би ли сте ми рекли...). Овог раздвајања има чак и у I лицу, уколико се чува *х* (Наљешковић: Рад би-ти-х знати и сл.). Споменимо да овамо иду и други случајеви контаминавања, па имамо: *бим* (додавање личног наставка) односно *бин* (чак.), потом *биси* (према *јеси*) или *биш* (према личном наставку за II л. ј. — *радиш*), а тако и у I и II л. мн. — *бимо*, *бише* (према одговарајућим лицима презента). Сличне примере имамо и код Вука (Кад бисам кога замолио..., Да бисам се сачувао..., Белић, нав. д. 144).

Мусић је, говорећи о кондиционалу (Рад ЈА 127, 142 и д.), споменуо да III л. мн. аориста од *бићи* гласи *бише*, а да се у кондиционалу употребљава облик *би*. Слично мисли о једном другом случају и Боранић (Наставни вјесник XV, 533). У том примеру (Кад би осмо вече) аорист *би* узет је не као енклитика него с акцентом (*би̑*). Ако бисмо тај пример пренели у множину, имали бисмо: Кад *бише* ти дани и сл. Ту имамо глагол *бићи* не у помоћној служби, као помоћни глагол, него самостално употребљен. Овде се

мисли: Кад наступише, кад дођоше, кад стигоше ти дани. Смисао је исти у оба примера: истакнуто је да се оно што глагол значи вршило и извршило, завршило пре говорног тренутка, у недавној прошлости, непосредно пре садашњости.

Све ово указује да се глагол *бићи* може употребити и као помоћни и као глагол пуног значења, самостално, да сам изриче садржај предиката. Кад је узет као помоћни глагол, дакле у кондиционалном склопу (ја бих читао...), у III л. множине гласи *би*, а кад је узет самостално, с потпуним значењем, он ће у аористу имати као и други глаголи за III лице множине наставак *-ше*, дакле: *бише*. За то има доста примера.

Бановић Страхиња каже шурама: Кад сте, браћо, ви тако јунаци, Камо ножи, камо ваше сабље, Те не *бисте* са мном на Косову: Ако тај облик пренесемо у III л. мн., имали бисмо: те не *бише* са мном... Мисли се: кад су они такви јунаци, што не *бише* с њим на Косову; и даље: кад сте такви јунаци, што се не десисте, што не дођосте, што се не нађосте са мном на Косову... Свуда имамо аорист потпунога глагола *бићи*. — Тога има и у пословицама (Вук, Пословице бр. 3767, 3768): Не би крив ко виђе, но ко приповиђе, тј. у множини: Не бише криви... и сл. Тога, даље, има и у народним песмама: А кад бише у село Клијење, тј. — кад се десисте, нађоше у селу Клијењу (Бој на Салашу). Запазио сам сличне примере и у песмама Бој на Чокешини, Бој на Лозници. — Из свих је тих примера јасно да глагол *бићи* није употребљен као помоћни него као глагол потпуног значења.

Сличну употребу имамо и у уметничкој књижевности. — Тако употребљава Бранко (То *би* синоћ, ништа више, и то кажем да сви знате; а у цркви отоич *бише*, ако с' јоште осећате, *бише* док се не састаше, Песме, СКЗ, 263). Тако би се и у прози рекло, што указује да је и ту глагол *бићи* узет у потпуном значењу, као предикат. Бранко наглашава брзину збивања, а глагол има значење као десити се, наћи се, збити се. Свуда је, дакле, егзистенцијално значење.

Овако употребљава облик *бише* и Глишић (Српски писци I, 87): Кад *бише* насред воде, док дете поче да се церека...,

дакле као: кад се нађоше, кад се десише насред воде... У Матавуља имамо: Крцун *би* други отац сирочадима; *Би* ли код паше? — запитаће Серавим кнеза, пошто му гости обредише. — *Бих*, брате, и дивно прођох; Не бих рад да ко и помислити може! (Српски писци I, 296, 443, 294). Према свим овим примерима I, II и III лица једине аориста имали бисмо у III лицу множине аориста облик *бише*, дакле: Крцун, Јанко и Марко *бише* родитељи..., тј. постадоше, настадоше, начинише се и сл.; *Бише* ли они код паше? — *Бише*...; Они не *бише* ради да ко... и сл. — Слично узима и Кочић: Кад *бише* насред чаршије, снијег поче пропадати (Српски писци I, 318), тј. кад се нађоше, кад се десише и сл. — Тако има и Ј. Туроман: Који имадоше да буду место оца младоме Демостену, ти му се показаше као највећи непријатељи; *бише* тако себични и несавесни, да су му... (Демостенове беседе, СКЗ, 145, 2). — И И. Секулић има: И задуго господари Црне Горе *бише* владике... (Његошу, СКЗ, 315, 57). Тога, свакако, има и код других писаца ако је потребно да се истакне баш таква ситуација.

Свуда у наведеним примерима имамо свршени глагол у свршеном облику и свуда ван кондиционала, дакле — са самосталним, потпуним значењем, као: *десиши се*, *наћи се*, *посићи*, *појавиши се* и сл. Видимо из наведених примера да су то писци из различних крајева и писци првога реда. Стога можемо извести за наставнике српског језика и граматичаре: глагол *биши* има у III лицу множине облик *би* и *бише*; краћи се облик употребљава при грађењу кондиционала, дакле као помоћни глагол у сложеном глаголском облику; дужи се облик узима за грађење пасива, потом кад је употребљен у служби предиката у смислу *десиши се*, *наћи се*, *збиши се* и сл. и кад заједно с којим именом има значење предиката, те је ту као спона (Би ли ти мој пријатељ?, Бише ли они ради да остану? и сл.). — Споменимо да је глагол *биши* у кондиционалу ненаглашен, сем кад се хоће да особито истакне, кад није енклитички употребљен. У самосталној служби, дакле, као предикат, он је увек наглашен.

М. С. Лалевић

ЈОШ НЕШТО О ИМЕНИМА ЈОВО И РАДЕ

У часопису Питања савременог књижевног језика (год. IV — књига II, свеска 2, Сарајево 1953) објавио је Иван Поповић чланак под насловом „О именима типа Јово и Раде”. Писац је у чланку тежио да да територијалну подјелу употребе ових личних имена. Одмах морам истаћи да у овој подјели није дао свуда тачно стање; а то ме, уосталом, и понукало да и ја о овоме кажем ријеч-двије.

Наиме, писац чланка, полазећи од Решетара, дијели нашу говорну територију на три типа:

I србијанско-војвођански Јова—Јовѐ,

II славонско-босанско-далматински Јово—Јовѐ

III дубровачко-црногорско-ужички Јово—Јова

Нас овдје интересује други говорни тип, јер ту спада и један дио Херцеговине. Закључци о овом говорном типу, који су засновани на материјалу Ћоровића, Матавуља и Ћипика, не дају реалну слику данашњег говора тих крајева. Материјал тих писаца није јединствен. Ту имамо и Јово—Јова и Јово—Јове, али по мом мишљењу, то нам још не даје за право да мислимо да — и у народним говорима њихових родних крајева постоји овакво колебање (252 стр.). Код Ћоровића писац налази разлику у промјени типа Јово—Јовѐ од типа Раде—Рада и каже „изгледа као да постоји подела; тип Јово има босанску, а тип Раде црногорску варијанту”. Пошто и код Матавуља и Ћипика налази двојство, он на основу тога други говорни тип дијели на два појаса: Севернији (босанско-славонски) има релативно чист тип Јово — ген. Јовѐ, а јужнији (далматинско-херцеговачки) познаје, како се чини, поред типа Јово — ген. Јовѐ; у већој мери и тип Јово — ген. Јова (ор. cit.). Ово, међутим, не одговара фактичком стању које имамо у говорима тих крајева.

За Херцеговину је познато да се она дијели према зајмени јата на два дијела: источно од Неретве и у продуктку источно од жељез. пруге Габела—Дубровник налазе се јекавци, а западно од ове линије су икавци (наравно, ово је идеална подјела). Међутим, мало је коме познато да се и она источна половина исто тако дијели на два дијела, између осталог и по облику генитива једнине ових именица. Источна Херцеговина, чији дијалекат је описао Д. Вушовић (в. СДЗБ III) а у чији састав улазе и данашњи срезови: Требињски, Билећки, Невесињски, Гатачки и дјелимично Столачки, има редовно тип *Јово—Јова*, *Раде—Рада*. Сви остали срезови до означене линије: Мостарски, Чапљински, Коњички и дјелимично Столачки припадају другом говорном типу и имају редовно *Јово—Јовѐ* и *Раде—Радѐ*. Сада се поставља питање одакле Ћоровићу тип *Раде—Рада* и да ли је он поуздан извор на основу којег можемо доносити закључак да су такви облици у његовом родном крају. Ја мислим да нам Ћоровић овдје није поуздан извор. Ова његова особина није и особина његовог родног краја (а ово није једино код њега што отступа од мостарског говора) и зато мислим да је погрешно на његовом материјалу доносити судове о мостарском говору. А ево зашто: 1) данас се никад ни у Мостару ни у Котлини неће чути црногорска варијанта *Јово—Јова*, а ни *Раде—Рада*, наравно, ја имам у виду аутохтоно становништво; 2) то није констатовао ни Милас прије 50 година, јер ни тада тога није било¹; 3) код Ћоровића можемо имати, а сигурно је да имамо, утицаја говора источне Херцеговине; 4) проф. Ј. Вуковић забиљежио је за мостарски говор само тип *Јово—Јовѐ* (исп. Мостар и Херцеговина, Гласник Југословенског професорског друштва за 1937 год. стр. 95) он наводи слиједеће примјере: *Саво*, *Јово*, *Пѐро* —

¹ У вези са овим још нешто. И. П. каже да то биљежи за мостарске икавце (католике и муслимане) М. М. (Рад 153—62). Тачно је да Милас тако биљежи, само неће бити тачно да је то говорна особина само католика и муслимана — икаваца. То је говорна особина свих становника и града и околине без обзира на вјеру и без обзира на нарјечје. Истина, Милас нам то не каже, али он исто не каже да је то само особина католика и муслимана икаваца, него просто то констатује: Имена на о и а деклинирају се као жена... и наводи примјере.

Савѣ, Јовѣ, Пѣрѣ и 5) у Подвележју, које граничи са Невесињским срезом (тип Јово—Јова, Раде—Рада) и које има много подударних црта са невестињским говором, такође налазимо тип Јово—Јове (Салко—Салкѣ, Мјо—Мјѣ, Смајо—Смајѣ и сл.). На основу овога може се закључити да Ђорђевићи примјери који припадају типу Јово—Јова нису мостарски. Овдје се може дати још једна напомена. Данашњи мостарски говор није јединствен. То је разумљиво. Град се развијао и напореда са његовим развјетком растао је број становника. Становништво се сливало у град из разних крајева, доносило је свој говор и задржавало га и даље; све нам ово показује и данашњи говор града. Али, то треба истаћи, тип Јово—Јова, уколико га уопште има, везан је само за оно становништво које је досељено из источне Херцеговине. Остало становништво, како града тако и околине, без обзира на вјеру, зна једино за тип Јово—Јове. Овакво стање имали смо и раније. То нам потврђују сви надгробни споменици гдје имамо присвојне придјеве на *ин* (Јовин, Михин, Радин и сл.) док у источној Херцеговини имамо редовно придјеве на *ов* (Јовов, Радов) а то показују и писма херцеговачких главара¹. Пошто су скоро сва писма са терена источне Херцеговине, у њима редовно имамо тип Јово—Јова: Ђока Мандића (11—98), Риста Милинића (11—14), Мују Меховића (15—157), Пеку Ратковића, Тому Ђурића (15—157); у писмима Алипаше Ризванбеговића обичнији су облици другог типа Ђоке Пенезановића (7—181), Перу Матановића (акузатив) и сл.

Исто тако ја сумњам да ово двојство постоји и у говору родних крајева Ђипика и Матавуља. Ја више вјерујем да ту имамо утицај говора Црне Горе (Матавуљ) или ствар коректора, а ови знају врло често да мијењају ауторов језик. То мислим и због тога што су ми људи из: Книна, Шибеника, Босанске Крајине, Кордуна, Ливна и др. тврдили да се у тим крајевима никада не каже Јова, Рада (генитив) но редовно Јовѣ, Радѣ.

¹ Писма је објавио Д. Вуксан у Записима, гласнику за науку и књижевност који је излазио прије рата на Цетињу.

На основу овога можемо рећи да облици *Јова*, *Рада* не прелазе границу срезова првог говорног типа и да према томе други говорни тип не даје материјала да се дијели на два појаса јер на цијелој територији овог говорног типа имамо само однос *Јово—Јовѣ*, *Раде—Радѣ*.

А. Пецо

ВЕШТИЦА = ШТРИГА „ЛЕПТИРИЦА“

У нашем књижевном језику реч *вештица* поред својег обичног значења има и значење лептирице, ноћног лептира који лети према светлости. Ово се значење код Вука у Рјечнику изричито не наводи; али га налазимо у речнику Ристића и Кангрге, а исто тако и код наших писаца из разних крајева: код М. Ђ. Милићевића: *вештица* „ноћни лептир“ (превод: Емило деветнаестог века од Ескироса, 1872, стр. 37), *вјештица*, то исто, код Д. Шимуновића (С Крке и са Цетине, СКЗ 221, стр. 109) и И. Горана - Ковачића (Дани гњева, Загреб 1936, 159). Такође и биолог Ј. Панчић употребава ову реч као термин (Јестаственица, I Зоологија, Београд 1872, 261).

И из народних дијалеката, и на истоку и на западу, налазимо потврде за ово значење речи *вештица*: око Ниша (Т. Цветановић у грађи САН), у Срему (Шкарић, СЕЗБ LIV, 136); *вјештица* „ноћни лепурић“ у Горњој Далмацији (С. Симић, грађа САН), па онда *вишћица*, *вишка*, то исто, у икавским говорима у Истри (по мојим белешкама), *вешћица* код чакаваца (Неманић, Čakavisch — kroatishе Studien II, 36); у Врању је *вештица* „некакав велики црни лептир“ (по Т. Димитријевићу у грађи САН).

Како се од значења *вештица* „жена која... има у себи некакав ђаволски дух“ (Вук) дошло до значења ноћног лептира, није тешко рећи. Већ и код Вука налазимо објашњење у нашем фолклору. „Вјештица се зове жена, вели Вук, која (по приповијеткама народним) има у себи некакав ђаволски дух, који у сну из ње изиђе и створи се у лептира, у кокош или ћурку, па лети по кућама и једе људе...“ И даље: „Када виде у вече какога лептира гдје лети по кући, понајвише мисле да је вјештица, па ако се може ухвате га, те

га мало нападе на свијећи или ватри...“. Исто то схватање нам потврђује и Л. Зоре из Дубровника: У народу се прича, да се вјештице преобрате у љепирице, каже он у својој књизи „О рибању у дубровачкој околини“ (Загреб 1869, 25).

Ван нашег језика налазимо добро потврђено ово значење на првом месту код Словенаца. Код њих *veščā, veščka, veščes* такође има ово исто значење „лептирица“, па и уопште „лептир“ (Плестершник), баш као што и у Врању *вештица* сада значи неку дневну врсту лептира. Отуд је разумљиво и што се у пољском језику *wieszczyca* употребљава у значењу инсеката мрежжкрилаца и још неких других (*pegnia*; по варшавском речнику). Али иако ово слагање нашег језика са словенацким и, нарочито, са пољским указује на старину овог значења, ипак као да оно није данас више тако развијено у словенским језицима ван јужнословенских, бар према ономе што сам ја могао утврдити.

Например у чешком језику — у дијалектима — *věštice* значи птицу кукавицу (Ott. slov.), а у руским народним говорима *вещица, вещунья* — врану и свраку и уопште „злослутну птицу“, *вещун* гаврана (Даль). То је, дабоме, сродно са оним што значи та реч код нас и код Словенаца: увек је у питању летећа животиња; али је ипак ван Балкана развитак значења отишао углавном у другом правцу, иако пољско *wieszczyca* показује да је и на западу (и северу) свакако бар у прошлости било развијено значење „лептирица“. Уосталом се и код наше речи *вештица*, поред значења „лептирица“, може наћи и значење „ноћна птица“ (исп. Ристића-Кангргу).

Али у Истри сам забележио у народним дијалектима и реч *штрига, штригица* у значењу „лептирица“, а такође и *штрига* у значењу једне дневне врсте црног и белог лептира. То је талијанска позајмица *strega, strige*, која такође поред значења „жена вештица“ означава и птицу кукавицу и томе слично. И Ј. Рибарић из Ћићарије у Истри бележи *штрига* „црни лептир“ (СДЗБ IX, 167).

Талијанска реч *strega, strige* је, са своје стране, латинскога порекла: лат. *striga* „вештица“ (Мајер — Липке, REW), а ово се даље своди на грчко στρίγ-; στρίγξ је код Грка зна-

чило ноћне птице, а στρίγγα жену вештицу (Густав Мајер, Neugriech. Stud. III, 64). Од латинског *striga* је начињено **strigula*, па је та реч поново ушла у грчки језик у оба значења: исп. новогрчко στρίγλα „жена вештица“ али и старогрчко στρίγλος „ноћна птица“ поред „мађионичар“ (Мајер, I. с.).

Као што видимо, дакле, развитак вештица → лептирица и сл. јавља се и изван нашег језика: код Грка — и заснива се очигледно на истим народским схватањима — а преко Грка и код романских народа.

Могло би се, према томе, поставити ипак питање: је ли заиста „лептирица“ старо словенско значење ове речи или смо га развили на Балкану под утицајем Грка и Романа. Овом другом тумачењу би ишла у прилог чињеница коју смо већ поменули: да се у Истри, например, романска позајмица *штрига* употребљава у значењу лептирице.

Па ипак такав туђи утицај није вероватан. И то због тога што је романско *striga* врло раширено и у јужнословенским језицима, па и у другим словенским језицима, а ипак нигде у њима — осим у Истри — нема овога значења. Имамо тако у Далмацији: „вишњице олити *штринге* су удане жене, што су своју душу обећале сотони“ (Зборн. за нар. живот и обичаје... XXIII, Загреб, 190). Па онда у Црној Гори *штрига* „вештица“ у Кучима (С. Дучић, СЕЗБ XLVIII, 293), *штригна*, *штригна* „пакосна; неморална жена“ у Црмници (Б. Милетић, СДЗБ IX, 267, 357). На Косову Гл. Елезовић бележи *штригуља* „аугментатив од *штрига*“, а *штрига* му значи „онај који је невешто ошишан“; али да је ово уствари иста реч о којој говоримо, види се из Елезовићевог примера „штригуљо стара“ (Речн. кос. мет. дијал. II, 487), где се *штригуља* не може одвојити од албанског *shtrigë* „бабетина“, „вештица“, *shtrig*, *shtrik* „вештац“ и сл. (Г. Мајер, Alb. etym. Wb., 418), а то се опет своди на романску реч (истина, примљену преко нас). Овамо затим долази и пољско *strzygón* „вампира“ од румунског *strigoïu* „вампира“ (С. Венткјевич, Rocznik slawistyczny VII, 130), које је изведено од *strigă* (потврда у REW). Као што се, дакле, види, ова је реч продрла са разних страна из романских језика Слове-

нима; али свуда само у значењу жене вештице или томе слично. Једино сасвим близу талијанске територије, у Истри, реч *штрига* значи и лептирицу, као и талијанско *strega*, *strige*.

Због свега тога није вероватно ни да у нашем *вештица* „лептирица“ имамо неки страни утицај; напротив, у питању је — упркос доста мршавим потврдама из ванбалканских словенских језика — стари словенски развитак значења наше речи. А што исти развитак смисла налазимо и код Грка и Романа, то је последица истих схватања у народном фолклору.

На крају ћу додати из једног чакавског места у западној Истри (Каштелир) облик *лишка* „неки лептир“ (по мојим белешкама). То је уствари реч *вишка*, са *в-* измењеним у *л-* под утицајем речи *лейшир*, *лейир*, *лейур* и сл.

Д-р Иван Појовић

ЛИЧНА ИМЕНА БОГОМИЛА И БОГОМИЛ

Име Богомила познато је из Прешерновог епа „Krst pri Savici“ (1836). Оно се јавља још крајем IX века. Тако се звала кћи бугарског бољарина Сондоке који је био у Чедаду и тамо у чувеном Чедадском јеванђељу оставио попис имена целе своје породице (Fr. Rački, Documenta, 1877, 383).

Међу именима која је из старих српских поменика исписао Ст. Новаковић налази се и Богомил (Гласник СУД 42, 1875, 44). Новаковић је наишао на свега један помен тога имена. Ни у доцнијим проучавањима поменика други помени нису нађени. Тако то име не бележи Љуб. Стојановић у Споменику САН III (1890), у одељку посвећеном поменицима (употребио је три поменика: Григоровићев, Сопоћански и Севастијанов). Нема га у Пшињском поменику (Споменик САН XXIX, 1895). Није запажено у поменику св. Тројице код Призрена (П. Костић, Црквени живот православних Срба у Призрену, 1928).

И кад би било других помена имена Богомил, опет би помен који наводи Новаковић био од несумњивог значаја за науку. Помен је из Крушевског поменика. Тако се тај поменик зове по манастиру Крушеву, за који је, по Новаковићевом мишљењу, „био основан или из старијег преписан на крају 15-ога века“. Утврђено је да је тај манастир уствари манастир Добрун (Ђ. С. Радојичић, Гласник Српске православне патријаршије VII, 1926, 342—343).

Добрун је припадао босанском великом војводи Радославу Павловићу (К. Јиреček, Trgovački drumovi i rudnici, 1951, 134). В. Ђоровић је мислио да је Добрун раније био у држави кнеза Лазара. До Добруна би Лазар дошао ујесен 1373 год., када је са босанским баном Твртком делио државу Николе Алтомановића (Хисторија Босне I, 1940, 301). Код Ђоровића се не каже на основу чега се Добрун додељује

кнезу Лазару, али то није тешко погодити. Очеvidно се Ђоровић определио за мишљење да су у цркви манастира Добруна ликови кнеза Лазара, кнегиње Милице и њиховог сина Стефана (С. Радојчић, Портрети српских владара, 1934, 65—66). То мишљење неће бити тачно. Кнез Лазар је испред свог имена стављао Стефан, па би се према томе могао на њега да односи натпис крај владарског лика у Добруну. Кнегиња Милица у грчком синодику Лавре Атонске истина се зове Јелена (Споменик САН 56, 1922, 17), али она није била краљица, па се због тога не може идентификовати са „краљицом Јеленом“ из Добруна (Споменик САН 87, 1938, 16—17). За дечји лик из Добрунске цркве каже се да претставља дечка коме има „око 13—14 година“. Живопис Добрунске цркве је из 1383 год. (Љуб. Стојановић, Стари српски записи и натписи I, 1902, 49). Кад би тај дечко из Добруна био заиста Стефан Лазаревић, значило би да је Стефан рођен око 1369—70 год. О Косовској бици имао би 19—20 год. Био би пунолетан, а ми знамо из Похвале кнезу Лазару од Данила Млађег да је Стефан тек после битке достигао „мужа свршена возраст“ (Глас САН 136, 1929, 98).

Поменик је само започет крајем XV века, а појмљиво је да је у њему било помена из познијих времена. Ми не знамо из кога је доба помен имена Богомил. Поменик више не постоји. Изгорео је 1941 год. у Народној библиотеци у Београду. Ја сам га имао у руци, али тада нисам обраћао пажњу на име Богомил. Љуб. Стојановић је напоменуо да је поменик XVI—XVIII века (Каталог IV, 1903, 386).

Тако нам је име Богомил забележено на земљишту босанске државе. Поменик је православног манастира, па због тога у том Богомилу треба видети човека православне вере.

Остаје нам да се запитамо како је дошло до тога да један православцац носи име које се давало јеретцима. На то је тешко са неком поузданошћу одговорити. За богомиле се у Босни знало још у XVII веку, кад је босански муслимански песник Каимија певао да су пушећи „у смраду били, као богомили“ (код Ђоровића, сп. д. 188). Не може се узети да се заборавило значење израза богомил, па на тај начин тумачити појаву личног имена.

Ђорђе Св. Радојчић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. „Средином 16 века делатност дубровачких златара почела је да опада. У XVII столењу страни утицај је већ доминантан.“

Једно од основних правила доброг стила гласи: у једној реченици треба за исти појам употребити исти израз, јер промена израза за исти појам отежава разумевање, пошто читалац може помислити да тај други израз означава неки други појам. Обратно, не треба исти израз употребити за разне појмове, јер и то такође отежава разумевање. У наведеној реченици за исти појам имамо речи *век* и *столеће*.

Да би се шаренило још више појачало, број столећа написан је први пут арапском, а други пут римском цифром, што је такође противно правилном писању. И најзад, писац је пропустио да те две реченице споји у једну, симетричну реченицу, која увек даје стилу чврстину. Према томе, целу реченицу можемо лепше да напишемо овако:

„Средином XVI века делатности дубровачких златара почела је да опада; у XVII веку страни утицај већ је доминантан“.

2. „Као прво штампано издање Народних привилегија сматрало се до данас на латинском језику на народни трошак само у 200 примерака штампано издање од Марије Терезије 1743 потврђених привилегија“.

Колико речи толико грешака против српског реда речи. Србин који не зна немачки неће моћи текст да разуме докле га не преведе на овај језик. Нагомилавање прилошких одредаба између субјекта и предиката и погрешна близина појединих речи натерују читаоца да став прочита више пута да би му ухватио смисао. Немачки превод разумео би се

лакше, јер члан помаже да се види однос појединих речи. Преведен на правилан српски језик, текст би морао гласити:

„Као прво штампано издање Народних привилегија штампало се до данас издање на латинском језику оних привилегија које је Марија Терезија потврдила 1743 године, а које су изашле на народни трошак само у 200 примерака.

3. „Грађани главног града чији смо ми претставници и за који ми говоримо сећају се с дубоком захвалношћу доприноса кога сте ви заједно с нашим земљацима учинили да победимо заједничког непријатеља.“

„Нема поретка на кога такве слике не делују као позив на прављење ломача“.

„Он је приписује Лигурцима, скоро непознатом народу, којег класични писци спомињу као веома примитиван и нецивилизован.

„...његов рад, кога он означава као прилог...“

„...кип св. Рока, кога би ваљало потражити...“

У последње време овако се све чешће и за мртве ствари употребљава акузатив заменице који какав се досад употребљавао само за жива бића. С обзиром на то што су горњи примери узети из састава научника, награђених писаца и дописника једног великог листа, човек мора да се упита: није ли, можда, створена нова употреба, пошто су баш такви људи позвани да стварају нову употребу. Ја мислим да то још не може бити прихваћено, него и ови и сви други писци треба да се придржавају правила по коме је само акузатив уз имена живих бића једнак генитиву, а уз имена ствари — номинативу, на шта је често указивано на овоме месту.

4. „...једном је само замењен својим римским панданом, Аполодоровим Јупитром капитолским.“

Кад би номинатив од Јупитер гласио Јупитар, онда би инструментал Јупитром био правилан. Али пошто и ми кажемо као и Латини Јупитер, онда тај облик мора остати кроз целу деклинацију, као што остаје и у именима *Корошец*, *Водойвек* итд., јер у штокавском говору не по-

стоји непостојано *e*. О томе је такође писано у Нашем језику, и то недавно, а упутство о овим облицима налазимо и у Правопису А. Белића, стр. 116.

5. Најлепши поклон за ђаке Србије — туристички водић.

Реч водић не постоји у српском језику, а постоји реч *водич*, као и реч *бранич*. О томе би требало да воде рачуна и они који пишу огласе.

6. Инжењер грађевинске струке. О речи инжењер писано је недавно у Нашем језику. Њу употребљавају и одлични зналци српског језика, па ипак греше. Греше против дугогодишње употребе, греше против основног начела нашег правописа: „пиши као што говориш“. Мора се још једном поновити: да и ти који пишу инжењер изговарају *инжињер*, јер ма како да желе изговорити овај нови облик, сам језик натераће их да га изговоре *инжињер*. И зашто онда чине насиље према употреби?

7. „...и у њему није препознао Чарли Чаплина“.

Реч препознати не постоји у српском језику; постоји препознати се у значењу преварити се у познавању, као превидети, тречути. Правилно је и довољно *познати*, ма и не личило на немачко *erkennen*, од којег нам је и дошло препознати преко оних крајева у којима је познати трајан глагол.

8. „Путник, Београд, пружа вам могућност да удобније и брже путујете луксузним аутобусом на својој редовној линији.“

Својој може да се односи само на субјект, те по тексту огласа путници могу да путују на својој редовној линији. Требало је рећи:

„Путник вам пружа могућност да удобније и брже путујете луксузним аутобусом на његовој редовној линији.“

9. „Завршена су предтакмичења за европско кошаркашко првенство.“

У нашем језику не може да се пише предтакмичења, него само претакмичења, а то нико не би знао шта је. Требало је рећи *претходна такмичења*.

10. „Нека онај који има сувише и који је презасићен раскоши.“

Раскош је именица мушког рода, те је требало рећи: „... који је презасићен раскошем.“

11. „У онај безводни камењар, када већ у јуну нестане кишнице у сеоским „чатрљама“, увлачи се тешка брига итд.“

Чатрља не значи оно што је писац мислио, него *сиро-шињска кућица, сипраћара*. Разервоари за воду у безводним крајевима зову се *чапирња*, као што стоји и у правописном и у Вуковом речнику. Ова реч је постала од латинске речи *cisterna*, која баш ово значи.

12. „Веома многи међу њима, и то некако не само врхови, како би било најприродније, су стотинама нити повезани итд.“

„Други, из 1591, је уговор о примању једног которског детића итд.“

„Урбанистичка литература, у нашој земљи, је још увек малобројна.“

„Наћи прави однос између нове архитектуре и затеченог стања, је према томе културни проблем.“

„Теме планине на Голешу (1383 м) и делимично на осталом лучном оквиру (1463 м) је голо и кршевито.“

„Растко Петровић (1898—1950) је био пионир нашег предратног модернизма.“

У Нашем језику писано је недавно, а и у најновијој Граматици нашег језика изрично стоји, да се иза запете и заграде не сме ставити енклитика, јер се тако кида њена веза с речју на коју се наслања. Предњи примери се овде наводе да се види како се и поред тога још увек погрешно пише. Мала измена реда речи довољна је да се грешка избегне.

13. Симболистичка поетска одисеја између шкоља музике навела је песнике уз све остало делујуће у свету који је био њихов, да водећи рачуна о сугестивности језичне инкантације,

допру до обала потсвести и да се, кад је реч о надреализму, и насуку на њу.

Остављајући читаоцима да покушају да схвате шта је писац у горњем ставу хтео да каже, задржаћемо се само на облику насуку, који стоји уместо правилног *насучу*. Глагол *насувати* се мења се као и глаголи *викати*, *рирати*, *јахати* и сл., који сви имају 3. лице множине на -чу: *вичу*, *ричу*, *јаучу*, па и *насучу*. Писца су завели глаголи који у свим другим лицима место основног *к* имају сугласник *ч* али им се 3. лице свршава на -ку, као: они пеку, они секу итд. Објашњење за ово писац може да нађе у Граматици за више разреде средњих школа и у правописном речнику.

14. „Значи, Б. М. поставља знатно вишу границу између абразионог и флувијалног процеса у Горњој котлини у односу на Ј. Цвијића“.

Услед рђавог реда речи доведен је везу Цвијић с поменим променама. Писац је, међутим, хтео да га доведе у везу с другим научником, чије се мишљење разликује од његовога, па је требало да каже:

„Значи, сујрошнo Ј. Цвијићу, Б. М. пошавља знатно вишу границу ишд.“

15. „Пред нама густа течност, слична старом меду тамно-браон боје“.

Једним атрибутом дописник листа учинио је две грешке. Није било никаквог разлога да уместо наше речи *мрк* употреби немачку реч *braun*, и то у погрешном облику *браон*, и погрешно је везао везицом речи *тамно* и *браон*. Пошто оне означавају један јединствен појам: оне чине сложену *шамно-мрк*, коју само овако треба писати.

16. „...на зиду је шпенaдлама прикуцана тек израђена слика на омотском папиру“.

Шпенaдла каже се српски *чиода*, која је реч у широкој употреби, те није било разлога да се од ње бежи.

17. „Речи „Република је у опасности“ више су звучиле као фраза“.

Према инфинитиву глагола *звучаћи* радни придев гласи *звучале*, јер се овај облик гради правилно од инфинитивне основе.

Св. П.

18. Задовољан сам с платом или задовољан сам платом. — Прије извјесног времена у емисији Београдског радија која је посвећена проблемима језика чули смо мишљење према коме је уз израз *бићи задовољан* као допуна исправан само инструментал без приједлога, јер „задовољан сам с њом“ значи — „и ја и она смо задовољни“. Међутим, Данило Вушовић у III-ој књизи Нашег језика, предратно издање, даје друкчије мишљење. Он је тамо вршио анализу употребе оваквих примјера и утврдио да су дозвољена оба облика инструментала: и инструментал с приједлогом с и инструментал без приједлога, односно да је исправно и *задовољан сам с њом*, јер то значи — имајући плату ја сам задовољан, а и *задовољан сам њом*, које значи због (преко) плате сам задовољан. Пошто се ове двије нијансе ипак додирују, јасно је зашто се оба начина јављају за исто значење. Дакле, Вушовић, и с правом, не помиње никакво реципрочно значење. Према томе, и горњи примјер може се двојако употријебити, наравно, за двије нијансе значења: *Задовољан сам с њом* значи имајући њу такву каква је задовољан сам, а *задовољан сам њом* значи она ме чини задовољним. За савремени језик је тешко рећи и да ли оваква диференцирања значења постоје, а све се више чује: *задовољан сам с тобом*, *задовољан сам с њом*, *задовољан сам с њом*. И поред тога, још увијек за најбоље можемо сматрати оно правило које је дао Вушовић у Нашем језику, али нема никаквог основа спорити правилност ове конструкције с приједлогом *са* уз инструментал.

А. П.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

Професору Марку Ж. Ракочевићу

1. Ви питате да ли речце на 31 стр. Правописа проф. Белића (од 1950/52 г.) улазе у књижевни језик. Ту се оне не препоручују нарочито за књижевни језик, већ је означено да их треба онако писати кад се деси или ако се деси да уђу у књижевни језик (напр. у дијалозима, при навођењу народских израза и сл.).

2) Ви наводите са стране 82-ге цитат из истог Правописа: „Кад се ма којом свезицом појачава веза између две речи или два израза (било по сличности, по заменљивости, искључности или сличноме што их на неки начин одређује, — онда се међу њима не ставља запета пошто тек оба дела чине смисаону целину“. По Вашем мишљењу у овој реченици ни реч *између* ни реч *међу* нису употребљене како треба. Место *између* требало би, сматрате Ви, написати *међу*, а место *међу* њима — *међу* њих. Уз прву примедбу Ви наводите као аргумент: „Зар љепше и боље не звучи: *мир међу народима*, но: *мир између народа*, иако у последње вријеме ово *између* потискује оно *међу*?“ Истина је да се у новије време употреба *између* шири на рачун употребе *међу*, само то не значи да су сви примери овакве врсте погрешни. Предлог *између* данас је сасвим обичан и у примерима где значење уствари није месно, већ господари нијанса узајамности, тако напр. уз именице *веза*, *однос*, *додир* и сл. (*веза између два догађаја*, *однос између две државе*, *додир између дипломатских прештавника*). Чак и уз саму именицу *мир* данас све више осваја предлог *између*. Још увек ће се рећи *мир међу људима* или *мир међу народима*, али би синтагму *мир међу Северном и Јужном Корејом* мало ко употребио. Говори се и пише се редовно *мир између*

Северне и Јужне Кореје. Овај језички развој нити се може задржати, нити у њему има ичега што би се противило духу и лепоти језика. Уосталом још сам Вук је и уз *мир* знао за употребу предлога *између*: *Јер је мир између свију животиња* Послов. 1849 стр. 93. — Што се тиче израза *међу њима* се *сџавља заједно*, овде је употреба инструментала везана за посебно значење које глагол *сџављати* има у овој реченици. Уз исти глагол у правом, чисто материјалном значењу употребио би се одиста акузатив: *Водио је хлебова из торбе и сџављао их међу џаџире*. Међутим у нашем примеру *сџавља се* је синоним за *пише се*, *упошребљава се* или сл. И као што уз ове глаголе не бисмо употребили везу *међу* + акузатив, тако и уз *сџавља се* у овом случају не мора доћи таква конструкција.

3. Ви питате: Зашто, господине професоре, не објасните г. Московљевићу оно: „Великим се словом пишу и остала имена...“, а он вели: ... „ја бих рекао с почетним великим словом прве речи“? У међувремену је у Нашем језику, Нова серија IV 197—201, изишао чланак у којем је ово питање претресено.

4. Ви не одобравате употребу придева начињених од глаголског прилога времена садашњег: *следећа реченица, одлучујуће је, одговарајуће именице* итд. Овакви придеви нису противни духу језика и врше у њему врло корисну улогу попуњавајући једну осетну празнину у изражајним могућностима. Важно је истаћи да придеви ове врсте немају правог партиципског значења, већ означавају сталну особину. Ово питање исцрпно је расправио проф. М. Стевановић у Јужнословенском филологу XVIII, у чланку „Попридевљивање глаголског прилога на *-ћи*“ на стр. 55 до 85.

5. По Вашем мишљењу, у чланцима и расправама у Нашем језику „има мноштво туђица које се лако и добро могу замијенити: *моменати, резултати, инстинкти, проблем, куражење* (!) итд.“ Ствар у овом случају није тако проста као што Вама изгледа. Пре свега, један део ових туђица не може се у свим случајевима заменити нашим речима истог значења. *Моменати* није увек *шренушак* („у овом сџору појавили су се нови *моменти*“), реч *проблем* има нијансу нечег

сложенијег и озбиљнијег него што је просто *пистиће* (да и не говоримо о изразима као *алгебарски проблем* где се не може ни помишљати на замену термина *проблем* именицом *пистиће*), *резултат* није увек у потпуности ни *исход*, ни *плод*, ни *достигнуће*, ни *последица*. Чак ни између речи *куражење* и *храбрење* нема увек истоветности у значењима. Глагол *куражиши се* у значењу „прсити се“ и сл. не може се лако заменити са *храбриши се*. — Ово, наравно, не значи да се поменуте речи никад не могу заменити добрим домаћим речима. Напротив, то је често могућно, а кад год је могућно, треба тако и чинити.

6. Ви замерате (додуше, без поближег објашњења) због употребе прилога *скроз* у синтагми „*рђаво и скроз* неправилно изговорени“ у Нашем језику (Нова серија II 148). Уствари, ту нема ничега неправилног. Сам прилог *скроз* одавно спада у наш књижевни језик (има га и Вук), а његова употреба у горњем примеру заснива се на чињеници да је он јачи, изразитији од прилога *пошћуно*, *сасвим*. Ова велика изразитост долази отуда што *скроз* иначе значи „од почетка до краја“ са нијансом обухватања сваког дела неке целине.

7. Није погрешна ни реченица „Уколико се тиче познатих, зар није могао и Пушкин са својом песмом „Кћери Карађорђевој“ дати једно оправдање више за Његошеву љубав према Карађорђу“ (НЈ н. с. II 293). По Вашем мишљењу овде су неправилно употребљени предлог *са* и бројни облик *једно*. Што се тиче прве примедбе, тачно је да би се иста реченица могла написати без *са* — у том би случају облик инструментала био схваћен као ознака чистог средства, — али је могућно и друкчије тумачење. Облик социјатива не значи само друштво, већ и разне друге пратилачке односе (човек *са* белом брадом, дошао је *с* торбом на леђима итд.). Тако су могућне и једино исправне и реченице као *појавио се с* песмама *пред* публиком, *изишао је с* књигом *пред* јавношћу, *са* нијансом „доносећи песме (књигу)“. На овај је начин, очигледно, схватио своју реченицу и писац: Пушкин је, излазећи са својом песмом, објављујући своју песму, могао дати...

Употреба бројног облика *једно* уз именицу *оправдање* лако се може разумети ако се обрати пажња на целину реченице.

Овде једно ојравдање више значи уствари још једно оправдање, и друкчије се не би ни могло рећи. Мисао реченице је врло јасно и врло одређено обележена. Изоставањем облика једно реченица би, дакле, само изгубила од своје јасности и прецизности.

8. Потпуно правилна је и реч *узречица* (НЈ н. с. II 199). Нема потребе да се пише *узречца* (*узрјечца*), а облик на *-ица* не мора значити „малу ријеку која тече уз велику“. Такав је облик данас у општој употреби, што се никако не може рећи за облик *узречца* (тако на пример у великом речнику Ристића и Кангрге налазимо само облик *узречица*). Нико, наравно, и не помишља да би ова реч значила „малу ријеку која тече уз велику“. Вас је свакако завела чињеница да се каже *речца* (дем. од *реч*), док је *речица* деминутив од *река*. Али реч *узречица* није направљена спајањем предлога *уз* и готове речи *речца*, већ од синтагме *уз реч* и наставка *-ица* који овде има службу обележавања именичке функције: *узречица* је „оно што се говори уз реч“. За ово образовање, дакле, нема никаквог значаја чињеница што се деминутиви од именица типа *ноћ* изводе по правилу наставком *-ца*: *крвца*, *ноћца*, *речца*, *сћварца* итд.

9. Разумљива је и употреба облика *њеном* место *свом* у реченици „Међутим, кад се ова именица употребљава у *њеном* основном значењу...“ (НЈ н. с. II 237). Овде се присвојна заменица односи на подмет реченице, али тај подмет није уједно и вршилац реченичне радње, него *њен* предмет (реченица је у пасивној конструкцији са *се*). Писац се овде повео не за формалним граматичким мерилем, већ за тзв. „логичким“, уствари, психолошким.

10. Што се тиче облика у *вези* у реченици „Треба довести у *вези* с именицом *стог*“ (НЈ н. с. II 117), јасно је да се ради о очевидној штампарској грешци.

11. У реченици „Овде ми је нејасно шта је писац хтео рећи с тим да сам...“ (НЈ н. с. IV 35) предлог с одиста је неправилно употребљен. Боље би било да је написано „Овде ми је нејасно шта је писац хтео рећи *шим* (или *шима*) да сам...“

12. Придев *језични* у примеру „који има изврсно језично осећање“ није погрешно употребљен. Оба придева с овим

значењем, *језични* и *језички*, изведена су правилно, само се један употребљава чешће у једним крајевима, а други у другим. И међу најбољим стручњацима за питања језика многи су употребљавали облик са наставком *-ни*. Тако је Томислав Маретић својој познатој књизи дао наслов „Језични савјетник“. О овоме предмету писано је у Нашем језику I (предратна серија), стр. 129—130.

13. Компаратив *српскије*, употребљен у реченици „јер тиме неће постати српскије...“ (НЈ н. с. III 31), не претставља погрешку. Од оваквих се придева, додуше, обично не граде компаративи, али то је зато што они обично значе припадање, однос или сл., тако да само значење не допушта поређење. У овом случају, међутим, *српски* је схваћено као особина, квалитет, тако да нешто може бити српско у мањој или већој мери, одн. нешто може бити српско, а друго још српскије.

14. Ви постављате питање зашто се у чланцима у Нашем језику (не наводите којим) не разликују изрази *осјећај* и *осјећање*, *чистиоша* и *чистиоћа*. Прво од ова два разликовања заиста је потребно строго одржавати; *осећај* (*осјећај*) и *осећање* (*осјећање*) јесу две различите појаве и њихово бркање изазвало би свакако забуну у психолошкој терминологији. Што се тиче разлике између *чистиоше* и *чистиоће*, ствари стоје нешто друкчије. То нису научни термини, а њихово узајамно замењивање не проузрокује много двосмислености. Истина је да неки покушавају да спроведу разликовање: *чистиоша* у моралном, а *чистиоћа* у материјалном смислу; али не може се рећи да је овакво одвајање опште усвојено у круговима оних који пишу, акамоли у говорном језику образованих људи.

15. По Вашем мишљењу „лакше је и практичније“ писати 1847. него 1847-ма. Свакако су оба начина правилна и употребљива (с напоменом да се тачка у првом случају ставља само ако има за то праве потребе, исп. Правопис стр. 107). Нема разлога да се изгони из писања било један било други начин; њихова конкретна примена зависи од нахођења пишчева или од погодности контекста.

16. Ви наводите писање *х* у речима *пахати*, *кихати*, *хендек*, *хврљити*, *махрама* итд. као потпуно излишно, пошто

гласа *х* у тим речима нигде нисте чули у народу. Истина је да се у неким од ових речи *х* у народу чује врло ретко, али овде је у питању примена једног општег начела које потиче још од Вука. Усвојено је да се *х* пише свуда где му је по етимологији место, па је тако оно уведено и у овим речима. Засада још није дошло време да се сведе биланс и да се коначно укине правило о етимолошком писању *х* у оним речима где језичка пракса неће да зна у потребној мери за њега. Када се прилике у овом погледу буду коначно усталиле, моћи ће се приступити и овој реформи.

17. Глагол *одлάνуши*, који је у Правопису дат као мање правилан облик уз *одлáхнуши*, у Вука је такође упућен на исти глагол. Разуме се да је и значење у оба случаја исто. Глагол *одлануши* за који нам јављате да се говори у Вашим крајевима у значењу „брзо и ружно одговорити“ („одлануо му је као пас“) сасвим је другог порекла: састављен је од префикса *од* и основног глагола *лáнуши* (= трен. према *лајаши*). Сигурно је да овај глагол има и друкчији акценат, а не *одлáнуши*.

18. Речи као *међушим*, *дакле*, *најзад*, *уосталом* одвајају се запетом онда кад се осећају као накнадно додате, а иначе се пишу без запете. Ово правило дефинисано је у Правопису проф. А. Белића у т. 193 и 194.

19. Писање *будибокснама*, које је Вас у Правопису „највише зачуло“, има својега оправдања. Објашњење овога писања наћи ћете у овоме броју Нашег језика на стр. 284.

20. О писању речи *Бог* кад она значи једнобожачког Бога дат је одговор у прошлом броју Нашег језика (стр. 172).

21. Сасвим је природно што реч *мáл*, *мáла* у Вашим крајевима има сужено значење „стока“, а не „имање“. У Вука је од тога двога само „имање“, али овакав значењски развој и иначе је врло чест и природан, нарочито у сточарским крајевима. Слично се догодило и с речима *благо*, *добитак*, *имање* које су све пошле од значења „иметак“, а затим у појединим крајевима добиле уже значење „стока“. Исти развојни пут прешла је, уосталом, и сама реч *сћока*.

22. Ви износите да *ја̀рица* није „коза“, већ „њено младунче женско“ које се тако назива „прва неколика мјесеца док постане двизе, двиска козја“. То је очигледно тачно, и свима је познато. Мада Ви то не истичете посебно, јасно је да се ова Ваша напомена односи на место у Нашем језику н. с. II на стр. 228 где међу примерима за фонолошко разликовање акцената стоји и *ја̀рица* (пшеница): *ја̀рица* (коза). Објашњења значења која су на том месту наведена у загради немају циљ да тачно опишу значења, већ да упуте читаоца на разлику између обе речи. Стога су дефиниције дате у најкраћем облику, само као опште одредбе на шта се мисли. Нити је *ја̀рица* свака пшеница, нити је *ја̀рица* свака коза, већ само женско младунче козе, али онај ко зна језик одмах ће схватити на шта се које објашњење односи. Овде су речи „коза“ и „пшеница“ само општи називи врста којима припадају *ја̀рица* и *ја̀рица*, а то је довољно за разликовање по значењу ове две речи које се гласовно разликују само по акценту.

П. Ивић

РЕГИСТАР

IV књиге НАШЕГ ЈЕЗИКА (нова серија)

Израдио ИГРУТИН СТЕВОВИЋ

Скраћенице: акуз.=акузатив, акц.=акценат, аор.=аорист. арх.=архаизам, ген.=генитив, дат.=датив, дем.=деминутив, имперф.=имперфекат, инфин.=инфинитив, INSTR.=инструментал, јд.=једине, јекав.=јекавски, лок.=локатив, м.р.=мушког рода, мед.=медицински, мн.=множине, неолог.=неологизам, непр.=неправилан, неправилно, през.=презент, прид.=придев, прил.=прилог, покр.=покрајински, покрајинско, рус.=руски, слов.=словенски, ср.р.=средњег рода, тур.=турски.

А

- абрашаст арх., значење 15, 104
абсорпцио мед. 231
адаптирати, постанак 35
адвокатисати, структура значења 130—1
адипозан, порекло и облик 312
адипозност, порекло и облик 230, 234
адирати, постанак 35
ајманаст, значење и структура 177
акамоли (а кјамоли) 293
акна, порекло 232
ако ли (не:аколи) 294
акродинија, порекло и значење 237
акценат, у акуз. јд. ж.р. 3, акц. дублети 3, три услова за уношене акцената из којег говора у књижевни језик 4, отступање од Вукових (Даничићевих) акцената у књижевним центрима 3
акценатска система, њена лабавост у појединим говорима 3
алаваст, значење 24
алајбарјак (не: алај - барјак) 286
алајбег (Вук) 287
аламуњаст, значење 24
аласт (алаваст), значење 176
алакачаст, значење 24
алвеола мед., порекло и облик 232
алвеоларни (боље: алвеолни) 311
алтернантан, порекло и облик 315
аљкавост, значење 297
Американац 173
амо-тамо (не: амо тамо) 288
амреласт 113
анамнеза, порекло и облик 234
анастомоза, порекло и облик 234
анџмоли (а нџмоли) 293
антракозни (не: антракотични) 311
антракс, порекло и облик 234
антраксни (не: антракозни) 311
анурија мед., порекло и облик 231
аортни (не: аоритични) 310
апекс, порекло и облик 233
аритмија мед., порекло и облик 231
арсенаст, значење 192
артати покр., порекло и значење 123
артерија мед., порекло и облик 231
артеријски (не: артеријални) 310—11

артикал (не: артикл), порекло и значење 240

артикул арх. 240

арто!, порекло и значење 123

арумаџ, потврда 192

асорпција, порекло 231

-аст, основна вредност суфикса 13, значење 9—24, 99—114

асцендентан, порекло и облик 315

асцит мед., порекло 232

асцитни (не: асцитични) 310

атом, порекло 232

атрофиски (: атрофичан), порекло, облик и значење 313

аутомобил 265

афекат, порекло и облик 235

афирмирати, постанак 35

ашикмомак (не: ашик-момак) 286

Б

бабаст, значење 24, 191

бабураст 192

бадаљ, облик 239

бадемаст, значење 22, 114

бајност, значење 305

Бајрам (Барјам) 174

бакар 241

бакласт 192

бактерија, порекло и облик 233

бактеријски (не: бактеријални) 311

бактериолошки (не: бактеоролошки) 276

баласт, њен род 134

Балканско полуострво 164—5

балноелошки 276

банкротирати, постанак 35

бардај покр., порекло и значење 125

барикадирати, постанак 35

баршунаст, структура значење 14, 182

бастисати, постанак 34

баџаст 192

башчаршија (не: баш-чаршија) 286

бегенисати, постанак 34, 130—1

бедаст, значење 23, 107

бедуаст, значење 110

безбиједност (погрешна енологија према биједа) 89

бездан,-а и бездан,-и 271

безличне конструкције, утицај талијанског језика 136—8

безобзира 292

безумство неолог. 34

Бела Црква, разлог за писање великог слова 165

беланчевинаст 113

беласт, беликаст, беличаст, значење 101

белег,-а и белега-е 271

бѣлим : бѣлим, значење 77

бѣлити : бѣлети, значење 77

беличав: белушав, белушаст, семантички однос 101

беличаст, значење 9, 10, 11, 20, 181

белобобичаст 103

белоликаст, постанак и значење 12

белушав и беличав: пенушав, таласав, семанички однос 101

белушаст, значење 11

бенаст (бенас), потврда 108

Београдски округ 173

Београдски Пашалук, назив покрајине 173

Београђанин 173

бео, беличаст, белкаст 178, 186

бесвијестан, бесвијесност, погрешна аналогија према свијест 89

бестрага (бестрва) 294

бесцијење, погрешан аналошки облик према цијена 89

бѣсцјење (не: бѣсцијење) 89

бибераст, значење 21—2, 108

биреко покр. 294

битисати, постанак 34

бици дат. — лок. јд. 146

бицикал (бицикло, бицикла), не: бицикл 241

бичаст, потврда 183

бише, употреба 335—9

бјѣсови (: бјѣс), облици мн. 94

благо, значење 361

благонадлежни 327

- благопоштеноролни 327
 благост, значење 296—7
 блатаст 111
 блатњав (блатан): блатаст, значење 17
 бледолик = бледоликаст 102, 103
 бледоликаст, постанак и значење 12
 блеснути 48—57
 блесаст: блесав, значење 23, 108
 Блиски исток 172
 бобинкаст, значење 15
 бобичав, значење 17
 бобичаст, значење 17
 бобуљаст: бобуљав, значење 17, 103
 бовин, порекло и облик 314
 Бог и бог 172—3, 361
 богаљаст 11, 24, 102
 богами 294
 Богомила и Богомил, помен 348—9
 Богородица 173
 бодљикаст, значење 15
 бџи, бџиј, бџији, бџји (Броз — Ивековић), облик 76
 божији = божији 76
 Божић (не: божић) 174
 божураст, значење 175
 бојадисање, значење 129
 бојадисати, постанак и структура значења 34, 130—1
 бокаст, значење 15, 104
 бол, -а и бол, -и 271
 бџлест (не: бџлијест) 97
 болијест неолог. у јекав. 86
 бољејћи 294
 бомбаст, значење 177
 ботанисати, значење 129
 боца — флаша, редност 265—6
 Боци 146
 боцкав, значење 101
 боцкаст: боцке и боцкати 100, 194
 брадавичав и брадавичаст, однос значења 17, 18
 брадаст, значење 15, 103
 брадат = брадаст 16
 брадваст (: брадва), облик и значење 99
 брадвичаст (: брадвица), облик и значење 99
 брадичав 113
 бранич 352
 бранијалан порекло и значење 312
 браонкаст, значење 21
 браскаст, браскотикаст 107
 брахијалан, порекло и облик 312
 брдељаст (брдуљаст) 189
 брдовит (брдуљат) 189
 брежаст, употреба 189
 брежинаст, значење 189
 брежуљаст, значење 16, 188—9
 бријестови (: бријест), облици мно-
 жине 95
 брицаст 109
 бркаст, значење 110
 бркљаст, потврда 109
 бркљичаст, бркљичав, значење 18, 109
 брљавост, значење 299
 брљивост, значење 299
 брњаст, значење 15, 108
 Броз — Ивековић 288
 бронхит (: бронхитида) порекло и облик 234
 бронхитни (не: бронхитични) 310
 бронхни (бронхални, бронхиални), облик и значење 70, 308—9
 бронхус (не: бронхија), порекло 232
 бронхусни (не: бронхиални, бронхални, бронхни) 310
 бронаст, значење 21—2
 брубунаст 109
 брукелјаст 109
 брундаст, значење 185
 Брундо 174
 брумбуласт 109, 190
 брупчаст, значење 109
 брусаст 114
 брусњаст 109, 190
 брушљаст 109
 бршљанаст, значење 16
 бубрежаст, 112, 113
 бубуљичаст, значење 15
 Бугар-кабаница (Вук) 287, 290
 будаласт, значење 23, 183
 будалисати, постанак 34
 будибокснама 284, 361

будност, значење 307
 будући да 269
 бујавичаст = бујичаст 111
 бундаст 192
 бундеваст 192
 буренцетаст 192
 буретаст 192
 бусаст 109
 бутраст 109
 бућаст 109
 буцмаст, значење 18

В

вагаћ, порекло и значење 124
 вагир, порекло и значење 123—4
 важност, значење 301, 307
 ваздан, облик 257
 ваздушаст, значење 18, 178
 ваздушастост 190
 вакцин (не: вакцина), порекло и облик 233
 ваљкаст, (арх. ваљчаст), значење 19, 100
 вампираст 184
 вапнаст, значење 16
 варљивост, значење 299
 Васојевић 173
 везикатор, порекло и облик 233
 великобритански 327
 великобугарски 327
 великоважни 326
 великоварошанин, -анка, -шки, порекло и облик 327
 великовезирски 327
 великогласно, значење и потврда 326
 великоградски 327
 великоговорнички 327
 великогоспођински 327
 великодари 326
 вѣликодѣјник, порекло 326, акц. 328
 великодржавни 327
 великодущан 323
 великодущан (боље него : великодущан) 328
 великодущије 325
 великодущност 323, 325
 великођуласти 327
 великожупански 327
 великозакупац 327
 великоидејаш 327
 великоидеје 327
 великокупац 327
 великолепан, великолепије, великолепност 325—6
 великоможа 326
 великомождани 327
 великоможни 326
 великомоћни 326
 великомученик, -ница, порекло 325, акц. 328
 великонамерник 327
 великонемачки 327
 великоокнаст 327
 великопаветни 326
 великопензионари 337
 великоплатци 327
 великопоседник 327
 великопосни рус. 328
 великопродаја 327
 великосветски рус. 328
 великосвештеник 327
 великосила 327
 великословен 326
 великосрдчан 326
 великосрпски 327
 великоумије, високоумије, 326
 великоучен 327
 великохрватски 327
 великоцени 326
 великошколац акц. 328
 великошколски акц. 327—8
 венчање (: венчање) 76
 веселост, значење 303
 ветропираст, значење 23
 вештица, вјештица 344
 вешница чакав. 344
 видљивост, значење 307
 видовитост, значење 297
 вижљаст 108
 визус, порекло и облик 235
 вијекови (: вијек) 94

викнути 48—57
 Вила 174
 виласт 110, 113
 виран неолог. 312
 вирилан (не: виран) 70, 311
 вирус мед., порекло 232
 вискозност мед. 230, 234
 висаше имперф. 28, 30
 висцералан 312
 витао (и витло) 241—2
 виткост 108
 вишаше имперф. 30, 301
 вишњевкаст 103
 вишка (у Истри) 344
 вишница 344
 вјенчање акц. (Вук) 76
 водич (не: водић) 352
 водњикав 181
 водњикаст=водњикав 19
 Водопивец, Водопивеца (не: Водопив-ца) 146
 возаху имперф. (Његош) 29
 возаше (у Ц. Г.) 28
 Војна Граница, назив покрајине 173
 враголаст, значење 10, 34, 102, 183
 врџачи (Ристић-Кангрџа) 76
 Врачарски срез 173.
 вретенаст 113
 вриједнији, погрешном аналогijом пре-ма вриједан 89
 вријеме или вријеме акц. 268—9
 вриснути 48—57
 врљавост, значење 299
 врћи — вргнути 46
 Вуков Рјечник, о 100-годишњици II издања 58—68
 вунаст, значење 14
 вучија, вучја (Вук): чуја 76

Г

галичаст, значење 10
 ганглијон (не: ганглија), порекло и облик 233
 гарнирати, постанак 35
 гасовитост, значење 296

гвожђе (железо) 241
 генезни (не: генетички) 311
 генералисати, постанак 34
 генералпуковник (не: генерал-пуков-ник) 287
 генетички (: генетика) 311
 гест,-а и геста,-е 271
 географ, постанак 129
 географски : географ и географија 130
 геолог, постанак 129
 геолошки : геолог и геологија 130
 гимназија, порекло и облик 233
 гинеколог, постанак 129
 гинеколошки : гинеколог и гинеколо-гија 130
 гипкаст (: гибати се) 193
 главаст (: глават) 16
 главичаст, главичав, значење 19, 99
 глаголи : инфинитивна основа глагола III врсте са -ну- и без -ну- 55—57
 глад,-а и глад,-и 271
 гликоза, порекло и облик 233
 глинаст 111, 181—2
 гд-гдљат (не: го голцат) 290
 голобрадаст=голобрад 102
 голубаст, значење 22
 гомољаст 112
 Голфска струја 173
 горе-дље (не: гд-ре-дље) 288
 горети, неолог у јекавском 86
 гд-рјети, из-,по-,пре-, кратко ђ=је (иза р) 88
 грабљивост, значење 297
 градски и гратски, вредност 145
 грам, порекло и облик 234
 граматичар, његова улога у развоју књижевног језика 1—8
 граничаст, значење 9, 18
 гранкаст, значење 18
 грануличаст (: гранула) 99
 граораст, значење 21, 178
 Грбаљ, облик 239
 греховње, кратко ђ=е (после р) у је-кав. 87
 греховати, кратко ђ=е (после р) у је-кав. 87

грехота в. грјехота (Вук) 84
 грѣшан в. грјѣшан (Вук) 84
 грѣшка, књижевни облик у јекав. 88
 грѣшний в. грјѣшний (Вук) 84
 грѣшница в. грјѣшница (Вук) 84
 гриваст, значење 15
 гријехови (: гријех) 95
 гријѣшка : екав. грѣшка (Вук) 86, 88
 грозаше се имперф. (у Ц. Г.) 28
 гроздаст, значење 14, 113
 громадаст 184
 гроничаст (у Боци), значење 23
 грошаст, значење 15
 Грубишко Поље 165
 грудаст, значење 180
 грудваст (: грудва), облик и значење 99
 грудвичаст (: грудвица) 99
 Гунђало 174
 гуштерасто прил. 193
 гушчи, гушчији и гушчији 76

Д

Далеки исток 172
 да ли (не: дали) 145, 294
 данас-сѹтра (не: данас сѹтра) 288
 дѣнданас (дѣн-данас) = дѣн-данас 289
 дѣндањи, а, е = дѣн-дѣни 283
 датирати, постанак 35
 датовати неолог. 35
 дворогаст, постанак и значење 12
 два ном., акуз., вок. м. и ср. р. у екав. и јекав. 334
 двају ген. м. и ср. р. у екав. и јекав. 334
 двама дат., инстр., лок. м. и ср. р. у екав. и јекав. 330—1, 334
 два-три (или: двѣтри) 288
 двѣ (екав.) и двѣје (јекав.), ном. акуз., вок. ж. р. 334
 двѣју (екав.)* и (двају) ген. ж. р. 334
 двѣма (екав.) и двѣма (јекав.) дат. инстр., лок. ж. р. 334
 двѣма дат., инстр., лок. за ж., м. и ср. р. у јекав. 331—2
 дегенерисати, постанак 34
 дежмекати, значење 24, 176
 декорисати, структура значења 130—1
 декретирати, постанак 35
 дѣлибаша (Вук) 287
 Дѣлиград (Вук) 287
 дембелисати, постанак 34
 дѣмирпенѣер (не: дѣмир-пенѣер) 286
 дѣтињаст, значење 14
 деформисати, постанак 34
 диагнозни, значење и облик 308
 диареа мед. 231
 дигнуо — дигао 46
 дигнути в. дићи (Вук) 49
 дијагноза, порекло и облик 234
 дијагнозни (не: дијагностични) 311, 70
 дијареја мед., порекло 231
 дијафрагма, порекло 234
 дијелови (: дјо) 94
 диплоа мед., порекло 232
 диспнеја мед., порекло 231
 диспноа мед., порекло 232
 дићи: дигао = дигнуо 47
 дјелови, неолог. јекав. 86
 добећи, инфин. основа 55
 добитак, значење 361
 дѣбрых (дѣбријех), — дѣбрым (дѣбријема) 83
 добро прил., употреба 263
 добровољац, порекло и облик 323
 довече 291
 довожење и довожење, београдски 3
 године 291
 додијелјивати, погрешна аналогија према дијелити 89
 доза, порекло и облик 234
 дѣзлабога (не: дѣ - зла - бога) 289
 дѣлазѣк имперф. (Пива) 28
 донешен, према доношен 5
 дѣносѣк имперф. (Пива) 28
 доследност, значење 302
 достојање акц. (Вук) 76
 дрвенаст (не: дрвенкаст) 9, 11, 19, 100, 106
 дрекнути 48—57
 дремкаст, значење 195

дублети, као богатство књ. језика 4
 Дуги оток 164—5
 дугокос 103
 дугокосаст 103, 105
 дугорук 103
 дугошијаст 189
 дугуљаст, значење 11, 102
 дуктус, порекло и облик 235
 дундаст, значење 24
 дунђерисати, постанак 34
 дуплинаст, структура 13

Ђ

ђаволикаст : бледоликаст 102
 ђаволисати, постанак 34
 ђаконисати, постанак 34
 ђапаст, значење 104, 109
 ђетласт, значење 14, 108, 190
 ђераст, значење 16, 104, 108, 190
 ђерданаст, значење 15
 ђогаст тур., значење 178
 ђогатаст, значење 178
 Ђока Мандића ген. јд., у ист. Херц. 342
 Ђурђевдан 174

Е

евакуисати, постанак 34
 Европљанин 173
 егедаст 113
 егземплар, порекло 231, 235
 егзерцирати, постанак 35
 егзитус, порекло и облик 235
 еда ли (не: едали) 145
 едем, порекло и облик 234
 ексантем, порекло и облик 234
 ексантемни (не: ексантематични) 311
 експериментни 70, 308—9, 311
 експлоатисати, постанак 34
 екстракт, порекло и облик 232
 екстремитет (: екстремност) 230, 334
 ексудат, порекло и облик 232
 екцем, порекло и облик 234
 еластичност, порекло и облик 234
 електрична локомотива, назив 126
 електрична пегла, назив 126

елипсаст, значење 19
 Енглези 173
 ендотел, порекло и облик 233
 енклитике, њихово место у реченици 72, 353
 епител, порекло и значење 233
 епителни (не: епителијални) 310
 етар, порекло и облик 233
 етнограф, постанак 129
 етнографски : етнограф и етнографија 130
 ефекат, порекло и облик 231, 235

Ж

жалостан (: жалост), али: жалосна 277
 жандарисати, структура значења 130—1
 жаркаст= жаровит 111, 180
 Жарки појас 173
 жезло, жезал, жезао; жезл 242
 жећи, облици од инфин. основе 48—57
 живих (жйвијех)—живим (жйвима) 83
 животињаст 177
 живчаст 177
 живуљаст 102, 109
 живцирати (се) неолог. 36
 жиличав, значење 18
 жиличаст, значење 18
 жицаст 193
 жљѣбови (жйјјеб) 94
 жљездовит 113
 жмиркаст, жмиркав, жмирав, значење 14, 18
 жуберкаст= жуборав, жуберкав 14, 177
 жубораст, жуберкаст — жуборав, жуберкав 18
 жуљаст, значење 104
 жуљкаст, значење 104
 жумањаст, жумањкаст, значење 22—3
 Жупанич слов. 146
 жутолик 103
 жућкараст (Срем) 20
 жућкаст, жуткаст, значење 10, 11, 21—2, 179, 184

З

забрећи, облици од инфин. основе 48—57
 завида 294

завијека 294
 завођење и завођење, београдски 3
 завремена 294
 завршити (завршавати), његова до-
 пуна 198
 завршкост 113
 задана 294
 задјевати, неолог. у јекав. 91
 задлаку 294
 зазло 294
 заинат (не: за инат 292
 зајад 294
 зајесен 294
 закаснити и закаснити, акц. дублети 269
 закивати (диј. закијевати) 98
 залетос 294
 заливати и залијевати, јекав. 98
 заошиљаст, порекло 11
 заменице, употреба која, а, е у 4 п.
 јл. м. р. 70
 замијењивати, јекав. неолог 89
 замјерати (дијал.: замијерати) 92
 замлатаст, значење 177
 замрћи, облици од инфин. основе
 48—57
 замућеност, значење 297
 заневолу 292
 заноћас 294
 заночи 294
 запад: Запад = народи и земље 172
 заљакост 291
 заплијењивати, јекав. неолог. 89
 заповједни (дијал. (заповиједни) 93—4
 заповједник (заповједник), - ица 93—4
 заподјевати, јекав. неолог. 91
 запосиједање, јекав. неолог. 86
 запосједанье 92
 запрегнути, облици од инфин. основе
 48—57
 запричу 294
 заросе 294
 засјелати и засједати (засједанье) 92
 заснивати (заснијевати дијал. 98
 застрашеност, значење 297
 засунца 293

затегнути, облици од инфин. основе
 48—57
 затегнутост, значење 301
 заточаст 113
 затубаст 106
 заузетост, значење 306
 захлада 294
 захтјевати, јекав. неолог. 91
 збока 295
 зборисати, структура значења 130—1
 звездан прил., значење 189
 звездаст, значење 24, 99, 108, 189
 звездичаст (: звездица), облик и зна-
 чење 99
 звонаст, структура значења 13
 звоњаше имперф. 26
 звучале (не: звучиле) 354—5
 зглаве 295
 здраво прил., употреба 263—4
 здепаст, значење 9, 10, 176
 зејтињав, значење 183
 зелен: зеленкаст и зеленаст: зелени-
 ласт 101, 9, 10, 11, 21, 182
 зеленикаст, зеленичаст, зелеников 21
 зеляст 185, 19, 22
 земљаст, значење 10, 11
 златаст, значење 183
 злато 241
 злогоља, постанак 262
 змијаст, значење 16, 99, 108
 змијуљаст (: змија и змијуљати) 194
 змијуљичаст, значење 195
 зоолог, постанак 129
 зракаст 183
 зрикаст, значење 24
 зрнаст (: зрно), значење 99, 108
 зрничаст (: зрнце) 99
 зрнаст в. зрнаст (Вук) 100
 зупчаст, значење 15

И

и, саставно значење 217—8, допустно
 значење 218, погрешна употреба
 за супротно значење 138
 иако 145

Ибрага 289

йванцвѣт (не: йван-цвѣт) 286—7

ивераст 112

ивичаст, значење 15, 112

йгда 223

йгдарице дијал. 222

йгде 224

йгди дијал. 222

йгђе дијал. 222

игличаст 108

йђе дијал. 222

избеглука 294

извесност, значење 302

изгубљеност, значење 301

изгорјетина, кратко ђ = је (иза р)
у јекав. 88

издашност, значење 299

издигнули 50

издржати, структура, значење и рек-
ција 118—22

йзједи-погача 284

између, значење 356—7

изнемоглост, значење 307

износаше имперф. (у Ц. Г.) 28

изоциклични 240—1

иједан 217, 220, 225

иједанпут 221

и једини 220

йкав дијал. 222

йкад(а) 221—2, 224

йкакав (йкаи) — йкако 217, 221,
223—4, 226

йкамо 222

йки дијал. 222

йко 217, 223, 225, 293

йкајако дијал. 222

йкоја 217, 221, 223—4, 226

иколи арх. 222, 223

йколики — йколико (йколицки — йко-
лицко) 221—2

йкуд(а) 222

ймало (: и ма́ло) 221, 217

ймѣње и имѣње акц. (Вук) 76, 361

имперфекат, његово губљење, његови
облици 25—32

ингвиналан, порекло и облик 311

инжињер (не: инжењер) 352, 261

инсталирати, постанак 35

инстинкат, порекло и облик 235, 357

инструмент, порекло и облик 232

инструментал, за начин 197, 355

интравенски (: интравенозни), зна-
чење 313

информисати, постанак 34

ињааст 111

йоле (йолѣ, йолке, йолицѣ) 222, 223

— ирати, глаголски суфикс 33—6

— исати, глаголски суфикс 33—4

искључив, облик и порекло 323

искомуна 294

искоријеживати. јекав. неолог. 89

искреност, значење 302

испочѣтка (не: из почетка) 291

испријеваре 292

истмусни (не: истмични) 311

исток: Исток = народи и земље 172

йчесов дијал. 222

йчигов дијал. 222

йчији 221

йшта (йшто) 222, 223, 225

J

јабучаст, значење 14, 108

јагодаст, значење 14, 99, 107—8

јагодичаст (: јагодица) 99

Јадранско море, предлог за писање
великог слова 164—5

јаѡзавчја, јазавчији (Броз-Ивековић) 76

јајаст, значење 14, 107

јако прил., употреба 263

јамаст, структура и значење 175

јамлим покр. 294

јѡрица и јѡрица, значење 362

јѡрчја, јѡрчији (Броз - Ивековић) 76

јат (ѡ), гласовна вредност у савре-
меном јекав. 83—98

јегленисати, постанак 34, 130—1

јегуласт 107

један, а, о, употребна 358—9

једнорог 103

језични: језички, вредност и значење 359—60

јекавизми, „спорни“ облици у јекав. 83—98

јекнути, облици од инфин. основе 48—57

је ли (не: јели) 145

Јиречек — Јиречека (не: Јиречка) 145

Јова — Јовѣ, у србијанско-војвођанским говорима 340—3

Јованџан 287

Јовин (: Јово), у Мостару 342

Јово — Јовѣ, у славонско-босанско-далматинским говорима 340—3

— у зап. Херцеговини 341

— у Мостару и Подвележју 341—2

— у Книну, Шибенику, Ливну, Бос. Крајини, Кордуну 342

Јовов, у ист. Херцеговини 342

Јово — Јова, у дубровачко-црногорско-ужичким 340—3

— у ист. Херцеговини 341

јогунаст, постанак 10, 11

Југоисток (: Југо-исток) 287, 290

Јунчија, јунчија (Броз — Ивековић) 76

Јупитером (не: Јупитром) 352

К

кабао (не: кабл, кабел) 236—40

кавернски (кавернозни) значење 313

кадивен, значење 181

кадифаст, структура значења 14, 181

каџ-таџ (не: каџ таџ) 288

каџо-таџо (не: каџо таџо) 288

калај (коситер) 241

калајисати — калајисање, облик и значење, 37, 130—1

калајџија, постанак 37

калијум, порекло и облик 233

калцијум, порекло и облик 233

канал, порекло и облик 234

кантарида, порекло и облик 234

канцер, порекло и облик 232

канџаст 182

као год (боље од: као год) 293

као што (боље од: као што) 293

капарисати, постанак 34

капљичаст, значење 16

капораст (голуб) 106

каракоидни (: каракоидеусни) значење 314

карактерисати, постанак 34

карамфиласт 113

каријес, порекло и облик 235

карминисати, структура значења 130—1

каротида, порекло и облик 234

картекс, порекло и облик 233

каротидни (не: каротични) 310

карцином, порекло и облик 234

— каст, проодуктивност суфикса 100

Катанић (: катана), порекло и значење 125

катар, порекло 233

катетар, порекло и облик 233

Катунска Нахија 173

кафенисати — кафенисање, значење 130—1

кашаљ, облик 239

кашаст, значење 192

кашикаст, структура значења 13

Кварнерско острвље: Кварнерско

Острвље 173

квџаџ имперф. (Пива) 28

кесераст, значење 191

кестењаст — кестењав, значење 22, 181—2

кидсати, постанак 34

килоцикал (килоцикло, килоцикла) — не: килоцикл 241

киселаст — киселичав, значење 18

кисличаст, киселаст — киселкаст: накисео 187—8

китаст — китнаст (Вук) 106

китка, облик дат. — лок. јд. 146

китњаст, значење 106, 108

кихати=хијати 361

клапаст 110

клијент, порекло и облик 235

кликнути в. клићи (Вук) 51

клинаст 111

кљинчорба 284

клекнути в. клећи (Вук) 50

клонулоост, значење 303

клупчаст 107

кљакаст, значење 24

кљунаст, значење 15, 107

књижевни језик:

— општа правила о употреби речи и облика у њему 4

— његова кодификација у речницима и др. описним делима 4

— његов однос према народном језику: два лика једне исте ствари 4—5

— његова система се налази у говору већине нашег народа 5

— погрешке у њему 5, 8

— потреба ревизије извесних његових система ради његове демократизације 6

— наш књижевни језик = народни језик употребљен у књижевности 6

— слободни савез језика књижевности и народног језика 7

— живе народске струје код наших књижевника 7

— потребе за његовом стабилизацијом 7

— стално његово проучавање 7

ковачем или ковачом 256

коврчаст, значење 182, 185

кодеин, порекло и облик 232

кѡзји и кѡзији (А. Белић) 76

кѡја, а, е. употреба облика акуз. јд. м.р. 351

кокѡшија, облик 76

коксна пећ, назив 126

коласт, значење 15

колачаст 191

колега, порекло 231

коленаст 107

кѡлико-толико (не: кѡлико толико) 288

колоквирати, постанак 35

колорисати, структура значења 130—1

колутаст, значење 15, 18, 108

колутива, значење 185

комендирати (Вук) 35

комисионер 276

конзилијум, порекло и облик 233

конопчаст 184

контраст, род 134—5

кончаст — кончав, значење 18, 106, 107, 113, 182

копирати 35

копитаст 108

копласт, значење 18, 106—7

корабаљ, облик 239

кораст, значење 15, 16

коренаст, значење 15

коријенчић неолог. 89

коритаст, значење 13, 18, 24, 179

корјенаст 107

корјенчић, корјенит, кѡрјеновати 88

корнеја мед., порекло — облик 231

короваст 111

Корошецом (не: Корошцом) 351

Косовски бој 173

котваст 107

коцкаст, значење 19

краваст 192

крвца, постанак 359

кредаст, значење 191

кременаст, значење 112

кремичаст (кремаст): крем 193

Кремаљ (Кремљ) 239

кренути (кретати) 47

кретенаст, значење 23, 107, 177

кречност неолог. 33

кривоврат 103

кривоног 103

кривошијаст 189

кривудаст 185

кривуљаст, значење 11, 102, 107, 180

криласт, значење 13

кристал, порекло 232

кристаласт, значење 17

кристалисати, -ирати, -овати 37,
 кристалити неолог. 37
 кристаљење неолог. 37
 крњаст, значење 10
 кроговасть 13
 кроз, значење 244—6
 крпаст, значење 193
 крстаст, значење 17, 107
 кртаст 110
 кружаст, значење 19
 крунаст (за кокош) 106
 крунисати, постанак 34
 крутељаст 107
 крутуљаст 102
 крушкаст, значење 14, 108
 кугласт, значење 19, 113
 кукаст (: кука) 16, 99, 106
 кукичаст (: кукица) 99
 кукмаст в. ђубаст (Вук) 106
 кукричаст 107
 култивисати, постанак 34
 кундаст, значење 106
 кундраст, значење 113
 купати: купам, купљем 77
 купинаст, значење 14
 купусаст 108
 куражење, вредност 257—8
 кусаст, значење 10
 кутијаст 175
 куткамо 294

Л

лаборант, порекло и облик 235
 лабораторија, порекло и облик 233
 лабудасть, значење 177—8
 лакрималан, порекло и облик 312
 лактоза, порекло и облик 233
 ланцетаст 113
 лапорасть, значење 19
 ларвасть 113
 ларинкс, порекло и облик 234
 латерални, порекло и облик 310
 левкаст, значење 18, 112
 левулоза, порекло и облик 233
 лѐнија, порекло и облик 124

лењирисати, постанак 34
 леп, значење 263
 лепезасть, структура значења 13, 18, 183
 лѐпоту и лепоту, акц. дублет 3
 лепршасть значење 176
 лептираст, значење 113, 176
 лепушкаст, значење 11, 182
 летаан (не: лѐтац) 70, 311—2
 леталитет мед., порекло 230, 233
 леталност, порекло и облик 234
 лећи, облици од инфин. основе 48—57
 ливрејисати, -ање 130—1
 лијѐкови (: лѐјек) 95
 лијен, порекло и облик 234
 лијет, неолог. у јекав. 86
 -лик, придевски суфикс 114
 ликвор, порекло и облик 233
 лиласт 113
 лимунаст, значење 21—2, 108
 лимфни, лимфски (не: лимфатични) 314
 лимфоидни, значење 314
 лимфоцитна леуцемија (не: лимфоид-
 на л.) 314
 линија, порекло 232
 липеманија, липемија 236
 лиса мед., порекло 231
 лисасть, значење 15
 лѐсичја, лисичји 76
 листасть 108
 лихен, порекло и облик 234
 личност, значење 307
 лишка чаков., (у Истри) 347
 ловачки, ђ, ѿ и ловачки, ђ, ѿ 3
 ловљаше имперф. 26
 ломљаше имперф. 26
 Лондон 154
 лоптаст, значење 19
 лоптичаст 113
 лђчем (лђкати) и лђчем (: лђкати) 3
 лудасть, значење 23
 лудирати се неолог. 36
 луес, порекло и облик 235
 лумбалан, порекло и облик 312
 лупнути 47
 лутки дат. — лок. јд. 146

луцкаст, значење 23, 107

луцпрдаст, значење 23

Љ

љегови, неолог. у јекав. 86

љиљанасто прил. 193

љубичаст, значење 21—2, 105, 182

љупкаст, значење 100, 193

љуткати, значење 194

М

магационер 276

магличастост: магловитост 190

магнетизам, - исати, - исање 33—7

магнетити неолог. 33—7

магличаст 184

магнетност неолог. 33—7

магнећење неолог. 33—7

мада (не: ма да) 144, 293

мајмунаст, значење 9, 14, 106

мајсторисати 35

Македонац 173

макнути в. маћи (Вук) 51

мако (= нико) 145, 227, 293

макудџа (: ма кудџа) 227

маџл, маџла 361

мало-помало 288

малтерисати 34, 130—1

маљаст 108

маљичаст 114

манисати, постанак 34—5, 130—1

мање-више (не: мање више) 288

марксизам-лењинизам 288

марљивост, значење 297

марбдија, порекло и значење 125

маслинаст, значење 27

мастан: масна 277

мастоеидни (: мастоидеусни) значење 314

материја, порекло и облик 235

маћи — макнути 45, 55

маџ (: маџа) и маџ (: маџа), акц. дуб-лети 3

маџала, маџа и маџа, акц. дублети 3

маџрама = маџрама 361

мачији = мачји 76

Мачков Камен 165

маширати 125

машта (= којешта) 145

међу, са инстр. и акуз. 356—7

мемљив 144

меридијан 230

месечинаст, значење 189

метанисати, постанак 34

метеоролошки 276

метљикаст 110

метод, порекло 232

механисати, постанак 34, 130—1

мешкињаст 108

мешчин, покр. 294

миелоцитна леуцемија 314

мизогинија 236—7

мизофобија, порекло и значење 236

мијадезопсија 236

микроскопски: микроскопни, значење 313

Милетич буг. 146

мио —, значења ове одредбнице у медицинској терминологији 236

миокард 233

миопатија 236

миопија 236

мирисати 35

мишији = мишји 76

мјџови (: мјџех) 94

младолик = младоликаст 102

млазни авион, назив 126—6

млечаст 108

мнџгопштовџани или мнџгопштовџани (мнџгопштовџани) и мнџго пштовџани 283

мобиџан, порекло и облих 314

модреникаст 106

модрикаст 9, 21, 107, 179, 181

мој, а, е, облици 2

мољаше имперф. 26

моменат, вредност 357

монтирати, постанак 35

моравиљкас(т) 109

морбидан (не: морбан) 70, 312
 морталитет мед., порекло 230
 морфин 232
 моткаст 191
 моторни брод, назив 126
 мотоцикал, мотоцикло, мотоцикла (не: мотоцикл) 241
 мргодаст 111
 мрежаст 13, 107
 мрк: мрчаст, мркушаст, мркаст 101
 мркаст, значење 10, 11, 21
 мрколаст, значење 10, 102, 177
 мрсност неолог. 33
 мрцинаст 111
 мрчаст и мрколаст 21
 Мудријаш 174
 Мүјо — Мүје, у Подвележју 342
 Мују дат. јд., у ист. Херцеговини 342
 муњикаст, значење 162
 мућаше имперф. 26

Н

навече 291
 навићи, облици од инфин. основе 48—57
 навише 294
 нагнути, облици од инфин. основе 48—57
 нагодину 291
 нагорјети, неолог. у јекав. 86
 нагост, значење 301
 награисати, постанак 34
 најжалбст, најжалбст (не: на жалост) 284—5, 291
 назаднореакционаран 246
 назиму 291
 нај-зло-брз (не: најзло-брз) 289
 најагму 294
 најесен 291
 најуриш 294
 накрчму 294
 наметљивост, значење 297
 намигнути, облици од инфин. основе 48—57
 најјерати 92
 најјештати : најјештати 92—3

најбораст 11
 нашеме дат.-лок. јд. у дијал. 2
 наниже 294
 наопрез 294
 најпакбст 291
 напамет, (: на памет) 292
 напетост, значење 301, 304
 напочек 294
 напријевару 292
 напродир 294
 напрољеће 291
 наранчаст, значење 21—2, 182
 народни језик и национални језик, њихов однос 259
 Народноослободилачка борба 173
 најседати : најједати 92—3
 насрамоту 292
 насриједу 294
 настрану 285
 насучу зл. мн. през. (не: насуку) 354
 наузеја, порекло и облик 231
 наштесрца или најштесрца или најште-срца (не: најште-срца) 287—8
 негде, подела на слоге 144
 негирати, постанак 35
 нежност, значење 301
 независан (не: независан) 277
 незапосленост, значење 302
 неизвесност, значење 302
 неких (некијех) — неким (некијем) је-кав. 83
 неко (не: нетко) 157
 немањаст 112
 немогућан, значење 277
 неоплазма, порекло и облик 234
 неосетљивост, значење 299
 неранчаст 108
 несвијестан — несвијесност, јекав. неолог. 89
 неуглађеност, значење 304
 неусиљеност, значење 302, 303
 нефрит, порекло и облик 234
 нечастан : нечасна 276—7
 нивелисати, постанак 34
 нигде, подела на слоге 144

никал (никл, никол, никел, никаљ;
 никло) 239, 241
 никнути в. нићи (Вук) 52
 нико (не: нитко) 157
 николин, никлин, никољт 238
 Никольдѣн 287
 нисам и нијесам 83—4
 нићи, облици од инфин. основе 48—57
 нѣв-нѣвцѣт (не: нов новцѣт) 290
 Нова Варош и Нова варош, значење 165
 Нова година 174
 Нови Пазар 165
 Нови Сад 165
 Новопазарски Санџак 173
 новосадски 262
 Ново Село (и Ново село) 165
 нормативна граматика
 —њени задаци (кодификација
 општејезичких факата) 6
 —потребе њене сталне ревизије 7
 —њена израда 8
 нѣсѣк имперф. (Пива) 28
 ноћца, постанак 359
 ношаше имперф. (Лазаревић) 26—31
 нумерисати, постанак 34

Њ

Њемац (: Њемица, њемачки, Њемачка)
 91
 њеме дат.-лок. јд. у дијалектима 2
 њем 2

О

Ѡба, Ѡбадѡѡ, облици у екав. и јекав. 334
 обавијештавање, јекав. неолог 89
 обезбједити, јекав. неолог 91
 обесхрабреност : обесхрабрење, значе-
 ње 304
 обикнути в. обићи (Вук) 49
 објавити, рекција 199
 облигѡтан, порекло и облик 314
 обличаст, значење 18
 обоји, употреба 38—44
 обѡркнез (не: ѡбор-кнѣз) 286
 оварисати, постанак 34
 овај, облици 1—2

ѡвдје-ѡндје (не: ѡвдје ѡндје) 288
 ѡвч(ј)и и ѡвчији 76
 огнаисати, постанак 34
 ограниченост, значење 297
 огрезнути 46
 огријев-,ни, јекав. неолог. 86
 одвратност, значење 300
 одговарајући, а, е 357
 одисати, значење 248
 одјевати, јекав. неолог. 91
 одлажаше имперф. 30
 одлѡхнути=одлѡнути=одлѡкнути 361
 одлучујући, а, е 357
 одмјерати (дијал. одмијерати) 92
 одношаше имперф. 30
 ѡдока (ѡдока) 295
 округласт, значење 10, 181
 оксидисати, значење 130—1
 окципут, порекло и облик 235
 -оласт, придевски суфикс 102
 олово 241
 омрћи, облици од инфин. основе 55
 опасност, значење 301
 оперативан (не: операн) 70, 312
 операциони, порекло и облик 812
 опозиционер 276
 оправдѡње акц. 76
 опрез : опреза, облик и род 271—3
 орѡграфски 130
 орѡпедски 129
 орѡпедисати—орѡпедисање 128—133
 осећај и осећање, значење 360
 оснѡвати 98
 -ост, наставак за именице 296—307
 остеѡлошки 276
 ѡтворѡње, акц. 76
 ѡтвореност, значење 302
 ѡтсјѡдати 92
 ѡфензива (=ѡфанзива) 269
 ѡчајност : ѡчајање, значење 304
 ѡштрикав 113

П

пажаше имперф. 26
 пазаше имперф. (у Ц. Г.) 28

- пакло, порекло и облик 241
 пакостан : пакосна 277
 паљаст 113
 памтивијек 284
 панкреасни (не: панкреатични) 310
 Панонска низија 173
 паперјаст, значење 18, 181
 папиларни (не: патилни) 311
 папираст, значење 14
 папучаст (човек), значење 192
 парализа, порекло и облик 234
 Париз 154
 парни млин, назив 126
 паротида, порекло и облик 234
 пастушаст, значење 14, 106
 пасуљаст 108
 патки дат.-лок. јд. 146
 патологиски (: патолошки), значење 313
 патуљаст, значење 24, 182
 пџунперо (не: пџун-пџеро) 286
 паучинаст 113, 1184
 пџхати, -шџем = пџјати, -џем = пџхати, пџ-
 шџем 361
 пахуљаст, значење 99, 108 185, 192
 пахуљичаст 99
 пацијент, порекло и облик 235
 пџч(ј)и и пџчији 76
 пегаст, значење 15
 педаљ, облик 239
 педијатар, порекло и облик 233
 пексија мед., порекло 23р
 пексис мед. 231
 Пеку дат. јд. (ист. Херцеговина) 342
 пенаст 101
 пенушав 102
 пепељав — пепељаст, значење 22, 182
 пераст 113
 перјаст 181
 период, порекло 232
 пермеабилност мед. 230
 Пџро — Пџрџ, у Мостару 341—2
 перфорантан 315
 Петровдан 174
 петролејска лампа, назив 126
 пџциреп 284, 287
 печење акц. 75—6.
 пигастр 108
 пиодерматит, порекло и значење 238
 пионемија, порекло и значење 236
 пирамидаст 114
 писати, реакција 198—9
 писменост, ученика средњих школа
 243—52
 пискуљив 100
 пјенаст, значење 180
 плаветникаст 9, 21, 106—7
 плавкаст, плавичаст 31, 101
 плавокос 103
 плавоок 103
 плавушаст, значење 21
 пламенаст, значење 192
 пламичаст 107
 пластинаст 111
 пластички, пластични, значење 313
 плеснолик 114
 плетџмо и плџџмо, акц. дублети 3
 плећат: плећаст, значење 17
 плеурит, порекло и облик 234
 Плитвичка језера 164—5
 плишаст 111, 185
 плџвч(ј)и 76
 плочаст, значење 16, 108, 183
 побогу 292
 пџбрег (: брџег) 91
 повољи 292
 повријећивати 89
 пџгрешка в. погрџџшка (Вук) 84
 подвече 291
 подзиму 291
 подјесен 291
 подлежати, значење и вид 203—215
 подморање 292
 подноћ 290
 Подриње 172
 подстарост 291
 подуши 292
 позлијећивати, јекав. неолог. 89
 познати (не: препознати) 352
 поистини 295
 појединост, значење 307
 појмљив, подела на слоге 144
 по кџји = по кџји 292

покиснути : покисао 46
 поклећи в. поклекнути (Вук) 50
 поклићи в. покликнути (Вук) 51
 покрајинске речи, њихова употреба 3—4
 полазасмо имперф. (Љубиша) 29
 полазаху имперф. (Његош) 29
 поли —, одредница у мед. терминологији 235
 поливати и полијевати, у јекав. 98
 поликлинника, порекло и значење 236
 помоћи, облици од инфин. основе 47
 Поморавље 172
 поневољи 292
 понеки = нѣки 292
 попреко 294
 порез : пореза 271
 породу 292
 поруке 292
 Посавина 172
 посили 292
 посједати, облици инфин. основе 92
 послједица, јекав. неолог. 86, 89
 посљедатни 294
 посрцу 292
 постојање акц. 76
 пострани 285
 Потемкин 154
 потѣћи — потегнути, облици 46
 потиснути, облици 48—58
 потсилу 292
 поуздање акц. (Вук) 76
 поштење акц. 76
 пѣшто — пѣто (не: пѣшто пѣто) 288
 правопис 149—170, 281—295, 77—82, 361
 Праг 154
 прамичаст 108, 192
 Први мај 174
 првобрѣтучел 284
 прѣбјег (не: приѣбјег) 96
 прѣвод (не: приѣвод) 84, 96
 прѣвоз (не: приѣвоз) 96, 155
 прѣвој (не: приѣвој) 95
 прѣгиб (не: приѣгиб) 96
 прѣглед (не: приѣглед) 96

прѣгон (не: приѣгон) 96
 прѣвече (не: пред вече) 291
 прѣдлог (не: приѣдлог) 84, 96, 155
 прѣдратни 294
 прѣдтакмичење неолог. 352
 прековоље 292
 прекомјере 292
 прекоsvјета 292
 прѣлаз (не: приѣлаз) 84, 96
 прѣлажаху имперф. 30
 прѣлив (не: приѣлив) 96
 прѣливати 98
 прѣлом (не: приѣлом) 96
 премда 145
 прѣмјер (не: приѣмјер) 96
 прѣмјерати 92
 прѣмјѣштати 92
 прѣнос (не: приѣнос)
 прѣображѣње преображѣње 76
 прѣпек (не: приѣпек) 96
 прѣпјев (не: приѣпјев) 96
 прѣпис (не: приѣпис) 96, 84, 155
 прѣседласт, значење 179
 прѣскок (не: приѣскок) 96
 прѣслачци (не: приѣслачци) 96
 прѣступ (не: приѣступ)
 прѣтоп (не: приѣтоп) 96
 привикнути в. привићи (Вук) 49
 признање акц. (Вук) 76
 пријеклад 96
 пријекор 96
 пријѣлаз 96
 пријѣлог 96
 пријѣлом 96
 пријѣсад 96
 пријѣчац 96
 приповеци дат. лок. јд. 146
 проблем, значење 357—8
 провлаијаст 30
 практички : практичан, значење 313
 пролазасмо имперф. (Љубиша) 29
 пролапс, порекло и облик 235
 пролетер, порекло и облик 261
 проливати 98
 промукнути в. промући (Вук) 52

С

с, са, употреба 355, 358
 сабласт. значење 18, 99
 сабљичаст, значење 13, 99, 195
 саборисати, постанак 34
 сав, а, е, облици 256—60
 Савиндан 174
 Саво — Савѣ, у Мостару 341-2
 сагнути, облици инфин. основе 40
 сагиталан, порекло и облик 312
 сагријешење, јекав. неолог. 89
 садраст, значење 182, 190
 саздање акц. (Вук) 76
 сазором 295
 Салко — Салкѣ, у Подвележју 342
 сакривати 98
 сам-самцаџ (не: сам самцаџ) 290
 самовоља, порекло и облик 323—4
 санаторијум, порекло и облик 233
 сапунаст 108, 176
 сасрећом 292
 састрани 284—5
 свагда, подела на слоге 144
 свадбарина и свадбарина, акц. дуб-
 лети 269
 свако (не: сватко) 157
 свеже (: свежо, свежога дијал.) 256
 свијестан, јекав. неолог. 89
 свијетлопеласт 184
 свиласт, структура значења 14, 99
 свиличаст 99
 Свисвети 174
 свој, а, е, употреба 352, 359
 својеволно, облик 324
 својеручни, облик 333—4
 свољом 292
 сврџи, сврџиј, облик 76
 сврдао: сврдло 241—2
 сврдасто 191
 свременом 295
 сврџибрада 284
 сврџимантија 284
 свршити, рекција 198—200
 свузиму 295
 свунџ, свунџ 295

севдисати, структура значења 34, 130—1
 седефаст, значење 16, 192
 седимент, порекло и облик 232
 седласт, значење 10, 13
 секале, порекло и облик 234
 сенкаст 182
 серија, порекло и облик 235
 серум, порекло и облик 233
 сиваст, значење 10, 11, 114
 сивкаст, значење 21, 100, 178, 182
 синус 235
 симптом, порекло и облик 234
 сираст, значење 192
 сифилисни (не; сифилитични, сифили-
 стични) 310
 сјеверозапад 287
 сјевероисток 287
 сјевкаст 111, 190
 сјенаст, значење 180
 сјесени 295
 скабијес, порекло и облик 235
 складирати неолог. 35
 скотодинија, порекло и облик 237
 Скџивџук (Вук) 287
 скџи-ђевојка 284
 скроз, значење 358
 славенски = словенски 269
 слазити, облици од инфин. основе 29
 сланичаст, сланичав, значење 18
 сланкаст 193
 слегнути в. слѣни (Вук) 51
 следећи, а, е 357
 слеђа 295
 слепило, значење 297
 слиједѣћи, глаг. прилог 90
 слинасто прил. 192
 словенски = словеначки 269
 слѣдећи (слѣдећи) прил., облик 90
 Смајо — Смајѣ, у Подвележју 342
 смалијем 295
 смокваст 191
 смоласт, значење 16
 смраком 294
 смуком 292
 снабдевати, јекав. неолог 86
 снѣвати (не: снѣјевати) 98

снијет,-а и снијет,-и 271
 сногу 295
 снопа^{ст}, значење 18
 сњѣгови (: снйјег) 94
 сопа^{ст} 113
 социалдемократ^а 287
 спазам мед., порекло и облик 232
 спасење (не: сп^асење) акц. 75
 Спасовдан (не: спасовдан) 174
 спектар, порекло и облик 233
 спласнути, облици инфин. основе 45
 сплетки дат. јд. 146
 спољашност, значење 301
 спомоћу 205
 според 295
 спочётка 291
 спрема 295
 спролећа 295
 Србаљ, облик 239
 србенда^{ст}, значење 192
 сребрна^{ст} 181
 сребро 241
 Средњи век 173
 средство (: сретство) 145
 српа^{ст}, значење 13, 179
 српскији (: српски) 360
 српскохрватски језик, око његовог на-
 зива 316—22
 срца^{ст}, значење 13, 24
 стаза, порекло и облик 234
 стока, значење 361
 стакла^{ст}, значење 17, 114, 172
 сталност, значење 300
 Стара варош, значење 165
 старјешина (не: старијешина) 88
 стати, значење 246
 статус, порекло и облик 235
 стварност, значење 302
 стварца, постанак 359
 створење акц. 76
 степена^{ст} 111
 стерилан (не: стеран) 70, 312
 стил, наших ученика средњих школа
 241—52
 тиснути, облици од инф. основе 54

стићи — стигнути 45, 53
 стожити, значење 115—7
 стонотенисер неолог. 260—2
 стонотениски, облик 262
 стреласти крстови 190
 стрѣлица в. стрјѣлица (Вук) 84
 струга^{ст} 113
 струма мед., порекло 231
 студирати, постанак 35
 сувише 295
 сукрвча^{ст} 111
 сулуд 23
 сума^{ло} 295
 сумапора^{ст} 192
 сунђера^{ст}, значење 14, 193
 сургуни^{сати}, постанак 34
 сурла^{ст} 114
 сурутка^{ст}, значење 183
 сутона^{ст}, потврда и значење 181, 191
 сутра^{вече} (сутравече) и сутра вече 193
 сухова^{ст} 12
 сфеноидни (: сфеноидеусни), значење
 312

Т

такода (: тако да) 293
 такорећи (не: такбрёћи) 294
 таласа^{ст}, значење 16, 108, 183
 тамномрк (не: тамно-браон) 354
 тамо-амо (не: тамо амо) 288, 290
 танкови^{ја}ст 184
 тањи, облици од инфин. основе 48—57
 тачка^{ст}, значење 15, 108, 113
 тачици = тачки 146
 тврдоко^{ра}ст 103
 телеграфисати, -исање, значење 131
 тенисер, порекло и облик 261
 тераса^{ст} 111
 терисати, значење 130—1
 тестерисати, постанак 34, 130—1
 тећи, облици од инфин. основе 48—57
 тиранисати, постанак 34
 тиреоидеја мед. 231
 титра^{ст} — титрав, значење 18
 тифус мед., порекло 232

Тому дат. јд., у ист. Херцеговини 342
 топрчаст — топрчав, значење 18, 109
 торакс, порекло и облик 234
 трагусни, (не: трагични) 311
 трајбати покр. 125
 трбушаст в. бушав, куљав, пупав (Вук)
 15, 104, 109
 тргнути, облици од инфин. основе
 48—57
 треба — требало, употреба 275
 трепљаст 113
 трколаст 109
 тропизам мед., порекло 232
 тророг 103
 троугласт 108
 трсколик 102
 трупељаст, значење 24, 176
 труминаст 111
 туберкулни (: туберкулозни), значење
 313
 тумор, порекло и облик 233
 туткал (: туткало) 239
 турпијаст, значење 183

Ћ

ћораст 192
 ћошкаст, значење 15, 19, 112
 ћубаст, значење 15, 181
 ћуркаст, значење 177

У

убеглук 295
 убесцење 295
 убијење (Вук) акц. 76
 увек (не: у век) 144
 увече 291
 увисину 295
 увјетар 295
 ўврх (: вѣрх) 91
 угаљ, облик 239
 углађеност, значење 302
 углас 232
 угласт, значење 19
 угрот 292
 удар 291

удлаку 295
 узбрдаст, значење 18
 узбрдичаст, значење 189
 узетост, значење 297
 узиму (не: у зиму) 291
 узинат 292
 узору (не: у зору) 291
 узречица (не: узречца, узрјечца) 359
 узријеч 292
 узус, порекло и облик 335
 ујдурисати 34
 уједињење (: једињење) акц. 76
 ујесен (не: у јесен 291
 ујутру 291
 уквас 295
 укомун 295
 укости, укоштац (не: у кости) 290
 укотвљен, подела на слоге 144
 улазити, облици од инфин. основе 29
 — уласт, придевски суфикс 102
 уљето (не: у љето 291)
 умрак (не: у мрак) 291
 умртвљен, подела на слоге 144
 умукнути в. умући (Вук) 52
 унаруч 295
 унедођин 295
 уништење акц. 76
 уносити се, значење 244—5
 уноћ 291
 уочи (:у очи) 292
 уплив : индукција, вредност 35
 употребити 84
 уприклад 295
 упричек 295
 упричу 295
 упрољење (не: у прољење) 291
 уравнотеженост, значење 300
 уређење акц. 76
 уролог, постанак 129
 ускок 292
 Ускрс (не: ускрс) 174
 ускрсјење акц. (Вук) 76
 условити, значење 247
 ўслед (ўслед), а не: ўслијед 90—1
 уствари (не: у ствари) 292
 усусрет (: у сусрет) 292

утрк 292
 уцрно 295
 ученост, значење 297
 -ушаст-, ушкаст, њихова продуктивност 102
 уширину 295

Ф

фаза, порекло и облик 234
 фајдисати, постанак 34
 фаланга, порекло и облик 234
 фаринкс, порекло и облик 234
 фармакон, порекло и облик 233
 фацијес, порекло и облик 235
 феморолни (боље : фемурни) 311
 фермент, порекло и облик 232
 физиологиски : физиолошки, значење 313
 фиксидеја (не: фйкс-идеја) 286
 Филип Маџарин 288—9
 филогенеза, порекло и значење 236
 филолог-, лошки 130
 филопорфирин, порекло и значење 236
 флаша — боца, вредност 265—6
 фотографисати, -ање 130—1
 Француска револуција 173
 фригидан, порекло и облик 314
 фронталан, порекло и облик 312
 фудбалер, порекло и облик 261

Х

хабитус, порекло и облик 235
 Хајдук Вељко (али: Хајдук-Вељка) 288—9
 Хаџи-Васиљевић 289
 Хаџиосмановић 289
 хврљити = фрљити 361
 Хектор 174
 хематопоезни (не: нематопоезични) 311
 хемисфера, порекло и облик 233
 хендек = јендек 361
 хидрореја, порекло и значење 236—7
 гидропс, порекло и облик 234
 гидрофилија, порекло и значење 236—7

хило-, одредница у медиц. терминологији 235
 хилогенеза 235—6
 хилопластија 235—6
 хилореја 235—6
 хирург-, руршки 130
 хлорисати, структура значења 130—1
 хоћеш-нећеш 288
 Хрватско Загорје 172
 хрид, -а и хрид, -и 271
 хрскавичаст, значење 16
 хуман 314
 хумкаст 111, 193

Ц

цвјетаст, значење 9, 105, 106
 цвјетови (: цвјјет) 94
 цеваст, значење 18, 108
 целијевати, јекав. неолог. 86
 центар, порекло и облик 233
 циганисати, постанак 34
 цикл, — кла, — клу 240—1
 циклус, значење 240—1
 циметаст, значење 21, 108
 циркле, циркли (боље: шестар) 241
 црвенаст арх. 21
 црвенкаст, црвеникаст, значење 9, 10, 11, 20, 101, 181
 црепасто 113
 црвенкаст, црљеникаст 20
 Црна Гора 165
 црнкаст 98, 197
 Црногорско Приморје 173
 црномањаст 12, 102, 181
 црнипураст, вредност 181
 црњкаст, црњикаст, значење 10, 20
 црњи — цркнути 45

Ч

чакарас 109
 чакљаст 112
 чарапаст, значење 9
 часприје 294
 — част, придевски суфикс 99—100
 чатисати, постанак 34

чатрња (: чатрља), значење 353

чвораст 112, 184

чекиљаст 18, 112

челаст, значење 107

челичност неолог. 33

Ченгић - ага 289

четвороугласт, значење 105

четинаст, значење 15, 107

четкаст 108, 179

четки дат. лок. јд. 146

чешаљ, облик 233

чешљаст 100

чивитаст, значење 21, 109

чингијаст 192

чиода (не: шпенадла) 353

чипкаст, значење 16, 108

чистота : чистоћа, значење 360

човечиј, човечија, човечији 76

чубраст 10, 11, 106

чукаљ, облик 239

чупераст 193

Ц

цабаисати, постанак 34

цевераст (јесен) 183

цомбаст, жомбаст, чукласт, значење 104, 108

Ш

Шарац (Краљевића Марка) 174—3

шапаст 113

ша(п)нути 47

шафранаст, значење 21

шаренкаст, значење 21, 100

шаркаст, значење 106

шаролик 103

Шар-Планина покр. (Шар - Планина)
акц. 294

шашкаст : шашав, значење 23, 108

шашљаст 106

шепртљаст : шепртљив 102⁴ 177

шѣтати : шѣтѣш, шѣнѣш 77

шиласт 13, 113

шкољкаст 112

шкрбав, значење 16

шкриљав, значење 19

шљункаст, значење 16, 20

штаваљ, облик 239

штакаст 111

штитаст 13

штрафтаст, значење 24

штрига, штригица (у Истри) 345—6

штркљаст, штркљав, значење 18, 176

шумадиски или шумадијски 253

шућмураст, значење 24

ИСПРАВКЕ

На стр. 242 одозго 12 ред стоји *изговорио* треба *изговарао*

На стр. 287 одозго 7 ред стоји *бугаркабаница* треба *бугар-кабаница*

На стр. 288 одозго 16 ред стоји *најредном* треба *најоредном*

На стр. 319 одозго 22 ред стоји *по која* треба *покоја*

На стр. 321 одозго 4 ред стоји *на пример* треба *најпример*

Наш језик излази једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; пет свезака чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. Годишња претплата износи 200 дин., цена поједином броју је 40 дин. Претплату слаш Научној књизи (Кнез-Михилова 40/IV) на чек, рачун бр. 101-Т-297. Рукописе слаш Уређивачком одбору или Браниславу Милановићу, секретару Одбора, Семинар за лингвистику, Фил. факултет, Београд.

Научна књига има старија (предратна) годишта *Нашег језика* (од год. II—VII и год. VIII св. I) која се могу добити по цени од 50 дин. свака година, свеска 5 дин.
